

Sociaaleconomische trends

***Statistisch kwartaalblad over arbeidsmarkt,
sociale zekerheid en inkomen***

1e kwartaal 2010

Verklaring van tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
**	= nader voorlopig cijfer
x	= geheim
-	= nihil
-	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2009-2010	= 2009 tot en met 2010
2009/2010	= het gemiddelde over de jaren 2009 tot en met 2010
2009/'10	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2009 en eindigend in 2010
2008/'09-2009/'10	= boekjaar enzovoort, 2008/'09 tot en met 2009/'10

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312
2492 JP Den Haag

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek - Grafimedia

Omslag

TelDesign, Rotterdam

Inlichtingen

Tel.: (088) 570 70 70
Fax: (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Redactie

Brigitte Hermans
Annelies Boerdam
Pieter Duimelaar
Ivo Gorissen
Lian Kösters
Hans Langenberg
Ton van Maanen

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

Prijzen incl. verzendkosten
Abonnementsprijs: € 53,10
Prijs per los nummer: € 14,60
ISSN: 1573-2215

Oplage: 550

© Centraal Bureau voor de Statistiek Den Haag/Heerlen, 2010.
Vereenvoudiging is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Inhoud

Redactioneel	5
Artikelen	7
Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken	7
Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken	13
Tuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar beroepsonderwijs	19
Globalisering en werkgelegenheid	22
Meer of minder uren werken	28
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	37
Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering	43
Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen	51
Begrippen	58
Nu en eerder verschenen artikelen	61
Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website	67
Publicaties	71

Redactioneel

In deze eerste Sociaaleconomische trends van 2010 wordt in een achttal artikelen weer een breed scala van onderwerpen behandeld. Zo komen niet alleen de aandachtswijken aan bod, maar wordt er ook aandacht besteed aan de effecten van de globalisering in Nederland. Daarnaast bevat dit nummer ook bijdragen over de combinatie van arbeid en zorg, onderwijs en de relatie tussen inkomen en sociale participatie.

Bent u op zoek naar meer cijfers dan kunt u het beste onze website bezoeken (www.cbs.nl) en met name de databank StatLine. Op de website zijn tevens themapagina's te vinden, waar alle informatie over arbeid en sociale zekerheid, inkomen en bestedingen en onderwijs te vinden is.

Artikelen

Het openingsartikel belicht banen van werkende moeders. Bekend is dat Nederlandse moeders veelal in deeltijd werken. Maar ook andere kenmerken van banen kunnen de combinatie van zorg en arbeid vergemakkelijken. Zo blijken moeders in vergelijking met vrouwen zonder kinderen vaker te werken als zelfstandige. Ook werken ze vaker 's avonds of 's nachts en nemen ze eerder werk mee naar huis dan dat ze overwerken op de werkplek.

In het tweede artikel wordt ingegaan op de ontwikkelingen in de aandachtswijken, ook wel krachtwijken of 'Vogelaarswijken' genoemd. In de periode tussen eind 2006 en eind 2008 zijn deze over het algemeen gunstig te noemen. Het aandeel werkzoekenden daalde er sterker dan in andere

wijken. Tevens nam het aantal geslaagden in het voortgezet onderwijs iets toe. Overlast en onveiligheid blijven echter aandachtspunten.

Twee bijdragen analyseren de relatie tussen de prestaties in het onderwijs en de achtergrondkenmerken van de leerling of student. De eerste gaat in op de uitval zonder diploma uit het mbo. De tweede onderzoekt de slechtere prestaties van allochtone studenten in het hoger onderwijs ten opzichte van die van autochtone studenten. Zijn deze wellicht te verklaren door verschillen in de samenstelling van deze twee groepen studenten?

Steeds meer bedrijven in Nederland hebben een buitenlandse eigenaar. Wat zijn de effecten hiervan voor de Nederlandse werkgelegenheid en de lonen en arbeidsomstandigheden van werknemers? Om deze vraag te beantwoorden zijn in 'Globalisering en werkgelegenheid' Nederlandse bedrijven en buitenlandse bedrijven in Nederland met elkaar vergeleken. Het blijkt dat werken voor een buitenlands bedrijf zeker loont.

Verder bevat deze Sociaaleconomische trends een bijdrage waarin wordt ingegaan op de wens van werkenden om meer of minder uren te gaan werken en de mate waarin ze dit weten te realiseren. Een volgende bijdrage bespreekt uitvoerig de herinstroom in een werkloosheids- of bijstandsuitkering in de periode 2000-2005. Tot slot wordt een analyse van de relatie tussen de mate van sociale participatie en de hoogte van het inkomen gepresenteerd.

De redactie

Artikelen

Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken

Saskia te Riele en Martijn Souren

Moeders met jonge kinderen werken in Nederland voornamelijk in deeltijd. Door minder uren te werken, kunnen zij werk en zorgtaken beter combineren. Maar ook andere eigenschappen van banen kunnen de combinatie van arbeid en zorg vergemakkelijken. Moeders werken bijvoorbeeld vaker dan vrouwen zonder kinderen als zelfstandige. Ook werken ze naar verhouding vaker in de avonden of de nacht, nemen ze werk eerder mee naar huis dan dat zij langer op het werk blijven en werken ze vaker thuis of dichtbij huis. Dit doen zij vooral als zij een grote deeltijdbaan of een voltijdbaan hebben. Deze resultaten vormen een aanwijzing dat een grotere baan voor vrouwen met kinderen eerder mogelijk is als die ook voldoende mogelijkheden biedt om arbeid en zorg beter op elkaar af te stemmen.

1. Inleiding

De overheid streeft naar een hogere arbeidsparticipatie van vrouwen (TK 2007/2008a). Om dit te bewerkstelligen is het van belang dat werk goed afgestemd kan worden op zorgtaken. De zorg voor kinderen kost immers tijd en ligt nog altijd vaak bij de moeder (Cloin en Souren, 2008). De komst van kinderen is voor hen daarom vaak aanleiding om te stoppen met werken of om minder uren te gaan werken (Mol, 2008). Behalve het aantal uren dat in een baan gewerkt wordt, kunnen ook andere kenmerken van banen de combinatie van arbeid en zorg makkelijker maken. Daarbij kan gedacht worden aan flexibele werktijden, werk op tijden dat de partner thuis is, een baan dicht bij huis of de mogelijkheid om thuis te werken (Glass en Camarigg, 1992; Presser, 1988). Banen met deze eigenschappen kunnen het mogelijk maken dat vrouwen met zorgtaken vaker blijven werken of meer uren per week werken.

In deze bijdrage wordt nagegaan of werkende moeders met jonge kinderen vaker dan vrouwen zonder kinderen banen hebben met eigenschappen waarvan verwacht kan worden dat ze gunstig zijn voor de combinatie van arbeid en zorg. Onder werkende moeders worden hier vrouwen verstaan die thuiswonende kinderen jonger dan twaalf jaar hebben. Zij worden vergeleken met werkende vrouwen die geen thuiswonende kinderen hebben. Vrouwen met alleen oudere thuiswonende kinderen zijn buiten beschouwing gelaten. De analyse beperkt zich daarnaast tot vrouwen van 25 tot 50 jaar die gehuwd zijn of samenwonen. Wanneer in het vervolg gesproken wordt over moeders en vrouwen zonder kinderen gaat het dus steeds om vrouwen met een partner.

Allereerst wordt de gemiddelde wekelijkse arbeidsduur van moeders met jonge kinderen vergeleken met die van vrouwen zonder kinderen. Daarna is gekeken naar de arbeidsduur in relatie met het soort dienstverband, de werktijdenregelingen, de mate waarin wordt overgewerkt

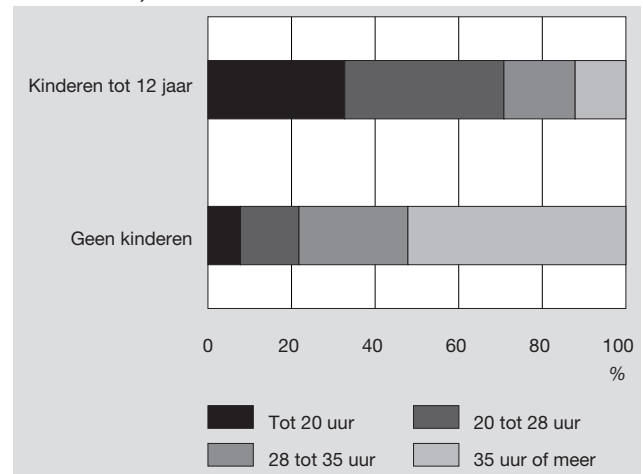
en werk mee naar huis wordt genomen en de tijd die het kost om van en naar het werk te gaan.

2. Arbeidsduur

2.1 Veel moeders met een middelgrote deeltijdbaan

In 2008 waren er ruim 1,5 miljoen werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner die aan de onderzoekscriteria voldeden. Bijna 1 miljoen van deze vrouwen hadden kinderen jonger dan twaalf jaar. Zij werken voornamelijk in deeltijd. Slechts 12 procent heeft een voltijdbaan en maar 17 procent een grote deeltijdbaan van ongeveer vier dagen in de week. De grootste groep moeders, 38 procent, werkt in een middelgrote deeltijdbaan van 20 tot 28 uur per week, terwijl ook banen van minder dan 20 uur veel voorkomen. Een derde heeft zo'n kleine deeltijdbaan. Hieronder vallen ook kleine banen van minder dan 12 uur per week. Anders is dat bij de vrouwen zonder thuiswonende jonge kinderen. Deze werken meestal voltijds of in een grote deeltijdbaan. Slechts 22 procent van hen werkt minder dan 28 uur per week.

1. Wekelijkse arbeidsduur van werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner en de aanwezigheid van kinderen tot 12 jaar in het huishouden, 2008

3. Soort dienstverband

Een baankenmerk waarvan verwacht kan worden dat het de combinatie van arbeid en zorg vergemakkelijkt, zijn flexibele werktijden. Het idee daarachter is dat moeders met een dergelijke baan hun werk om de zorgtaken heen zouden kunnen plannen (De Ruijter en Van der Lippe, 2004) en dus kunnen werken op momenten dat er minder zorg nodig is. Eerder onderzoek laat zien dat flexibele werktijden de combinatiedruk kunnen verlagen (Glass and Cama-

rigg, 1992). Het zou moeders ook in staat kunnen stellen om meer uren te werken.

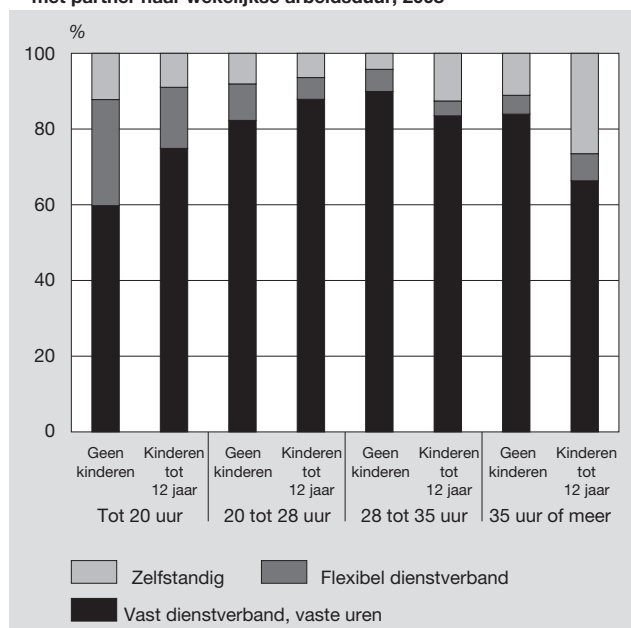
Als indicatie voor de mate waarin vrouwen flexibel met hun werktijden om kunnen gaan, is hier het soort dienstverband genomen. Daarbij wordt verondersteld dat zelfstandigen hun werktijden grotendeels zelf kunnen bepalen en ook makkelijker (vanuit) thuis kunnen werken. Maar ook banen met een tijdelijk contract of een contract zonder vaste uren zouden wellicht de nodige flexibiliteit kunnen bieden. Oproepkrachten zouden bijvoorbeeld aan kunnen geven bij hun werkgever dat ze in een bepaalde periode meer of minder uren kunnen werken, afhankelijk van hoe dit naast de zorgtaken is in te passen. Uitzendkrachten zouden het werk kunnen beperken tot periodes die beter uitkomen.

3.1 Moeders met grote banen werken vaak voor zichzelf

Moeders met een grote deeltijd baan of een voltijd baan werken relatief vaak als zelfstandige. In banen van 28 uur of meer per week is het aandeel dat voor zichzelf werkt onder moeders ruim tweeënhalve keer zo groot als bij vrouwen zonder kinderen. Van de moeders met een voltijd baan werkt 27 procent als zelfstandige, tegen 11 procent van de vrouwen zonder kinderen. Bij de grote deeltijd banen is dat respectievelijk 13 en 4 procent. Bij kleine banen is er nauwelijks verschil in het aandeel zelfstandigen tussen moeders en vrouwen zonder kinderen.

De grotere autonomie in het bepalen van werktijden en het thuis- of vanuit-huis kunnen werken bij zelfstandigen lijkt moeders dus beter in staat te stellen om veel uren te werken. Zelfstandigen geven dit zelf ook aan. Ondanks dat zorgtaken en werk meer door elkaar kunnen lopen door thuiswerk en flexibele werktijden vinden zij het over het algemeen toch prettig dat zij zelf kunnen bepalen waar en wanneer zij werken (Van Aerschot, 2007).

2. Positie in de werkkring van werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

3.2 Moeders hebben niet vaker flexbanen

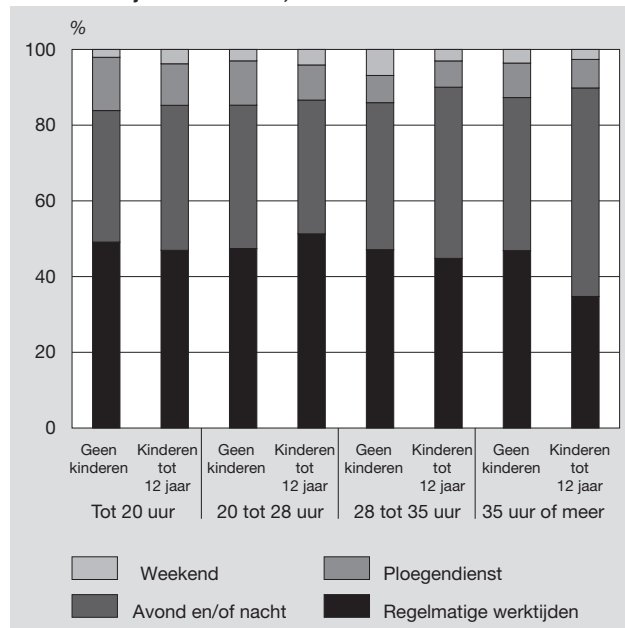
Banen met flexibele dienstverbanden, zoals contracten zonder vaste uren, oproepkracht, invalkracht of uitzendkracht, blijken naar verhouding niet vaker voor te komen onder moeders dan onder vrouwen zonder kinderen. Dit soort contracten komt vooral voor in banen van minder dan 20 uur per week, waar het eerder vrouwen zonder kinderen zijn die een flexibel contract hebben. Mogelijk geeft dit type banen uiteindelijk te weinig vrijheid, bijvoorbeeld als vooral de werkgever de werktijden bepaalt.

4. Werktijden

4.1 Werktijden in avond en nacht komen relatief vaak voor bij moeders

Ook werk buiten de reguliere werktijden, bijvoorbeeld in de avonden, kan gunstig zijn wanneer arbeid en zorg gecombineerd moeten worden. Op deze tijden is vaak minder zorg nodig. Bovendien kan het leiden tot minder overlap met de werktijden van de partner, die de zorg dan op zich kan nemen (Presser, 1988, 1994). Zeker in de grotere banen hebben vrouwen met kinderen inderdaad naar verhouding vaak onregelmatige werktijden. Zij werken dan vooral meer in de avond en nacht dan vrouwen zonder kinderen. Van de voltijds werkende moeders heeft bijvoorbeeld 55 procent een baan waarin wel eens 's avonds of 's nachts gewerkt wordt, tegenover 40 procent van de vrouwen zonder kinderen. In grote deeltijd banen gaat het om respectievelijk 45 en 39 procent. In de kleinere banen zijn er nauwelijks verschillen tussen moeders en vrouwen zonder kinderen.

3. Werktijden van werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

4.2 Moeders werken minder vaak in ploegendienst of in het weekend

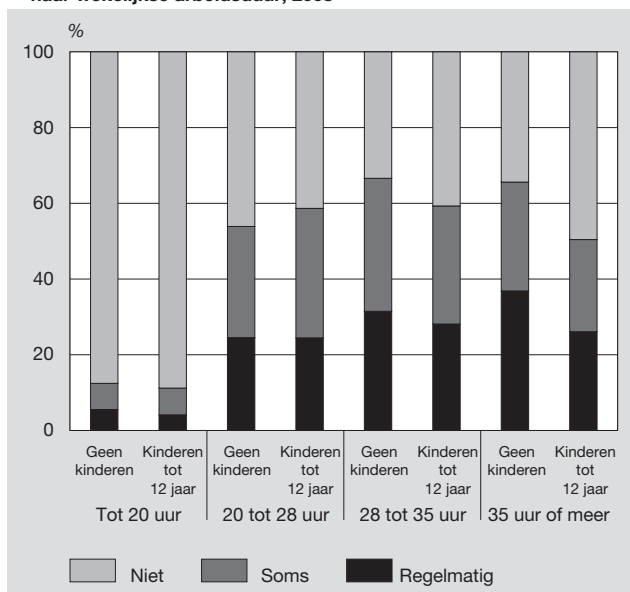
Moeders werken iets minder vaak dan vrouwen zonder kinderen in ploegendienst, een type baan dat toch al weinig voorkomt. Mogelijk biedt dit soort banen uiteindelijk weinig flexibiliteit, bijvoorbeeld als dit beperkt is tot het ruilen van werktijden met een collega. Bovendien kunnen wisselende werktijden het lastiger maken om de zorg uit te besteden. Ook banen waarvoor in het weekend gewerkt moet worden, komen bij moeders niet vaker voor dan bij vrouwen zonder kinderen. Dit kan er mee te maken hebben dat werk in het weekend vaak overlapt met tijd voor het gezin en daarmee juist minder gunstig is voor moeders.

5. Overwerken

5.1 Moeders beperken overwerk...

Overwerk komt naar verhouding minder dikwijls voor in banen van vrouwen met jonge kinderen. Dit komt deels doordat niet veel wordt overgewerkt in kleine banen, waarin moeders met jonge kinderen weer vaak werken. Maar ook in grotere banen werken moeders minder vaak over. Bij vrouwen zonder kinderen neemt het aandeel dat regelmatig overwerkt toe met de wekelijkse arbeidsduur: hoe groter de baan, hoe vaker er overgewerkt wordt. Dat verband is er niet bij de werkende moeders met jonge kinderen. Bij hen komt regelmatig overwerk in banen van verschillende omvang boven de 20 uur per week vrijwel even vaak voor, ongeacht of dat nu middelgrote deeltijdbanen, grote deeltijdbanen of voltijdbanen zijn. Juist in de grote banen zijn de verschillen met vrouwen zonder kinderen dan ook groot. In voltijdbanen zegt bijvoorbeeld tweederde van de vrouwen zonder kinderen soms of regelmatig over te werken. Bij moeders van jonge kinderen is dat de helft. Moeders zullen overwerk waarschijnlijk proberen te beperken, omdat dit conflicteert met zorgtijden.

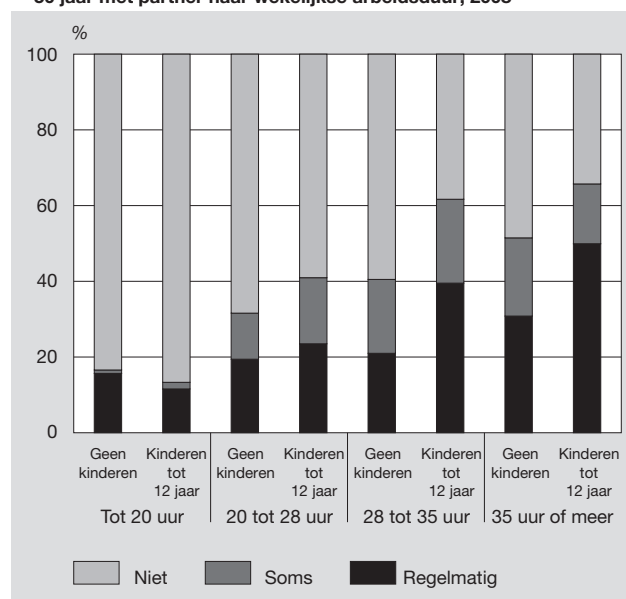
4. Overwerk bij werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

5.2 ... maar nemen vaker werk mee naar huis

Behalve door langer op het werk te blijven, kan extra werk ook gedaan worden door het mee naar huis te nemen. Op deze manier is overwerk waarschijnlijk beter te combineren met zorgtaken. Het werk kan dan immers op een ander, gunstiger tijdstip gedaan worden, bijvoorbeeld als de kinderen al naar bed zijn. Met name in grotere banen nemen moeders meer dan vrouwen zonder kinderen soms of regelmatig werk mee naar huis. Van de moeders met een grote deeltijdbaan neemt bijvoorbeeld 61 procent van de moeders wel eens werk mee naar huis, terwijl dat bij vrouwen zonder kinderen 41 procent is. In de voltijdbanen gaat het om respectievelijk 66 en 61 procent. Met name regelmatig werk mee naar huis nemen komt dan veel voor onder moeders.

5. Werk mee naar huis nemen door werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

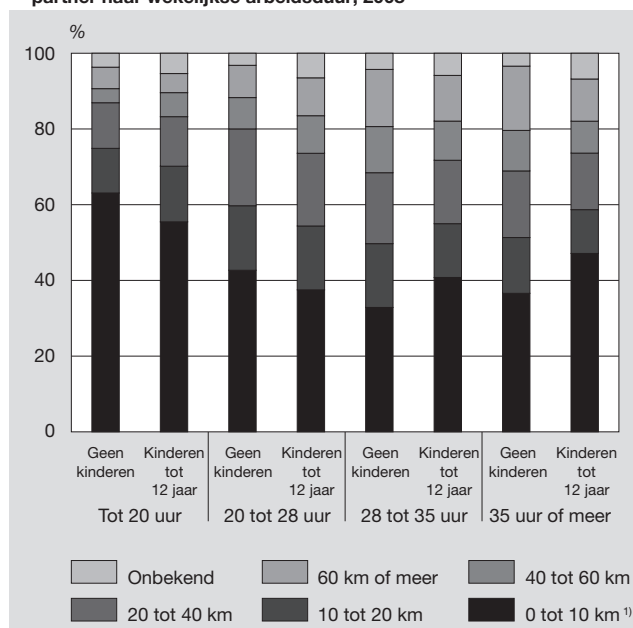

6. Reistijd

6.1 Minder reistijd van huis naar werk onder moeders

Naast de tijd die op de werkplek wordt doorgebracht is ook de reistijd van belang. Dit is immers tijd die niet aan zorgtaken besteed kan worden. Het is dan ook de verwachting dat relatief veel moeders een baan dichtbij huis zullen hebben of meer thuis zullen werken. Dit zal vooral van belang zijn in grotere banen. Uit figuur 6 blijkt inderdaad dat moeders in vergelijking met vrouwen zonder kinderen minder vaak werken in banen verder van huis, zeker als zij veel uren werken. In de grotere banen werken zij bovendien ook vaker thuis of dichtbij huis. In voltijdbanen werkt 47 procent van de moeders (vanuit) thuis of hoeft minder dan 10 km te reizen. Bij de grote deeltijdbanen is dat 41 procent. Overigens blijken thuiswerkers vooral zelfstandigen te zijn (Kösters en Leufkens, 2008). Slechts 2 procent van de werknemers met kinderen werkt voornamelijk thuis.

6. Woon-werkafstand bij werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

¹⁾ Inclusief thuis- en vanuit-huiswerkers.

6.2 Moeders concentreren werk op minder dagen in de week

Ook het aantal dagen waarop vrouwen naar het werk gaan, hangt samen met de zorgtaken die zij hebben. Moeders reizen over het algemeen op minder dagen naar het werk. Dit komt niet alleen doordat moeders meer dan vrouwen zonder kinderen in deeltijd werken. Ook als met arbeidsduur rekening wordt gehouden, gaan moeders op minder dagen naar het werk. Dit is ook in staat 1 terug te zien. In banen van rond de drie dagen per week reist bijvoorbeeld 70 procent van de moeders op drie dagen of minder naar het werk, tegenover 45 procent van de vrouwen zonder kinderen. In banen van 28 tot 35 uur per week reist 23 procent van de moeders op drie dagen of minder per week. Bij vrouwen zonder kinderen is dat 6 procent. Deze bevindingen zouden erop kunnen wijzen dat moeders vaker een dag thuis werken dan vrouwen zonder kinderen of hun uren over minder dagen proberen te spreiden.

Staat 1
Aantal dagen naar het werk bij werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, 2008

	Vanuit-huis-werk	Thuis-werk	1 of 2 dagen	3 dagen	4 dagen	5, 6 of 7 dagen	Onbekend
%							
Tot 20 uur							
geen kinderen	23	9	27	17	9	8	7
kinderen tot 12 jaar	14	8	44	21	5	5	4
20 tot 28 uur							
geen kinderen	11	4	4	37	23	18	4
kinderen tot 12 jaar	8	5	5	60	13	6	3
28 tot 35 uur							
geen kinderen	10	2	0	4	66	14	4
kinderen tot 12 jaar	12	6	2	15	51	10	4
35 uur of meer							
geen kinderen	12	4	1	3	10	68	3
kinderen tot 12 jaar	14	13	1	7	19	42	4

7. Conclusie

Vrouwen met jonge kinderen zijn over het algemeen sterker vertegenwoordigd in banen met kenmerken die de combinatie van werk en zorg makkelijker kunnen maken. Zij werken vaker dan vrouwen zonder kinderen met een partner als zelfstandige, in de avonden of de nacht, nemen werk eerder mee naar huis dan dat zij langer op het werk blijven en werken vaker thuis of dichtbij huis. Dit doen zij vooral als zij een grote deeltijdbaan of een voltijdbaan hebben. Deze resultaten vormen een aanwijzing dat een grote baan voor vrouwen met kinderen eerder mogelijk is als die ook voldoende flexibiliteit biedt om arbeid en zorg beter op elkaar af te stemmen. Mogelijk kan het verder uitbouwen van regelingen als thuiswerk, flexibele werktijden en werken in de avond er toe bijdragen dat meer vrouwen voor een grotere baan kiezen dan zij nu doen.

In de hier gepresenteerde resultaten zijn moeders zonder partner buiten beschouwing gelaten. Mogelijk zijn voor alleenstaande moeders andere eigenschappen van banen belangrijk dan voor gehuwde en samenwonende moeders. Ook is niet onderzocht in hoeverre kenmerken van de baan van de partner een rol spelen bij de arbeidsduur van moeders, of in hoeverre andere kenmerken, zoals opleidingsniveau en de stedelijkheid van de woonomgeving, van invloed zijn op de mogelijkheid van vrouwen om banen met gunstige eigenschappen voor de combinatie van arbeid en zorg te krijgen. Nader onderzoek is hiervoor nodig.

Technische toelichting

De gegevens zijn afkomstig van de Enquête Beroepsbevolking (EBB) van het Centraal Bureau voor de Statistiek. Dit onderzoek wordt gehouden onder personen van 15 jaar en ouder in Nederland, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuizen. De cijfers hebben betrekking op 2008.

In de EBB wordt naar verschillende aspecten van het werk en de baan gevraagd. Kernvariabelen zijn het aantal uren dat mensen normaal gesproken per week werken en het soort contract dat zij hebben. Zelfstandigen worden daarbij onderscheiden van werknemers. Werknemers kunnen een vast of een tijdelijk contract hebben, maar ook een contract met of zonder vaste uren. Daarnaast worden vragen gesteld over bijvoorbeeld overwerk, werk mee naar huis nemen, woon-werkverkeer en werk op onregelmatige tijden, zoals werk in de avond, nacht of het weekend. Sommige vragen zijn echter niet aan alle respondenten voorgelegd. Voor mensen die niet naar een vast werkadres gaan, of 's ochtends via een omweg of een ander adres naar het werkadres gaan, blijft de reisafstand en het aantal reisdagen bijvoorbeeld onbekend.

Onderzoeksgroep

Voor de analyses zijn twee groepen werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met elkaar vergeleken: vrouwen met jonge thuiswonende kinderen onder de twaalf jaar en vrouwen zonder thuiswonende kinderen. Wanneer in de tekst over 'moeders' wordt gesproken, wordt de eerste groep bedoeld.

Vrouwen die alleen thuiswonende kinderen van twaalf jaar en ouder hebben, zijn buiten beschouwing gelaten. Ook vrouwen zonder partner, met en zonder kinderen, zijn buiten de analyse gehouden. De volgende overwegingen spelen daarbij een rol. Vrouwen die een partner noch kinderen hebben, zullen minder tijd aan zorg en huishoudelijke taken besteden dan vrouwen met een partner (Roman, Schippers en Vlasblom, 2007). Moeders zonder partner verschillen weer van moeders met een partner, omdat zij niet vanzelfsprekend iemand hebben om de zorg mee te delen. Om de groepen vrouwen met en zonder kinderen zo veel mogelijk vergelijkbaar te houden, zijn daarom alleen vrouwen met een partner meegenomen. Het gaat daarbij steeds om vrouwen met een baan, waarbij ook banen van minder dan twaalf uur per week zijn meegenomen.

Mannen zijn in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, omdat zij hun arbeidsdeelname en arbeidsduur nauwelijks aanpassen als er kinderen komen (Mol, 2008). Ook blijkt dat de tijd die mannen aan huishoudelijk werk besteden veel minder toeneemt wanneer er kinderen komen dan bij vrouwen (Bianchi et al, 2000).

Literatuur

Aerschot, M. van (2007). Zelfstandigen en het werk-privé conflict. Moederschapsrust in Vlaanderen als case. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*.

Bianchi, S., M. Milkie, L. Sayer en J. Robinson (2000). Is anyone doing the housework? *Trends in the gender division of household labor. Social Forces*, 79, 191–228.

Cloin, M. en M. Souren (2009). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: Merens, A. en B. Hermans (red.) (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag: SCP/CBS.

Glass, J. en V. Camarigg (1992) Gender, parenthood and job-family compatibility. *Annual review of sociology*, 98: 131–151.

Keuzenkamp, S. en L. Faulk (2007). *Voltijds werkende moeders*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kösters, L. en Leufkens, K. (2009). Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen. *Sociaaleconomische trends*, 2/2009: 21–26.

Mol, M. (2008) Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders. *Sociaaleconomische trends*, 1/2008: 11–16.

Presser, H. (1988). Shift work and child care among young dual-earner American parents. *Journal of Marriage and the Family*, 50: 133–148.

Presser, H. (1994). Employment schedules among dual-earner spouses and the division of household labor by gender. *American sociological review*, 59: 348–364.

Roman, A., J. Schippers en J.D. Vlasblom (2007). Dienstbaarheid aan het gezin zet uren aantal vrouwen onder druk. *Demos*, 23 (7): 5–7.

Ruijter, E. de en T. van der Lippe (2004). Baankenmerken en de uitbesteding van huishoudelijke en zorgtaken. *Tijdschrift voor arbeidsvraagstukken*, 2004, 20: 62–74.

TK (2007/2008a). Meer kansen voor vrouwen. Emancipatiebeleid 2008–2011. Tweede Kamer, vergaderjaar 2007/2008, 30420, nr. 50.

Valk, J. van der (2005). Arbeidsdeelname van paren. *Sociaal-economische trends*, 3/2005: 27–31.

Tabel 1
Werkende vrouwen van 25 tot 50 jaar met partner naar wekelijkse arbeidsduur, baankenmerken en de aanwezigheid van kinderen tot 12 jaar in het huishouden, 2008

	Eenheid	Totaal		Tot 20 uur		20 tot 28 uur		28 tot 35 uur		35 uur of meer	
		geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar	geen kinderen	kinderen tot 12 jaar
Totaal	<i>x 1 000</i>	493	967	38	317	69	368	128	165	257	52
<i>Positie in de werkring</i>	%										
Vast dienstverband, vaste uren		83	80	60	75	82	88	90	83	84	66
Uitzendkracht		3	2	6	2	3	2	2	1	3	3
Inval/oproepkracht		2	3	11	7	3	1	1	1	0	1
Geen vast dienstverband		2	3	7	4	2	2	1	1	1	2
Geen vaste uren		1	2	3	3	2	1	1	1	1	2
Zelfstandig		9	11	12	9	8	6	4	13	11	27
<i>Werktijden</i>	%										
Regelmatige werktijden		47	47	49	47	47	51	47	45	47	35
Avond en/of nacht		39	40	35	38	38	35	39	45	40	55
Ploegendienst		9	9	14	11	12	9	7	7	9	8
Weekend		4	4	2	4	3	4	7	3	4	3
<i>Overwerk</i>	%										
Regelmatig		31	19	6	4	25	24	31	28	37	26
Soms		29	24	7	7	29	34	35	31	29	24
Niet		40	58	88	89	46	41	33	41	34	50
<i>Werk mee naar huis nemen</i>	%										
Regelmatig		25	26	16	12	19	23	21	40	31	50
Soms		18	13	1	2	12	17	20	22	21	16
Niet		57	62	83	87	68	59	59	38	49	34
<i>Afstand woon-werk</i>	%										
0 tot 10 km (incl. thuis- en vanuit-huiswerkers)		39	45	63	55	43	38	33	41	37	47
10 tot 20 km		15	15	12	15	17	17	17	14	15	12
20 tot 40 km		18	16	12	13	20	19	19	17	18	15
40 tot 60 km		10	9	4	6	8	10	12	10	11	8
60 km of meer		14	9	6	5	9	10	15	12	17	11
Onbekend		4	6	4	5	3	6	4	6	3	7
<i>Aantal dagen naar het werk</i>	%										
Thuiswerk		4	7	9	8	4	5	2	6	4	13
Vanuit-huiswerk		12	11	23	14	11	8	10	12	12	14
1 of 2 dagen		3	17	27	44	4	5	0	2	1	1
3 dagen		9	33	17	21	37	60	4	15	3	7
4 dagen		26	18	9	5	23	13	66	51	10	19
5, 6 of 7 dagen		42	11	8	5	18	6	14	10	68	42
Onbekend		4	4	7	4	4	3	4	4	3	4

Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken

Mathilda Copinga, Ivo Gorissen, Tirza König en Martje Roessingh

De ontwikkelingen in de aandachtswijken tussen eind 2006 en eind 2008 waren over het algemeen gunstig. Dit sluit aan bij de groeiende economie in die periode, wat gepaard ging met gunstige ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Het aantal werkzoekenden in de aandachtswijken daalde sterker dan in de overige wijken. De lichte afname van de deelname aan vmbo ten gunste van havo/vwo in de aandachtswijken volgde de landelijke trend. Voor wat betreft de veiligheid werd de verbetering die voor Nederland als geheel gemeten werd, niet gevolgd door de aandachtswijken, waardoor hun achterstand toenam.

1. Inleiding

Medio 2007 heeft de toenmalige minister voor Wonen, Wijken en Integratie (WWI), E. Vogelaar, het Actieplan Krachtwijken: Van aandachtswijk naar Krachtwijk naar de Tweede Kamer gestuurd. Het Actieplan Krachtwijken is opgesteld voor 40 wijken in 18 Nederlandse gemeenten die door de cumulatie van problemen flink achterblijven bij andere wijken in de gemeente.

Om de voortgang van de Wijkenaanpak te volgen heeft het Centrum voor Beleidsstatistiek van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CvB) in opdracht van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM) in de eerste helft van 2008 de Outcomemonitor Wijkenaanpak ontwikkeld. Het instrument en de nulmeting zijn beschreven in het rapport 'Outcomemonitor Krachtwijken – Nulmeting'¹. Om de Tweede Kamer regelmatig te kunnen informeren over de voortgang van de Wijkenaanpak worden de indicatoren op twee momenten gedurende het jaar geactualiseerd: in juni en in september. Dit artikel beschrijft de ontwikkelingen in de veertig aandachtswijken voor de dimensies waarop de gemeenten acties uitvoeren: Leren, Werken, Veiligheid, Wonen, Integratie en Gezondheid.

De centrale vraag in dit artikel is of de aandachtswijken hun achterstanden inlopen ten opzichte van het stedelijk gemiddelde van de gemeenten. Er wordt onderscheid gemaakt tussen de ontwikkeling in de G4 (Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Utrecht), de G14 (overige gemeenten met aandachtswijken) en de G18 (alle gemeenten met aandachtswijken samen).

De cijfers van de nulmeting en de actualisaties zijn gepubliceerd in de CBS-internetdatabase StatLine (statline.cbs.nl).

2. Onderwijs

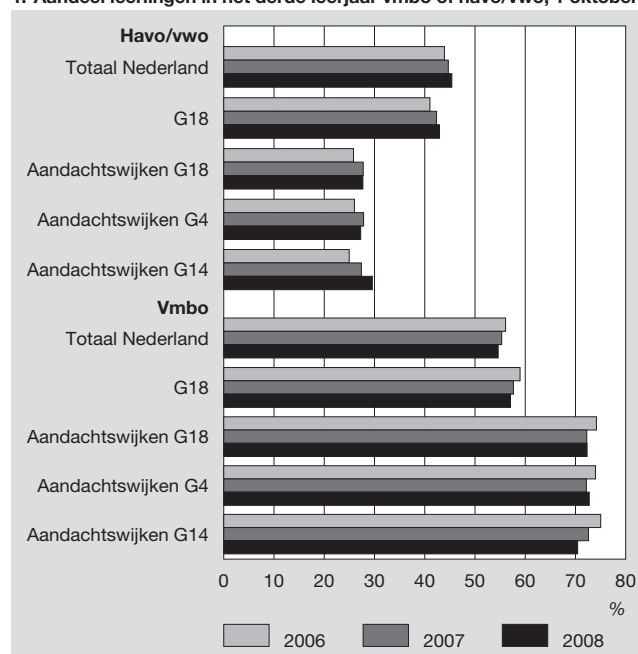
Opleidingsniveau derde leerjaar stijgt in aandachtswijken

Het opleidingsniveau is een belangrijke factor voor de startpositie op de arbeidsmarkt en voor het te bereiken

inkomensniveau. Het opleidingsniveau van leerlingen in het derde leerjaar van het voortgezet onderwijs is in de periode oktober 2006 – oktober 2008 gestegen: het percentage leerlingen dat de vmbo kader- en basisberoepsgerichte leerweg bezocht nam af met 2 procentpunt, terwijl het aandeel op zowel havo als vwo toenam met 1 procentpunt. Ondanks deze ontwikkeling lopen de aandachtswijken nog wel achter vergeleken met het stedelijk gemiddelde.

In de aandachtswijken van de G4 was ook sprake van een lichte daling van het aandeel vmbo'ers in het derde leerjaar van oktober 2006 tot oktober 2008. In Amsterdam daalde het aandeel vmbo'ers in alle aandachtswijken. In Den Haag, Rotterdam en Utrecht zijn er echter ook aandachtswijken waar het aandeel vmbo-3 leerlingen is gestegen.

1. Aandeel leerlingen in het derde leerjaar vmbo of havo/vwo, 1 oktober

In de aandachtswijken van de G14 nam de vmbo-deelname in het derde leerjaar met bijna 5 procentpunt af. In de aandachtswijken van Dordrecht, Eindhoven en Maastricht was de daling het grootst.

Aandachtswijken verkleinen afstand wat betreft aandeel geslaagden

In de aandachtswijken nam het percentage geslaagden in het voortgezet onderwijs licht toe van oktober 2006 tot oktober 2008. Hierdoor lopen de aandachtswijken in op het stedelijk en landelijk gemiddelde. Tussen de wijken binnen dezelfde gemeente zijn soms grote verschillen te zien: de wijk Amsterdam-Oost boekte een vooruitgang van bijna 7 procentpunt, terwijl de wijk Bijlmer een teruggang laat zien van ruim 3 procentpunt.

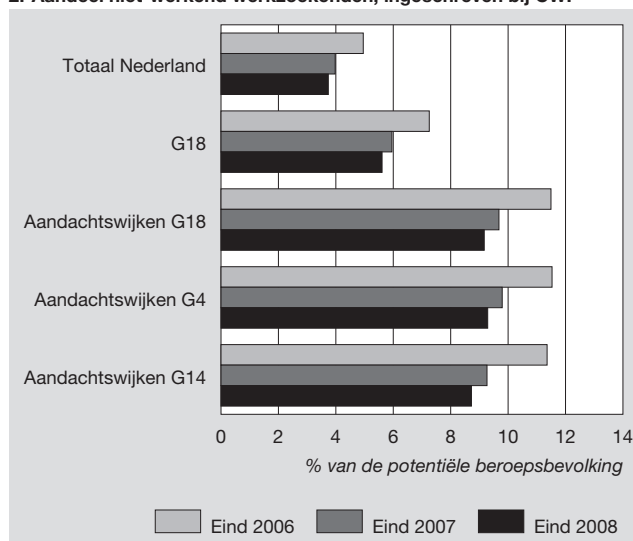
3. Werk en uitkeringen

De arbeidsmarktpositie is van belang voor de maatschappelijke positie en de mogelijkheden voor maatschappelijk succes. Dit is daarom een belangrijke indicator voor de 'kracht' van een wijk. Van eind 2006 tot eind 2008 zijn in de aandachtswijken veel verbeteringen zichtbaar op het gebied van werk en uitkeringen. Het verschil met het stedelijk gemiddelde van de G18 is dan ook kleiner geworden.

Grote daling werkzoekenden in aandachtswijken

Het aandeel niet-werkend werkzoekenden in de potentiële beroepsbevolking dat is ingeschreven bij het CWI, is van eind 2006 tot eind 2008 gedaald in de aandachtswijken, van ruim 11 procent naar ruim 9 procent. Het stedelijk gemiddelde in de G18 daalde in die periode van ruim 7 procent naar een kleine 6 procent. De afstand tussen de aandachtswijken en het stedelijk gemiddelde van de G18 is dus kleiner geworden. De financiële crisis had pas in het vierde kwartaal van 2008 een duidelijk effect op de Nederlandse economie. De arbeidsmarktreactie volgde daarbij met enige vertraging. Daaraan vooraf ging bovendien een periode van dalende werkloosheid, (sinds begin 2005) waar ook de kansarme groepen op de arbeidsmarkt van profiteerden.

2. Aandeel niet-werkend werkzoekenden, ingeschreven bij CWI

De daling in de aandachtswijken van de G4 was minder dan in die van de G14. Dit is toe te schrijven aan de ontwikkeling in Amsterdam. Hier was het aandeel niet-werkend werkzoekenden eind 2008 gelijk aan dat van eind 2006, terwijl er in geheel Amsterdam sprake was van een lichte daling. Amsterdam is de enige stad met een wijk waar het aandeel niet-werkend werkzoekenden omhoog is gegaan, namelijk in Nieuw-West. In andere aandachtswijken in de G4 daalde het aandeel juist flink, zoals in Den Haag Transvaal (-5,5 procentpunt), in Rotterdam Oud Zuid (-4,5 procentpunt) en Utrecht Ondiep (-4,4 procentpunt).

In de G14 vielen de sterke daling van het aandeel niet-werkend werkzoekenden in Enschede Velve-Lindenhof op en

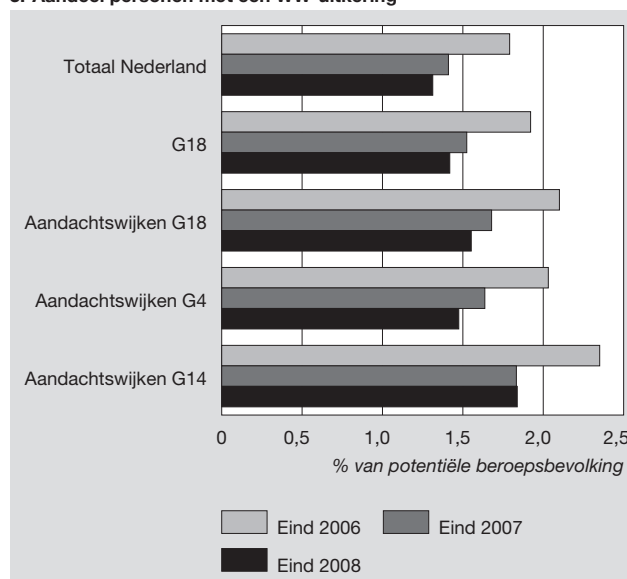
de daling in Maastricht Noordoost. In Eindhoven was er een opvallend grote afname onder Turkse en Marokkaanse vrouwen. Deze gemeente heeft in het kader van het wijkactieplan een project dat zich speciaal richt op deze groep.

WW-uitkeringen dalen mee

Een logisch gevolg van de gunstige werkgelegenheidsontwikkeling van eind 2006 tot eind 2008 is dat het aandeel personen in de potentiële beroepsbevolking met een WW-uitkering in alle aandachtswijken en in alle G18-gemeenten gedaald is in die periode. Zo nam het aandeel bij de aandachtswijken van de G18 met 0,5 procentpunt af tot 1,6 procent eind 2008. De G4 en de G14 verschilden in deze ontwikkeling weinig.

In vrijwel alle gemeenten hield de daling in de aandachtswijken gelijke tred met de daling in de gehele gemeente. Van de aandachtswijken in de G4 heeft de Bijlmer in Amsterdam het hoogste aandeel WW'ers met bijna 2 procent. De Rivierenwijk in Deventer had een opvallende ontwikkeling, want hier was de daling twee keer zo sterk als het stedelijk gemiddelde. Dit komt vooral door een sterke daling van de WW-uitkeringen onder de Turkse bevolkingsgroep in deze wijk. Het aandeel WW'ers is het grootst in de aandachtswijk Meezenbroek in Heerlen, ondanks een flinke afname in de periode eind 2006 tot eind 2008. Het aandeel in deze wijk lag op 2,6 procent eind 2008, ongeveer op het niveau van het Heerlense gemiddelde.

3. Aandeel personen met een WW-uitkering

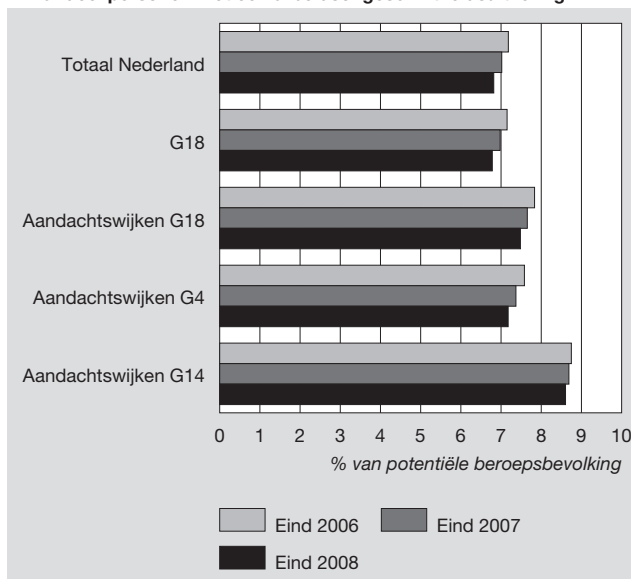
Daling arbeidsongeschikten G4 volgt de landelijke trend

Van eind 2006 tot eind 2008 is in heel Nederland het aandeel arbeidsongeschikten in de potentiële beroepsbevolking licht gedaald (-0,4 procentpunt). Eenzelfde afname deed zich voor in de aandachtswijken van de G18 en in het stedelijk gemiddelde van de G18. Er was wel een verschil in ontwikkeling tussen aandachtswijken van de G4 en die van de G14. De aandachtswijken in de G4 volgden de landelijke

trend, terwijl in de aandachtswijken van de G14 het aandeel arbeidsongeschikten nagenoeg gelijk bleef. Daar komt bij dat het percentage arbeidsongeschikten in de potentiële beroepsbevolking in de aandachtswijken van de G14 hoger ligt dan in die van de G4 (respectievelijk 8 procent en 7 procent). De aandachtswijk waar het aandeel het sterkst is gedaald is Zuilen Oost in Utrecht. Hier daalde het met 1 procentpunt.

De daling van het aandeel arbeidsongeschikten in de aandachtswijken van de G14 volgde de trend van het stedelijk gemiddelde van de G14, waardoor het verschil gelijk bleef. De grootste afname in de G14 vond plaats in de Zaanse aandachtswijk Poelenburg (-0,9 procentpunt). In sommige wijken nam het aandeel arbeidsongeschikten echter toe. De Heerlense aandachtswijk Meezenbroek had de grootste toename, 0,7 procentpunt.

4. Aandeel personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering

Langdurige bijstand in alle aandachtswijken lager

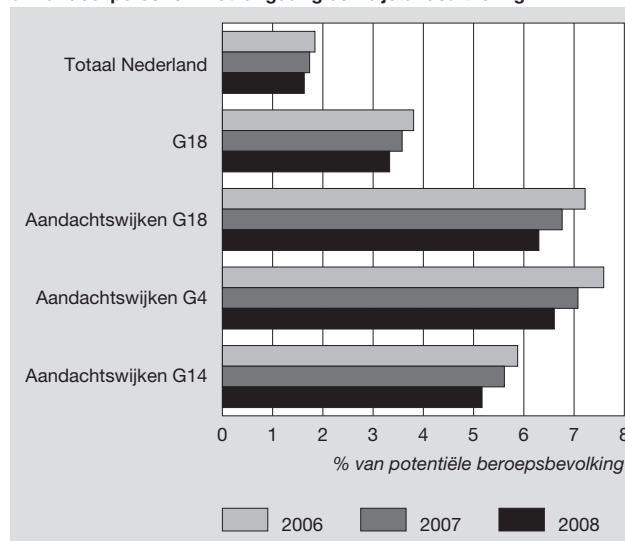
Ook het aandeel mensen dat langdurig een bijstandsuitkering heeft, is in alle aandachtswijken en in de G18 afgenomen van eind 2006 tot eind 2008. In de aandachtswijken lag dit percentage eind 2008 op ruim 6 procent van de potentiële beroepsbevolking. Dat is wel bijna twee keer zo hoog als het stedelijk gemiddelde in de G18. De verschillen tussen de aandachtswijken en de niet-aandachtswijken zijn echter wel kleiner worden.

In de G4 was de daling groter dan in de G14. Dat geldt zowel voor de aandachtswijken als voor de andere delen van de gemeente. In de Rotterdamse aandachtswijken Rotterdam West, Rotterdam Noord en Oud Zuid liep het aandeel langdurig bijstandsafhankelijken sterker terug dan in het stedelijk gemiddelde van Rotterdam. De stad Rotterdam als geheel, had de sterkste daling van de G18.

In de G18 springen er twee aandachtswijken uit: Velve-Lindenhof in Enschede en Heechterp/Schieringen in Leeuwarden. Daar nam het aandeel langdurig bijstandsafhanke-

lijken het sterkst af. In de Leeuwardense wijk gaat het daarbij vooral om een flinke afname onder allochtonen en in Enschede om een afname onder Antilliaanse en Arubaanse vrouwen.

5. Aandeel personen met langdurig een bijstandsuitkering

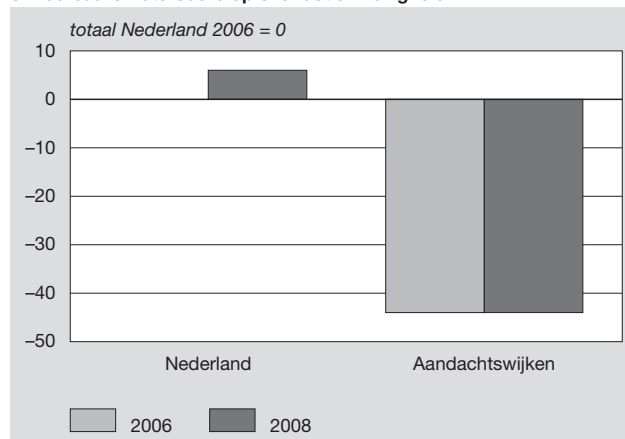

4. Veiligheid

Overlast niet verminderd, veiligheid niet verbeterd in de aandachtswijken

In de periode 2006–2008 is de overlast en onveiligheid voor heel Nederland verminderd. Voor de aandachtswijken in totaal was er echter geen verbetering. De G4 scoren het slechtst op het gebied van overlast en veiligheid, waarbij Amsterdam en Rotterdam aanmerkelijk slechter scoren dan Utrecht en Den Haag. In de Amsterdamse en Rotterdamse aandachtswijken was er sprake van een lichte verbetering, terwijl de steden als geheel slechter scoorden. In Zuilen Oost in Utrecht was er sprake van een flinke verbetering in de overlast- en veiligheidssituatie.

6. Leefbaarometerscore op overlast en veiligheid

In een aantal G14-aandachtswijken was de ontwikkeling eveneens gunstig. Dat geldt in het bijzonder voor Woensel

West in Eindhoven en Meezenbroek in Heerlen. Aandachtswijkgemeenten die verbeterden op het terrein van overlast en veiligheid waren Nijmegen en Deventer. Hier verbeterde de situatie zowel in de aandachtswijken als in de andere delen van de gemeenten. Enschede was zowel in 2006 als in 2008 de gemeente met de gunstigste overlast- en veiligheidsituatie binnen de G18.

5. Wonen

Aandachtswijken volgen grotendeels landelijke trend

Informatie over de ontwikkeling van wonen is onder meer afkomstig uit de Leefbaarometer van het Ministerie van VROM. De Leefbaarometer is een instrument waarmee inzicht geboden wordt in de leefbaarheidsituatie in alle wijken en buurten van Nederland. De Leefbaarometerscore²⁾ voor Publieke ruimte, Voorzieningenniveau en Woningvoorraad blijft zowel voor heel Nederland als voor de aandachtswijken gelijk. Dit geldt ook voor het voorzieningenniveau (winkels, horeca), dat in de aandachtswijken beduidend hoger ligt dan in heel Nederland. Opvallend is dat de indicator die de kwaliteit van de publieke ruimte weergeeft, voor Nederland licht verslechtert, terwijl deze voor de aandachtswijken gelijk blijft.

Prijsstijging koopwoningen hoger in aandachtswijken

In 2007 hield de prijsstijging van koopwoningen in de aandachtswijken gelijke tred met de stijging in Nederland (5 procent). In 2008 vlakte de prijsontwikkeling af: in de aandachtswijken namen de prijzen van koopwoningen nog met ruim 4 procent toe, terwijl de prijsstijging in Nederland afnam tot krap 3 procent. Een belangrijke factor hierin is de prijsontwikkeling van meergezinswoningen. In 2008 werden meergezinswoningen in aandachtswijken 6 procent duurder tegen 3 procent in de rest van Nederland. Door

sloop- en nieuwbouwwerkzaamheden fluctueert de prijsontwikkeling van huizen van het ene op het andere jaar flink. Voorbeelden hiervan zijn de aandachtswijken de Bijlmer in Amsterdam en Ondiep en Zuilen Oost in Utrecht. Zo stegen de huizenprijzen in de Bijlmer in 2007 met 5 procent om in 2008 met 5 procent te dalen. In Ondiep en Zuilen Oost was er een stijging met 11 procent in 2007, tegenover een daling van respectievelijk 3 en 4 procent in 2008. Er waren ook aandachtswijken waar de ontwikkeling steeds positief was. In het Utrechtse Overvecht stegen de huizenprijzen in 2007 met 2 procent en in 2008 met 13 procent.

In 2008 zijn in Nederland 10 procent minder woningen verkocht dan in 2007. Deze daling is sterker dan het jaar daarvoor. De daling in de aandachtswijken was in 2008 gelijk aan de landelijke daling.

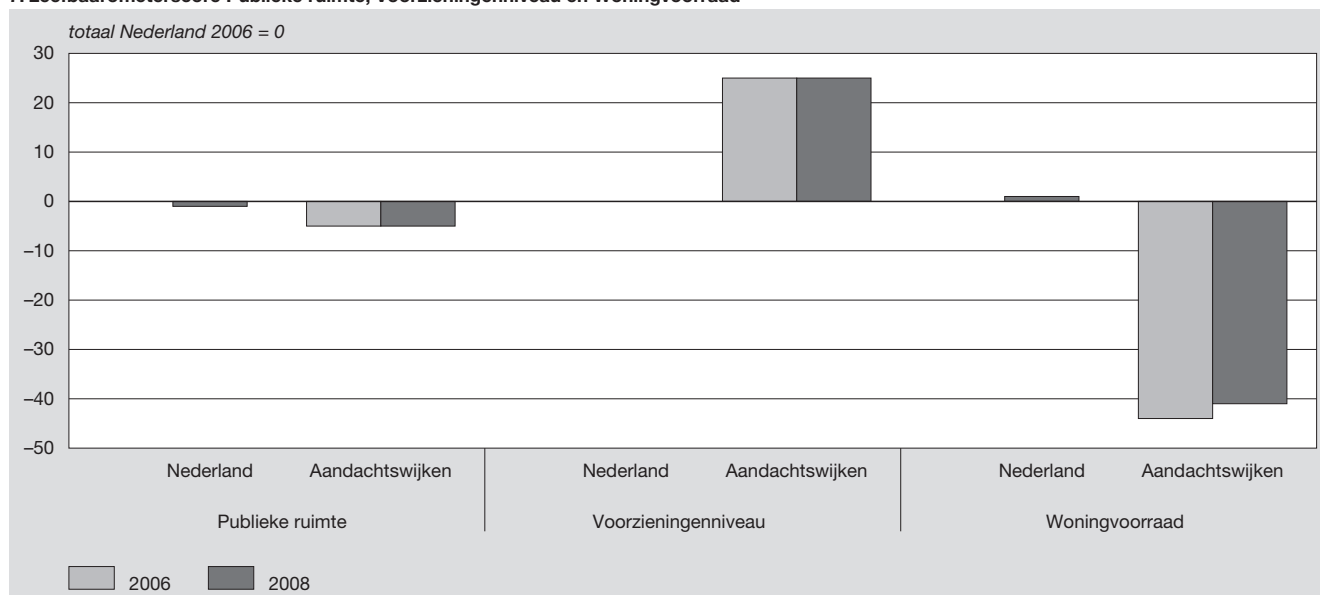
6. Integratie

In de periode 2007–2009 is de bevolking met bijna 1 procent gegroeid, waarbij de groei van de allochtone bevolking sterker was dan die van de autochtone. Het aandeel van de niet-westerse allochtonen steeg licht, met name in de aandachtswijken. Het verschil met Nederland als geheel werd daarmee groter. Belangrijke aspecten bij de integratie zijn de ontwikkeling van niet-westerse allochtonen op het gebied van leren en werken.

Onderwijsniveau derdejaars niet-westerse allochtonen G14 ruim hoger

Zoals eerder aangegeven nam van oktober 2006 tot oktober 2008 het opleidingsniveau iets toe, doordat het aandeel vmbo'ers in het derde leerjaar afnam ten gunste van de deelname aan havo/vwo. Deze ontwikkeling voltrok zich voor heel Nederland bij de niet-westers allochtonen nagenoeg even sterk als bij de autochtonen. In de G18 bleven de niet-westers allochtonen echter enigszins achter. Hierbij

7. Leefbaarometerscore Publieke ruimte, Voorzieningenniveau en Woningvoorraad

was er een groot verschil tussen de G4 en de G14. Voor de niet-westers allochtonen in de G4 was er een daling in de vmbo-deelname van krap 1 procent. Voor de autochtonen bedroeg dit 4 procent. Vooral in de aandachtswijken in Amsterdam en Den Haag bleven de niet-westers allochtonen achter, terwijl de ontwikkelingen in de aandachtswijken in Utrecht en Rotterdam nagenoeg gelijk waren voor niet-westers allochtonen en autochtonen. In de aandachtswijken van de G14 was er een duidelijke inhaalslag zichtbaar in de periode oktober 2006 – oktober 2008. Onder de niet-westerse allochtonen daalde het aandeel derdejaars vmbo'ers hier met 5,6 procent, bij een daling onder autochtonen van 4,8 procent.

Afname werkzoekende niet-westers allochtonen in aandachtswijken groter

In de aandachtswijken lag het aandeel niet-werkend werkzoekenden in de potentiële beroepsbevolking eind 2008 bij niet-westerse allochtonen op 13 procent tegenover 5 procent bij autochtonen. In de G4 daalde deze indicator voor de niet-westerse allochtonen in de aandachtswijken iets sterker dan voor de autochtonen, een verbetering dus. In de G14 was deze ontwikkeling nog gunstiger. Het aandeel niet-werkend werkzoekenden daalde hier in de aandachtswijken voor niet-westerse allochtonen van 18 procent naar 14 procent. De procentuele verbetering voor de niet-westerse allochtonen is hiermee twee keer zo groot als bij de autochtonen.

7. Gezondheid

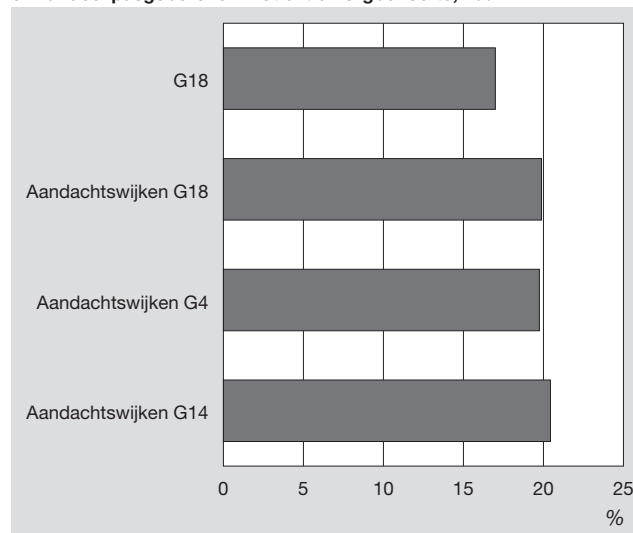
Extra zorgbehoefte voor pasgeborenen in aandachtswijken

De kansen van mensen in de maatschappij worden voor een belangrijk deel bepaald door hun gezondheid. Een belangrijke indicatie voor gezondheid ligt bij de start. Baby's die geboren worden met een slechte gezondheid beginnen met een achterstand. In Nederland had 16 procent van de pasgeborenen extra zorgbehoefte in 2007. Voor de aandachtswijken lag dat op 20 procent. Reden voor extra zorgbehoefte van baby's is vaak een laag geboortegewicht. De extra zorgbehoefte kan ook veroorzaakt zijn door onder meer een vroeggeboorte, een apgarscore³⁾ lager dan 7, een opname op de intensive care (IC) of een combinatie van een of meer van de genoemde factoren.

Van de pasgeborenen in aandachtswijken werd 3 procent opgenomen op een IC in 2007, tegen 2 procent van de kinderen in Nederland. In aandachtswijken zijn er ook relatief meer pasgeborenen met een apgarscore onder de 7. Ook hebben pasgeborenen in aandachtswijken beduidend vaker een te laag geboortegewicht dan gemiddeld in Nederland.

Voor de G4 lag de extra zorgbehoefte bij pasgeborenen op 17 procent, evenals bij de G18. Van de G4-gemeenten is de extra zorgbehoefte voor pasgeborenen het hoogst in Rotterdam en het laagst in Utrecht. Voor alle gemeenten van de G18 samen lag de extra zorgbehoefte in niet-aandachtswijken net boven het landelijk gemiddelde.

8. Aandeel pasgeborenen met extra zorgbehoefte, 2007

Bron: Stichting Perinatale Registratie Nederland en Centraal Bureau voor de Statistiek.

Technische toelichting

40-Wijkenaanpak, Outcomemonitor

De gegevens zijn afkomstig uit de 40-Wijkenaanpak, Outcomemonitor die het CBS jaarlijks actualiseert voor het Ministerie van VROM. Deze is te vinden in de StatLinedatabase op internet. Voor meer informatie over de 40-wijkenaanpak, Outcomemonitor zie: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/dataverzameling/korte-onderzoeksbeschrijving-krachtwijken-outcomemonitor.htm>.

Arbeidsongeschikten

Personen met inkomsten uit een arbeidsongeschiktheidsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de WAO, WIA, WAZ of Wajong.

Niet-werkend werkzoekenden

Een persoon is niet-werkend werkzoekend als hij of zij tussen de 15 en 64 jaar is, ingeschreven staat bij het Centrum voor Werk en Inkomen en geen werk heeft.

Personen met langdurig een bijstandsuitkering

Personen die ten minste drie jaar algemene bijstand ontvingen.

Personen met een WW-uitkering

Personen met een werkloosheidsuitkering. Deze uitkeringen worden verstrekt op grond van de Werkloosheidswet.

Noten in de tekst

¹⁾ Daniëlle ter Haar, Luuk Schreven en Maartje Rienstra, *Outcomemonitor Krachtwijken. Nulmeting* (Centrum voor Beleidsstatistiek, CBS, Voorburg/Heerlen, 2008).

- ²⁾ Voor meer informatie, zie www.vrom.nl/leefbaarometer.
- ³⁾ De apgarscore is het onderzoek naar de hartslag, ademhaling, kleur van de huid, spierspanning en reactie op

prikkels van de baby en wordt 5 minuten na de geboorte uitgevoerd bij de pasgeborene. De maximale score is een 10.

Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar beroepsonderwijs

Kasper van der Heide

Van de deelnemers die in 2005 in het mbo zijn gestart, had drie jaar later 20 procent het onderwijs zonder diploma verlaten. De uitval was bij mannen groter dan bij vrouwen. Vooral bij allochtone mannen had een groot aandeel geen diploma na drie jaar. Daarnaast presteerden de thuiswonende deelnemers uit een éénoudergezin minder dan de thuiswonende deelnemers met twee ouders. Het uitvalpercentage zonder diploma lag bij deelnemers uit een éénoudergezin 10 procentpunten hoger. De uitval was ook hoger bij leerlingen uit gezinnen met lagere inkomsten.

1. Inleiding

Deelnemers in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) kunnen op een bepaald niveau instromen en op een ander niveau een diploma behalen. Om zicht te krijgen hoe deze stromen verlopen is er door het CBS onderzoek gedaan. Het CBS heeft al analyses gedaan naar de studievoortgang van deelnemers in het voortgezet onderwijs en het hoger onderwijs. Met dit onderzoek wordt voor het eerst de studievoortgang in het mbo geanalyseerd.

Dit artikel beschrijft de individuele loopbanen van de leerlingen die op 1 oktober van het schooljaar 2005/'06 zijn ingestroomd in het mbo. Deze mbo-deelnemers zijn met inschrijvingen gevolgd tot en met 1 oktober 2008 (stand begin jaar 4) en met diploma's tot en met schooljaar 2007/'08 (stand na 3 jaar). Dit cohort 2005/'06 bestaat uit ruim 93 duizend deelnemers. Hiervan zaten er ruim 5 duizend op de assistentenopleidingen (niveau 1), 30 duizend op de basisberoepsopleidingen (niveau 2), bijna 16,5 duizend op de vakopleidingen (niveau 3) en bijna 41,5 duizend op de middenkaderopleidingen (niveau 4).

2. Bijna een op de vijf deelnemers verliet mbo zonder diploma

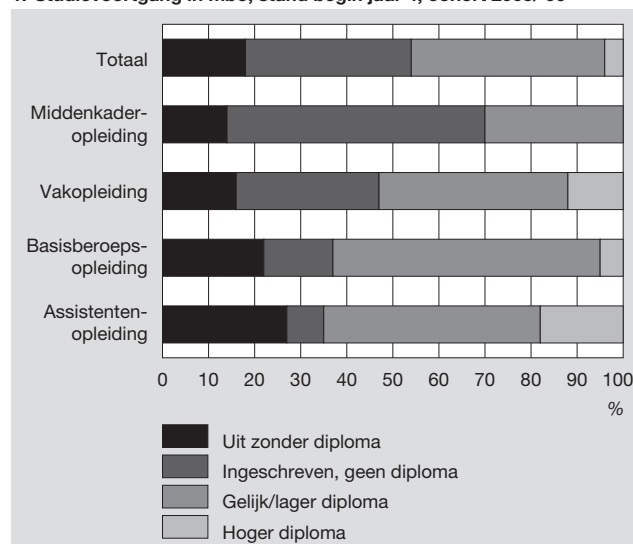
Van alle mbo-deelnemers die in 2005/'06 zijn gestart stond 18 procent in het vierde jaar niet meer ingeschreven en had ook geen diploma in de eerste drie jaar behaald. Op assistentniveau (niveau 1) was het uitvalpercentage zonder

diploma in deze periode zelfs 27 procent. Bij de middenkaderopleidingen (niveau 4) was dat minder, bij deze opleidingen stond 14 procent niet meer ingeschreven.

Van de deelnemers die waren begonnen met de assistentopleiding had 64 procent na drie jaar een diploma, waarvan 47 procent op assistentniveau en 18 procent op een hoger niveau. Acht procent stond nog ingeschreven maar had nog steeds geen diploma op zak.

Bij de basisberoepsopleidingen (niveau 2) had 22 procent in het vierde jaar geen inschrijving en geen diploma in het mbo. Wel had 63 procent een diploma behaald waarvan 5 procent op een hoger niveau. Daarnaast stond 15 procent nog ingeschreven maar had nog geen diploma behaald. Ongeveer 40 procent van de geslaagden na drie jaar stond aan het begin van jaar 4 nog steeds ingeschreven, mogelijk dat zij uiteindelijk nog een hoger diploma behalen (zie staat 1).

1. Studievoortgang in mbo, stand begin jaar 4, cohort 2005/'06

3. Grote verschillen in uitval tussen autochtone en allochtone mannen

De uitval uit het mbo was bij mannen groter dan bij vrouwen. Van de eerstejaar mannen in het mbo uit 2005/'06 had 20 procent het onderwijs na drie jaar zonder diploma verla-

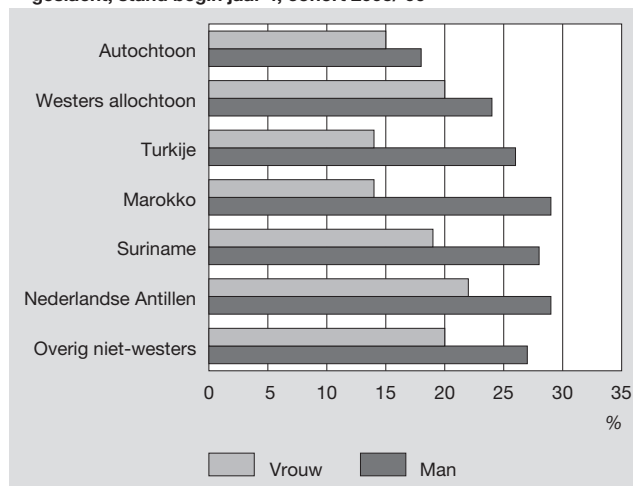
Staat 1
Studievoortgang in het mbo, stand begin jaar 4 naar hoogst behaalde diploma, cohort 2005/'06

	Diploma behaald						Geen diploma	
	gelijk niveau		lager niveau		hoger niveau		uit onderwijs	nog in onderwijs
	uit onderwijs	nog in onderwijs	uit onderwijs	nog in onderwijs	uit onderwijs	nog in onderwijs		
	%							
Totaal	21	16	2	3	3	1	18	36
Assistentopleiding	28	19	-	-	8	10	27	8
Basisberoepsopleiding	21	35	1	1	3	2	22	15
Vakopleiding	17	19	3	3	12	0	16	31
Middenkaderopleiding	22	1	3	4	-	-	14	56

ten, tegenover 15 procent van de vrouwen. Allochtone mannen deden het slechter dan de autochtone mannen. Van de autochtone mannen haakte 18 procent zonder diploma af. Bij de allochtonen liepen de percentages op van 24 procent bij de westers allochtone mannen tot 29 procent bij Marokkaanse en Antilliaanse mannen.

Bij de vrouwen was het uitvalpercentage van Turkse en Marokkaanse vrouwen nagenoeg gelijk aan dat van autochtone vrouwen. Bij de overige herkomstgroeperingen waren de resultaten iets slechter.

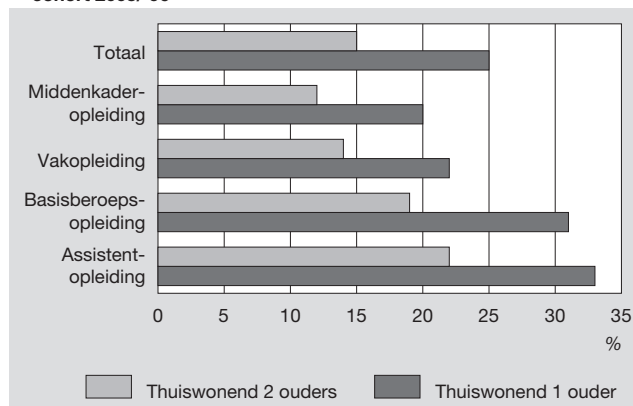
2. Uitval uit mbo zonder diploma naar herkomstgroepering en geslacht, stand begin jaar 4, cohort 2005/06

4. Gezinstype van invloed op uitval zonder diploma

Opvallend was dat bij assistentopleidingen één op de vier eerstejaars deelnemers uit een éénoudergezin kwam. Bij de basisberoepsopleidingen was dat één op de vijf, bij de vakopleidingen één op de zes en bij de middenkaderopleidingen ruim één op de zes. Deelnemers uit éénoudergezinnen hebben hiermee een groter uitvalpercentage dan deelnemers uit een gezin met twee ouders of verzorgers. Van de eerstejaars mbo-deelnemers in 2005/06 uit een éénoudergezin, was 25 procent uitgevallen. Dat is ongeveer tien procentpunten meer dan bij de mbo-deelnemers uit een tweeoudergezin. De verschillen waren het grootst bij de assistentopleidingen en basisberoepsopleidingen, ruim

3. Uitval uit mbo zonder diploma naar type gezin, stand begin jaar 4, cohort 2005/06

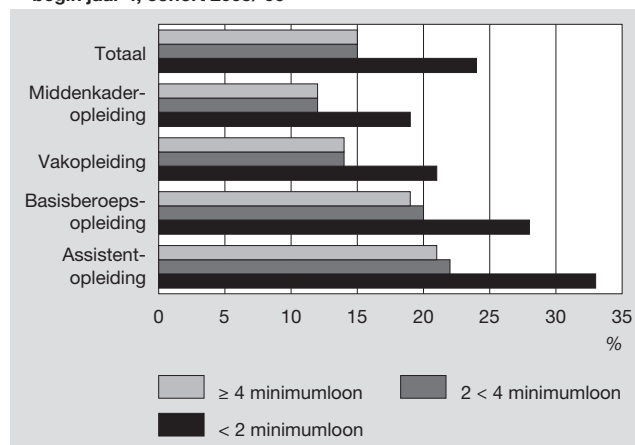

11 procentpunten. Bij de vakopleidingen en middenkaderopleidingen waren de verschillen minder, maar nog altijd acht procentpunten.

5. Bij hogere inkomsten huishouden lager uitvalpercentage

Naarmate de inkomsten van het huishouden waar de mbo'ers deel van uitmaakten hoger waren, nam het uitvalpercentage zonder diploma af. Bij de assistentopleidingen was de uitval het grootst bij huishoudens met inkomsten onder twee maal het minimumloon (33 procent). Bij huishoudens met inkomsten van twee maal het minimumloon of meer lag het uitvalpercentage voor assistentopleidingen rond de 22 procent. Voor deelnemers aan vakopleidingen en middenkaderopleidingen was het verschil in uitval tussen de laagste en de hoogste inkomsten wat minder groot, maar wel duidelijk aanwezig.

4. Uitval uit mbo zonder diploma naar inkomsten huishouden, stand begin jaar 4, cohort 2005/06

Technische toelichting

Sinds studiejaar 2004/05 worden er in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) individuele gegevens door de Informatie Beheergroep (IB-groep) verzameld in het Basisregister onderwijsnummer (BRON). Deze gegevens worden door Centrale financiën Instellingen (Cfi) verwerkt tot een eencijferbestand waarin een aantal variabelen aan het bestand worden toegevoegd volgens met het CBS afgestemde afleidingen. Met deze eencijferbestanden is het mogelijk om de verschillende jaren aan elkaar te koppelen zodat het mogelijk wordt om de studievoortgang van deelnemers te bepalen. Omdat de gegevens pas vanaf 2004/05 beschikbaar zijn is het lastig om een goed eerstejaarscohort te selecteren. Veel deelnemers verlaten het mbo en komen, na enkele jaren gewerkt te hebben, weer terug om een hoger diploma te halen. Deze deelnemers hebben al een geschiedenis in het mbo en horen eigenlijk niet in een eerstejaarscohort. Om toch over 2005/06 een cohort te starten is besloten om de volgende selecties op het bestand van 2005/06 te doen:

- geen inschrijving in het mbo in het verleden, d.m.v. koppeling onderwijsnummerbestanden uit eerdere jaren;
- vooropleiding is niet gelijk aan mbo;

- extranei tellen niet mee;
- wel een inschrijving in het voortgezet onderwijs, volwasseneneducatie of hoger onderwijs in het jaar voorafgaand aan het cohortjaar, d.m.v. koppeling onderwijsnummerbestanden uit voorafgaande jaar.

In de laatste stap selecteren we de directe instroom in het mbo. Zouden we dit niet doen, dan blijft nog steeds een grote groep in het cohort waarvan we niet weten of ze een mbo verleden hebben.

In het voortgezet onderwijs bestand van 2004/'05 ontbreken de scholen die door het Ministerie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) worden gefinancierd, waardoor de directe instroom vanuit het agrarisch onderwijs nog buiten cohort 2005/'06 valt. De vergelijkbare percentages van cohort 2005 en cohort 2006 komen vrijwel overeen. Van daar dat is besloten om cohort 2005 toch te publiceren.

Aan dit bestand koppelen wij vervolgens de inschrijvingsgegevens van 2006/'07 tot en met 2008/'09 en de examengegevens van 2005/'06 tot en met 2007/'08. Ook worden

persoons- en huishoudkenmerken toegevoegd door middel van koppeling met het Sociaal Statistisch Bestand (SSB).

Het mbo is te verdelen in 4 niveau's:

- niveau 1 = assistentopleiding (0,5 tot 1 jaar);
- niveau 2 = basisberoepsopleiding (2–3 jaar);
- niveau 3 = vakopleiding (2–4 jaar);
- niveau 4 = middenkaderopleidingen (3–4 jaar).

Omdat al deze opleidingen een andere nominale studieduur hebben wordt in de figuren veelal deze uitsplitsing weergegeven.

Van het cohortbestand 2005/'06 zijn vier inschrijvingsjaren en drie diplomajaren bekend. Met name voor opleidingen op niveau 3 en 4 is het rendement echter niet exact weer te geven, omdat de nominale studieduur veelal drie tot vier jaar is. De uitkomsten op basis van drie diplomajaren geven echter een betrouwbaar genoeg beeld om te kunnen publiceren.

Globalisering en werkgelegenheid

Marjolein Korvorst, Fabienne Fortanier en Martine Mol

Zowel via de extra banen die gecreëerd worden door het opzetten van nieuwe dochterondernemingen, als door overnames van bestaande bedrijven, hebben buitenlandse multinationals invloed op de banen, lonen en arbeidsomstandigheden van werknemers. Uit onderzoek in andere landen in Europa is bekend dat buitenlandse investeerders doorgaans een positieve bijdrage leveren aan de werkgelegenheid in een land. Hoe zit dat in Nederland?

1. Inleiding

Toenemende buitenlandse investeringen en groeiende activiteiten van multinationals illustreren het belang van de economische globalisering voor de Nederlandse economie.

In dit artikel worden de gevolgen van deze ontwikkeling voor de werkgelegenheid in Nederland onderzocht. Hiertoe zijn bedrijven in buitenlandse handen vergeleken met bedrijven in Nederlandse handen op het gebied van werkgelegenheid, lonen, in- en uitstroom van werk, het profiel van werknemers en arbeidsomstandigheden.

Een bedrijf is in buitenlandse handen wanneer het hoofdkantoor (van het moederbedrijf) buiten Nederland gevestigd is. Daarnaast speelt ook het wel of niet hebben van dochterondernemingen in het buitenland een rol bij het bepalen van de mate van internationale oriëntatie van een bedrijf. Ook op deze dimensie van internationalisering wordt in dit artikel kort ingegaan.

Het Centraal Bureau voor de Statistiek beschikt over administratieve registerdata en enquêtegegevens van banen, personen en bedrijven. Door deze gegevens te combineren, ontstaat een geïntegreerd werkgever-werknemer microdatabestand waarop analyses gedaan kunnen worden naar verschillen in werkgelegenheid, beloning, profiel van werknemers (bijvoorbeeld herkomst, geslacht en leeftijd) en arbeidsomstandigheden bij bedrijven in buitenlandse of Nederlandse handen (voor een methodologische beschrijving, zie Fortanier, Korvorst en Luppés, 2010). Van dit bestand is voor dit onderzoek gebruik gemaakt.

2. Werkgelegenheid

Buitenlandse bedrijven in Nederland verschaffen werk aan iets meer dan 10 procent van de beroepsbevolking in de private sector (CBS, 2009). Uit de gekoppelde data uit de sociale en bedrijfsstatistieken (zie Fortanier en Korvorst, 2009; Fontanier et al., 2010) blijkt dat een buitenlandse bedrijf in Nederland gemiddeld meer werknemers in dienst heeft dan een Nederlands bedrijf. Het verschil bedraagt in doorsnee rond de 40 a 60 procent wat betreft het aantal voltijds banen op jaarbasis. Daarnaast is er een duidelijke stijging te zien van het gemiddelde aantal banen bij buitenlandse bedrijven in Nederland vanaf 2002.

De groei in baanvolume (in vte) bij buitenlandse bedrijven heeft in het tijdvak 2000 tot en met 2005 vooral plaatsgevonden in de sectoren van landbouw, bosbouw en visserij, mijnbouw en delfstoffenwinning, de bouw, handel en reparatie, transport en opslag, communicatie en financiële dienstverlening.

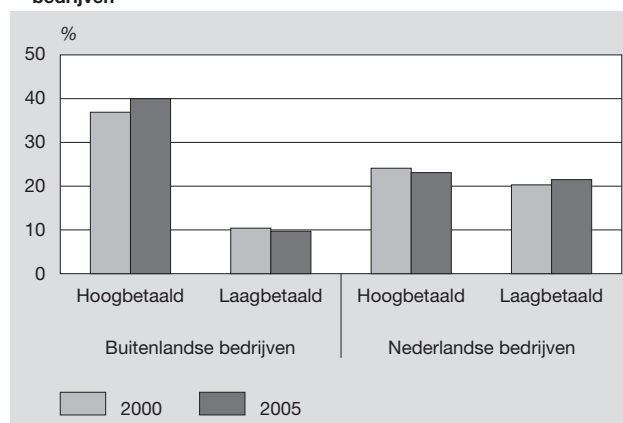
3. Lonen

Er is empirisch bewijs dat buitenlandse multinationals doorgaans relatief hogere lonen betalen aan werknemers, zowel in ons omringende landen in Europa, zoals Groot-Brittannië, Ierland en de Verenigde Staten, maar ook in ontwikkelingslanden (Görg, 2000; Lipsey en Sjöholm, 2004; Caves, 1996). Hogere lonen kunnen voor een deel verklaard worden door de gemiddeld hogere arbeidsproductiviteit bij buitenlandse investeerders (Beunen en Kessels, 2009; Fortanier, 2008). Dit productiviteitsverschil wordt op haar beurt weer veroorzaakt door zelfselectie bij internationalisering: alleen de productiefste bedrijven kunnen de kosten die gepaard gaan met het opzetten van een bedrijf in het buitenland (taal, regelgeving) dragen. Daarnaast worden hogere lonen door buitenlandse investeerders gebruikt om de uitstroom van werknemers en de door hen opgebouwde kennis en ervaring naar concurrerende bedrijven tegen te gaan.

3.1 Beloningsverschillen

Met behulp van het ontwikkelde werkgever-werknemerbestand zijn de beloningsverschillen tussen buitenlandse en Nederlandse bedrijven in Nederland voor 2000–2005 in kaart gebracht. Hieruit blijkt dat werknemers bij buitenlandse bedrijven inderdaad in doorsnee een hoger jaarsalaris verdienen dan werknemers bij Nederlandse bedrijven. Gecontroleerd voor sector, en bedrijfsgrootte en het wel of niet hebben van dochterondernemingen in het buitenland komt het verschil gemiddeld uit op 15 procent.

1. Aandeel hoog- en laagbetaald bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven

Bron: Internationalisation Monitor 2009.

Dit verschil in beloning blijkt ook uit de verschillen in het aandeel van hoog- en laagbetaalde werknemers bij Nederlandse en buitenlandse bedrijven. Terwijl Nederlandse bedrijven een symmetrische verdeling hebben van het aandeel hoog- en laagbetaalde werknemers, hebben buitenlandse bedrijven veel meer hoogbetaalden in dienst. Dit verschil in het aandeel hoog- versus laagbetaald bedraagt bijna het dubbele bij buitenlandse bedrijven en is vrij constant in de tijd (2000–2005).

Aandeel hoog/laagbetaald

Banen zijn geclassificeerd als hoogbetaald als hun (maandelijks) loon tot het 81ste percentiel of hoger behoort van alle in Nederland geregistreerde banen in dat jaar. Banen zijn geclassificeerd als laagbetaald wanneer ze behoorden tot het 31ste percentiel of lager. Vervolgens is het gemiddelde aandeel hoogbetaalde werknemers per bedrijf afgeleid door het (ongewogen) gemiddelde percentage hoogbetaalde banen op het totaal aantal banen bij dat bedrijf met als peildatum ultimo december. Een zelfde werkwijze is gehanteerd voor de classificatie van aandeel laagbetaalden per bedrijf.

3.2 In- en uitstroom van werknemers

Verklaringen voor de beloningsverschillen tussen buitenlandse en Nederlandse bedrijven worden zoals al aangegeven niet alleen vaak gezocht in de arbeidsproductiviteitsverschillen, maar ook in het voorkomen van personeelsverloop. Dit laatste kan nu ook met de nieuwe gekoppelde werkgever-werknemer dataset geïllustreerd worden.

De algemene indicatoren van baandynamiek zijn de creatie en destructie van banen. Het gaat daarbij om veranderingen van werk (bij een bedrijf) in een jaar. In het werkgever-werknemerbestand kan onderscheid worden gemaakt in nieuwe instromers op de arbeidsmarkt, werknemers die bij hun huidige werkgever blijven en personen die uitstromen (allen vergeleken met het voorafgaande jaar).

Instroom

Het aandeel instromers per bedrijf is berekend als het (ongewogen) gemiddelde percentage instromers (werknemers in eerste baan, nieuw op de arbeidsmarkt) van het totale aantal werknemers aan het eind van het jaar (ultimo december), uitgesplitst naar buitenlands of Nederlands eigendom en grootteklasse.

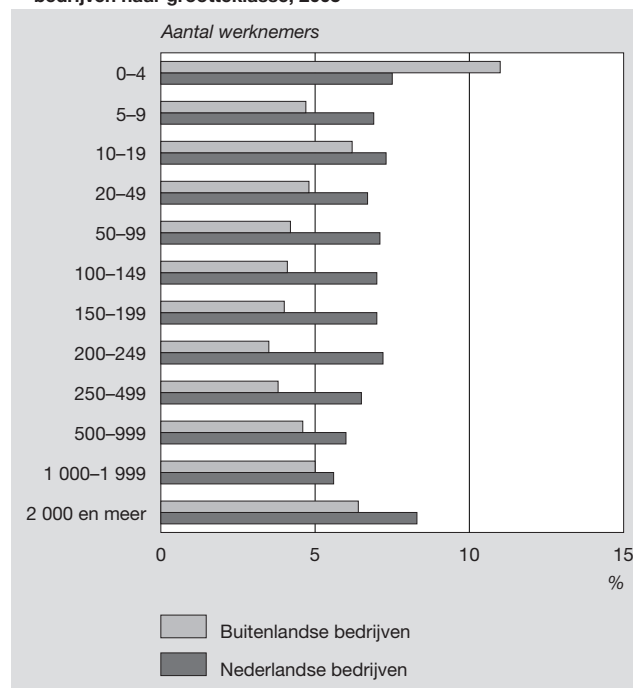
Uitstroom

Het aandeel uitstromers per bedrijf is berekend als het (ongewogen) gemiddelde percentage uitstromers (gedurende het jaar) van het totale aantal werknemers aan het eind van het jaar (ultimo december), uitgesplitst naar buitenlands of Nederlands eigendom en grootteklasse. Uitstroom kan veroorzaakt worden door (on)vrijwillig ontslag, beëindiging van seizoenswerk, overtolligheid als (mogelijk) gevolg van fusies en overnames, maar ook pensioen en vrijwillige baanveranderingen.

In 2005 lag het percentage werknemers dat in dat jaar bij hetzelfde bedrijf bleef werken rond 80 procent op jaarbasis. Dit aandeel lag hoger bij buitenlandse dan bij Nederlandse bedrijven. De verschillen in het behoud van personeel op jaarbasis waren het grootst bij bedrijven in het midden-segment (50–249 werknemers).

Het aandeel nieuwe instromers op de arbeidsmarkt is het grootst bij Nederlandse bedrijven. Gemiddeld lag dit aandeel in 2005 ongeveer 2 procentpunt hoger dan bij buitenlandse bedrijven. Uitzonderingen zijn de eenmanszaakjes en bedrijven met minder dan vijf werknemers.

2. Instromers op de arbeidsmarkt bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven naar grootteklasse, 2005

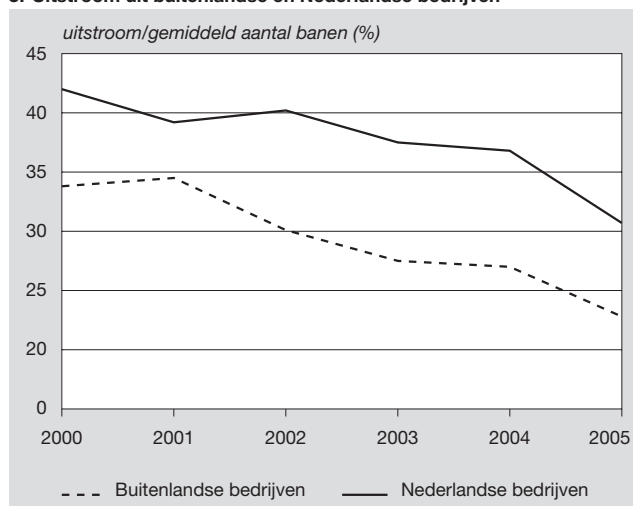
Bron: Internationalisation Monitor 2009.

In 2000–2005 is er in ieder jaar beduidend meer uitstroom bij Nederlandse bedrijven ten opzichte van buitenlandse bedrijven. Dit verschil in uitstroom van werk gaat op voor alle sectoren. Er zijn echter wel een aantal sectoren aan te wijzen waarin de uitstroom op jaarbasis over het algemeen significant hoger is. Hierbij gaat het om de horeca, onroerend goed, verhuur en zakelijke dienstverlening. Dit heeft voornamelijk te maken met tijdelijke contracten en seizoensarbeid.

3.3 Andere dimensies van internationalisering

Niet alleen buitenlands eigendom, maar ook het hebben van bedrijfsonderdelen in het buitenland hangt samen met een hogere beloning van werknemers. De hoogste jaarsalarissen worden uitgekeerd bij buitenlandse multinationals, gevolgd door Nederlandse multinationals met buitenlandse dochterondernemingen. De laagste lonen worden betaald bij bedrijven waarvan de reikwijdte beperkt is tot Nederland.

3. Uitstroom uit buitenlandse en Nederlandse bedrijven

Bron: Internationalisation Monitor 2009.

Staat 1
Gemiddeld jaarsalaris per werknemer bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven met en zonder dochterondernemingen in het buitenland

	Buitenlandse bedrijven	Nederlandse bedrijven	T-waarde
<i>1 000 euro</i>			
2001			
Met buitenlandse dochters	40,7	37,6	-3,73 ***
Zonder buitenlandse dochters	38,8	34,1	-5,89 ***
2005			
Met buitenlandse dochters	49,2	44,4	-4,50 ***
Zonder buitenlandse dochters	47,6	37,8	-8,53 ***

Bron: Internationalisation Monitor 2009.

*** $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; * $p < 0.10$

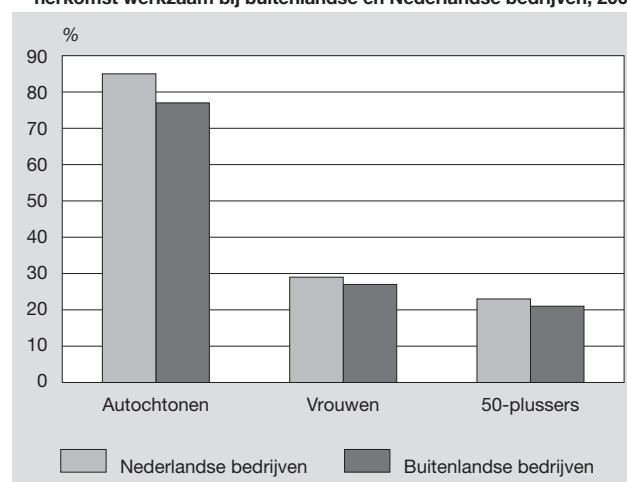
Bovendien is er bewijs voor indirecte effecten op de lonen die worden uitbetaald bij Nederlandse bedrijven. In sectoren waar 75 procent van de omzet gegenereerd wordt door buitenlandse bedrijven liggen de jaarsalarissen bij Nederlandse bedrijven gemiddeld 10 procentpunt hoger dan in sectoren waarin dit aandeel slechts 25 procent bedraagt (zie Fortanier en Korvorst, 2009). Dit verschil in beloning wordt in de vakliteratuur over het algemeen verklaard door de toegenomen concurrentie tussen bedrijven om (gekwalificeerd en hoogopgeleid) personeel (Görg, Strobl en Walsh, 2002)

4. Werknemersprofielen

Ook verschillen in de samenstelling van de werknemers bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven – bijvoorbeeld naar opleiding, geslacht of contractduur – kunnen een rol spelen. Een interessante vraag in de context van globalisering is of buitenlandse bedrijven andere werknemers in dienst hebben dan Nederlandse bedrijven. Zijn er verschillen aan te wijzen in geslacht, leeftijd en herkomst? Vooral wat betreft dat laatste zou je verwachten dat buitenlandse bedrijven meer allochtone werknemers in dienst hebben, bijvoorbeeld door inkomende expats die bij een overname of fusie meeverhuizen naar Nederland.

Voor het opgebouwde werkgever-werknemerbestand zijn de werknemersprofielen op bedrijfsniveau in kaart gebracht. Er zijn nauwelijks verschillen te constateren tussen buitenlandse en Nederlandse bedrijven wat betreft leeftijd en geslacht. In 2005, bijvoorbeeld, hadden buitenlandse en Nederlandse bedrijven gemiddeld evenveel vrouwen en 50-plussers in dienst. Wel is er een duidelijk verband met de grootte van een bedrijf. Vrouwen zijn vooral werkzaam bij middelgrote (50–249 werknemers) tot grote (250 werknemers en meer) bedrijven, en oververtegenwoordigd in de sectoren van de horeca, zakelijke dienstverlening, en onroerend goed. Oudere werknemers (50+) zijn juist minder vaak werkzaam bij bedrijven die groter zijn in omvang. Dit gaat op voor zowel buitenlandse als Nederlandse bedrijven in Nederland.

4. Aandeel vrouwen, 50-plussers en werknemers van Nederlandse herkomst werkzaam bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven, 2005

Bron: Internationalisation Monitor 2009.

Wat betreft het aandeel werknemers van niet-autochtone herkomst is er wel een duidelijk verschil te zien tussen buitenlandse en Nederlandse bedrijven: hun aandeel ligt hoger bij buitenlandse bedrijven, een verschil van ongeveer 8 procentpunt in 2005. De internationale oriëntatie van buitenlandse bedrijven wordt dus gereflecteerd in de herkomst van hun werknemers, met meer westers en niet-westers allochtone werknemers. Desondanks is 77 procent van de werknemers bij buitenlandse bedrijven van autochtone (Nederlandse) afkomst.

5. Arbeidsomstandigheden

Goede arbeidsomstandigheden zijn in het belang van werknemers. Daarnaast leiden verbeteringen in de werkomgeving en arbeidsbeleving doorgaans tot een afname van het ziekteverzuim en dragen op lange termijn bij aan een hogere arbeidsproductiviteit en het behoud van personeel. Niet alleen contractueel vastgelegde werktijden, en eventuele overuren, maar ook de subjectief ervaren werkdruk en autonomie, en het wel of niet uitvoeren van lichamelijk zwaar werk en arbeidssatisfactie zijn factoren die samen een goed beeld geven van de arbeidsomstandigheden binnen een bedrijf. Voor de set van buitenlandse en Nederlandse bedrijven in het gecombineerde werkgever-werknemerbestand is na koppeling met de Nationale

Staat 2
Profiel van werknemers en arbeidsomstandigheden bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven naar grootteklasse, 2005*¹⁾

	Eenheid	Buitenlandse bedrijven	Nederlandse bedrijven
<i>Kleine bedrijven (0–49 werknemers)</i>			
Leeftijd	jaren	37,7	37,4
Opleidingsniveau	%		
laag		22	32
midden		48	49
hoog		30	19
Contracturen per week	uren	37,3	30,5
Overuren per week	uren	6,8	4,6
Werktempo ²⁾		2,4	2,3
Ervaren autonomie ³⁾		2,6	2,4
Ervaren zwaarte van het werk ⁴⁾		1,5	1,6
Werktevredenheid (1–4)		3,7	3,7
N		116 000	501 000
<i>Middelgrote bedrijven (50–249 werknemers)</i>			
Leeftijd	jaren	39,4	39,0
Opleidingsniveau	%		
laag		26	33
midden		39	44
hoog		35	23
Contracturen per week	uren	35,6	33,6
Overuren per week	uren	6,2	5,4
Werktempo ²⁾		2,3	2,3
Ervaren autonomie ³⁾		2,6	2,5
Ervaren zwaarte van het werk ⁴⁾		1,5	1,7
Werktevredenheid (1–4)		3,7	3,7
N		288 000	1 040 000
<i>Grote bedrijven (250 werknemers of meer)</i>			
Leeftijd	jaren	39,5	39,6
Opleidingsniveau	%		
laag		26	27
midden		44	39
hoog		30	34
Contracturen per week	uren	33,4	31,0
Overuren per week	uren	6,3	4,9
Werktempo ²⁾		2,3	2,3
Ervaren autonomie ³⁾		2,5	2,4
Ervaren zwaarte van het werk ⁴⁾		1,6	1,5
Werktevredenheid (1–4)		3,6	3,6
N		948 000	3 517 000

Bron: TNO/CBS.

¹⁾ Herwogen naar alle werknemers in de totale beroepsbevolking in Nederland.

²⁾ Schaal met 11 items; 1 (laag) – 4 (hoog); Cronbach's alpha = 0,87.

³⁾ Schaal met 5 items; 1 (weinig) – 3 (veel); Cronbach's alpha = 0,73.

⁴⁾ Schaal met 8 items; 1 (nooit) – 4 (erg vaak); Cronbach's alpha = 0,95.

Enquête Arbeidsomstandigheden voor het jaar 2005 een analyse uitgevoerd naar verschillen in arbeidsomstandigheden.

Werknemers bij buitenlandse bedrijven werken niet alleen contractueel meer uren maar rapporteren ook meer overwerk per week dan werknemers bij Nederlandse bedrijven. Dit geldt ook wanneer gecontroleerd is voor de bedrijfssector.

Daar staat tegenover dat werknemers bij buitenlandse bedrijven in alle grootteklassen aangeven meer autonomie te ervaren in het uitvoeren van het werk dan werknemers bij Nederlandse bedrijven. Ook geven werknemers bij kleine en middelgrote buitenlandse bedrijven minder vaak aan dat het werk zwaar is.

Deze verschillen in de arbeidsomstandigheden bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven hangen samen met een onderscheid in het opleidingsniveau van werknemers. Over het algemeen zijn werknemers bij de kleine tot middelgrote buitenlandse bedrijven hoger opgeleid – wat wellicht resulteert in andere loopbanen met langere werkweken en meer uren, maar ook meer autonomie en een gemiddeld hoger loon (zie par. 3). Nederlandse bedrijven in deze grootte-

klasse hebben lager opgeleide werknemers in dienst, die vaak ook lichamelijk zwaarder werk moeten uitvoeren.

Ten slotte is het opmerkelijk dat de mate van arbeidssatisfactie op een nagenoeg gelijk niveau uitkomt voor buitenlandse en Nederlandse bedrijven, ongeacht de bedrijfsgrootte.

6. Conclusie

In dit artikel zijn de belangrijkste verschillen tussen buitenlandse en Nederlandse bedrijven de revue gepasseerd wat betreft het gemiddeld baanvolume, salarisniveau, in- en uitstroom van werk, werknemersprofiel en arbeidsomstandigheden. Deze gegevens zijn verkregen door een koppeling op bedrijfsniveau tot stand te brengen tussen statistieken over banen, personen en bedrijven wat heeft geresulteerd in een werkgever-werknemerbestand voor het tijdvak 2000–2005.

Geconcludeerd kan worden dat buitenlandse bedrijven een bijdrage leveren aan de Nederlandse arbeidsmarkt als gekeken wordt naar het aantal banen. Bovendien zijn er interessante trends wat betreft het behoud van personeel en

het relatief hoge salarisniveau. Gecontroleerd voor sector, en bedrijfsgrootte en het wel of niet hebben van dochterondernemingen in het buitenland komt het loonsverschil tussen buitenlandse en Nederlandse bedrijven gemiddeld uit op 15 procent. Ook zijn er positieve verschillen te noemen wat betreft arbeidsomstandigheden, de ervaren autonomie en meer specifiek de zwaarte van het werk. Werken bij een buitenlandse baas lijkt dus zeer zeker te lonen. Hiertegenover staat echter wel de bevinding van gemiddeld hoger aantal contracturen en overwerkuren en een hogere ervaren werkdruk bij werknemers van buitenlandse bedrijven in Nederland.

Toekomstig CBS-onderzoek zal gericht zijn op een diepere detaillering van de gegevens over globalisering en werkgelegenheid naar individueel persoonsniveau, door desaggregatie van de geselecteerde set van bedrijven en hun werknemers. Dit opent mogelijkheden tot longitudinale analyses waarbij personen en hun loopbanen gevolgd worden in de tijd. Daarnaast zal de causaliteit tussen loonontwikkeling bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven en opleidingsniveau van werknemers nader worden onderzocht.

Technische toelichting

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit een geïntegreerde microdataset over bedrijven en personen voor het tijdvak 2000 tot en met 2005. Daarbij gaat het om een combinatie van de meest recente administratieve registerdata en enquêtegegevens, die op bedrijfsniveau (unieke identificatie sleutel BEID) aan elkaar gekoppeld zijn met peilmoment ultimo december. Dit resulteerde in een set van ongeveer 20 duizend bedrijven per jaar, getrokken uit het Algemeen bedrijvenregister (ABR), waarvoor de eigendomsrelatie kon worden vastgesteld (Nederlands of buitenlands hoofdkantoor) uit de jaarlijkse Statistiek Financiën van Grote Ondernemingen (SFGO) of de tweejaarlijkse Community Innovation Survey (CIS).

De werkgelegenheidsindicatoren zijn vervolgens toegevoegd uit het Sociaal Statistisch Bestand (SSB). Ondanks de geringe omvang van de geselecteerde bedrijven, waarbij vooral de grotere bedrijven zijn ingesloten, zijn deze toch van toepassing op zo'n 3 miljoen banen. Dit betreft ongeveer de helft van alle werkgelegenheid in Nederland op jaarbasis.

Het aantal bedrijven in het geïntegreerde werkgever-werknemer bestand is vrij stabiel – om en nabij de 20 duizend per jaar. Het aandeel bedrijven in buitenlandse handen bedraagt ongeveer 15 procent van het totaal. De verdeling naar grootteklasse is niet evenredig verdeeld bij de geselecteerde buitenlandse en Nederlandse bedrijven. Gegevens over Nederlandse bedrijven zijn vooral beschikbaar voor klein tot middelgrote bedrijven (<250 werknemers), terwijl informatie over bedrijven in buitenlandse handen vooral voor de grotere bedrijven ingesloten zijn. Voor dit verschil in grootteklasse is in de onderliggende analyses naar loonsverschillen bij bedrijven in buitenlandse en Nederlandse bedrijven gecontroleerd. Zie tabel 1 voor een gedetailleerde beschrijving van de dataset.

Voor het jaar 2005 is een separaat bestand opgebouwd

voor de analyse naar arbeidsomstandigheden bij buitenlandse en Nederlandse bedrijven. Er is een koppeling tot stand gebracht tussen de Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden (NEA, TNO/CBS, zie ook van den Bossche, Hupkens, de Ree en Smulders, 2006) met het geïntegreerde microdatabestand over personen en bedrijven. Dit resulteerde in een (voorlopige) set van ongeveer 8 duizend werknemers, die in 2005 werkzaam waren in Nederland, waarvoor kon worden vastgesteld of het bedrijf waarvoor ze werkten in buitenlandse of Nederlandse handen was. Een uitgevoerde herweging van de geselecteerde gegevens, naar geslacht en sector, geeft een eerste indruk van de arbeidsomstandigheden van alle werknemers in de beroepsbevolking. Voor de subjectieve mate van arbeidssatisfactie zijn verschillende schalen gebruikt, over werktempo (laag-hoog), ervaren autonomie (weinig-veel) en ervaren zwaarte van het werk (nooit-erg vaak).

Literatuur

Beunen, H. en Kessels, M. (2009, 18 november). Bedrijven met buitenlandse moeder hebben hogere arbeidsproductiviteit. *CBS-webmagazine*.

Bossche, S.N.J. van den, Hupkens, C.L.H., Ree, S.J.M. de & P.G.W. Smulders (2006).

Nationale Enquête Arbeidsomstandigheden 2005: Methodologie en globale resultaten.

Hoofddorp: TNO.

Caves, R. (1996). *Multinational Enterprise and Economic Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.

CBS (2009). *Internationalisation Monitor 2009*. Den Haag/Heerlen: CBS.

Fortanier, F. (2008). Productiviteitsverschillen tussen Nederlandse en buitenlandse ondernemingen in Nederland. *Internationaliseringsmonitor 2008*, Den Haag/Heerlen: CBS.

Fortanier, F. en Korvorst, M. (2009). Effects of globalisation: wage differences between employees at Dutch and foreign controlled enterprises in the Netherlands. In: CBS (2009). *Internationalisation Monitor*. Den Haag/Heerlen: CBS.

Fortanier, F., Korvorst, M. en Luppens, M. (2010, te verschijnen). The employment consequences of globalisation: linking data on employers and employees in the Netherlands (LEED). Extended paper, SIS conference. *Studies in Theoretical and Applied Statistics: Springer Series*.

Görg, H. (2000). Multinational Companies and Indirect Employment: Measurement and Evidence. *Applied Economics*, 32(14): 1809–1818.

Görg, H., Strobl, E., and Walsh, F. (2002). *Why do foreign-owned firms pay better? The role of on-the-job-training*. Discussion Paper, IZA DP No. 590.

Lipsey, R.E. and Sjöholm, F. (2004). Foreign Direct Investment, Education and Wages in Indonesian Manufacturing. *Journal of Development Economics*, 73(1): 415–422.

Tabel 1
Bedrijven in het geïntegreerde werkgever-werknemerbestand naar grootteklasse

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Totaal	18 865	17 681	19 077	17 837	18 481	17 469
<i>Nederlands eigendom</i>	16 149	15 067	16 144	15 080	15 640	14 798
0-4 werknemers	2 161	2 225	1 796	1 740	1 642	1 617
5-9 werknemers	1 669	1 603	1 123	1 251	1 043	1 226
10-19 werknemers	2 997	2 734	3 368	2 711	3 455	3 204
20-49 werknemers	3 597	3 258	3 665	3 605	4 073	3 757
50-99 werknemers	3 010	2 536	3 251	2 857	2 495	2 276
100-149 werknemers	927	913	1 079	1 097	1 070	948
150-199 werknemers	451	467	496	504	536	486
200-249 werknemers	257	255	270	266	255	252
250-499 werknemers	551	547	552	524	523	520
500-999 werknemers	304	308	290	277	306	268
1 000-1 999 werknemers	127	121	153	148	140	138
2 000 of meer werknemers	98	100	101	100	102	106
<i>Buitenlands eigendom</i>	2 716	2 614	2 933	2 757	2 841	2 671
0-4 werknemers	209	209	204	200	189	185
5-9 werknemers	165	156	158	156	131	134
10-19 werknemers	294	265	308	248	324	303
20-49 werknemers	525	471	527	509	548	494
50-99 werknemers	522	497	627	546	512	460
100-149 werknemers	273	261	296	293	319	310
150-199 werknemers	192	170	181	192	192	202
200-249 werknemers	118	128	142	126	122	112
250-499 werknemers	222	240	259	263	274	246
500-999 werknemers	123	124	141	139	141	145
1 000-1 999 werknemers	49	64	60	51	49	44
2 000 of meer werknemers	24	29	30	34	40	36

Meer of minder uren werken

Jannes de Vries

Een op de zes mensen die minstens twaalf uur per week werken (de werkzame beroepsbevolking) wil meer of juist minder uur werken. Van hen heeft minder dan de helft dit binnen een jaar gerealiseerd. Jongeren en hoger opgeleiden slagen er naar verhouding dikwijls in om hun uren uit te breiden. Daarnaast lukt het jongeren ook vaker om hun arbeidsduur te beperken. Dat geldt eveneens voor vrouwen.

1. Inleiding

Nederland is binnen de Europese Unie het land waar zowel mannen als vrouwen het meest in deeltijd werken (Keuzenkamp en Steenvoorden, 2008; Steenvoorden en Keuzenkamp, 2008; Siermann, 2009). Er wordt naar gestreefd dat vooral vrouwen meer uren gaan werken. Zo is een van de aanbevelingen van de Commissie Arbeidsparticipatie (2008) om de negatieve gevolgen van de vergrijzing op te vangen door werknemers die in deeltijd werken te stimuleren om meer uren te gaan werken. Ook voor de economische zelfstandigheid van vrouwen is een hogere arbeidsduur van belang. Een doelstelling van het vorige kabinet was dat in 2010 60 procent van de vrouwen economisch zelfstandig zou zijn, dat wil zeggen tenminste 70 procent van het minimumloon verdient (OCW 2009a). In 2007 was bijna 45 procent van de vrouwen economisch zelfstandig tegen ongeveer 70 procent van de mannen (Bos en Van den Brakel, 2009). Het verdienen van meer geld is een belangrijk motief voor in deeltijd werkende vrouwen om de arbeidsduur uit te breiden (Portegijs, 2009). Om deze redenen is het belangrijk om te weten in hoeverre men meer uren wil werken en of men daarin slaagt.

Tegelijkertijd is het relevant om inzicht te hebben in de mate waarin werkenden minder uren willen werken en dat gaan doen. De mogelijkheid om minder uren te gaan werken zou ouders namelijk beter in staat kunnen stellen om arbeid en zorgtaken te combineren. Hierdoor wordt mogelijk voorkomen dat men helemaal stopt met werken. De meeste vaders met een partner werken fulltime (Beckers en Van der Valk, 2005). Tegelijkertijd besteden moeders met een partner twee keer zo veel tijd aan onbetaalde arbeid als vaders met een partner (Cloin en Souren 2009). Als vaders meer in deeltijd gaan werken, kunnen ze meer in het huishouden doen, wat kan leiden tot een gelijkere verdeling van betaalde arbeid en onbetaalde zorgtaken tussen mannen en vrouwen. Het kabinet vindt een evenwichtige verdeling van (mantel)zorgtaken en arbeid belangrijk (OCW 2009b). Voor een derde van de voltijdwerkende mannen die minder uren wilde werken was de zorg voor kinderen een van de belangrijkste redenen om minder uren te gaan werken; onder mannen met kinderen onder de vier jaar was dat 86 procent (Hillebrink en Pouwels 2009).

In dit artikel wordt gekeken wie meer of minder uren wil werken en wie er in slaagt om dat te gaan doen. In de volgende paragraaf wordt gekeken welke werkenden meer of minder uren willen werken. Paragraaf 3 kijkt in hoeverre werkenden

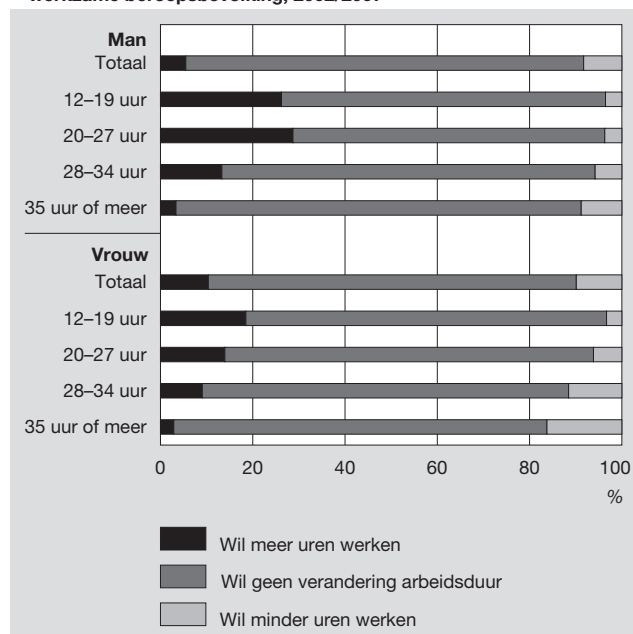
die meer willen werken dat ook zijn gaan doen. Paragraaf 4 beschrijft welke werkenden die minder willen werken daarin zijn geslaagd. De cijfers over een gewenste verandering van de arbeidsduur zijn steeds het gemiddelde van de jaren 2002 tot en met 2007. Voor de daadwerkelijke verandering wordt steeds naar de situatie een jaar later gekeken.

2. Meer of minder uren willen werken

2.1 Mannen die deeltijd werken willen vaker meer werken dan vrouwen die deeltijd werken

De meeste werkenden (84 procent) willen hun huidige arbeidsduur niet veranderen. Vrouwen hebben een grotere voorkeur voor een verandering van de arbeidsduur dan mannen. Van de mannen wil 14 procent een verandering, tegen 20 procent van de vrouwen. Vrouwen en mannen willen ongeveer even vaak minder uren werken, maar van de vrouwen wil een groter deel de arbeidsduur uitbreiden dan van de mannen (10 versus 5 procent). Dit komt doordat vrouwen veel meer dan mannen in deeltijd werken en van de deeltijders een groter deel meer uren wil werken. Ook uit eerder onderzoek bleek dat mensen die in deeltijd werken vaker hun arbeidsduur willen veranderen (Kösters 2009). Als vrouwen en mannen met dezelfde arbeidsduur worden vergeleken dan wil van de mannen juist een groter deel meer werken dan van de vrouwen.

1. Meer/minder willen werken naar geslacht en wekelijkse arbeidsduur, werkzame beroepsbevolking, 2002/2007

2.2 Gemiddeld een verandering van arbeidsduur van negen uur gewenst

Mensen die meer of minder willen werken willen gemiddeld een verandering van 9 uur meer of minder. Als mensen hun

arbeidsduur willen veranderen is de gewenste arbeidsduur over het algemeen één categorie hoger of lager dan de huidige arbeidsduur. Alleen mannen die 12–27 uur werken, willen relatief vaak voltijds werken.

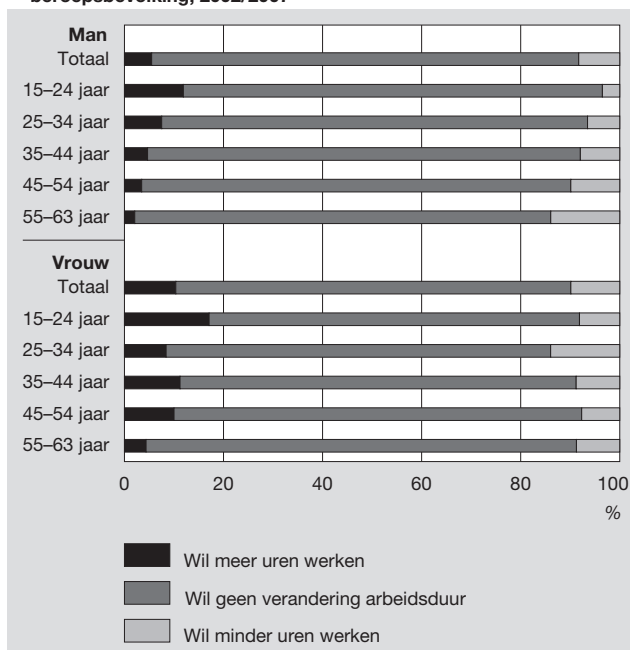
Staat 1
Gewenste arbeidsduur naar de huidige arbeidsduur en geslacht, werkzame beroepsbevolking 2002–2007

	Huidige arbeidsduur				totaal
	12–19 uur	20–27 uur	28–34 uur	35 uur of meer	
Gewenste arbeidsduur	%				
Man					
minder dan 12 uur	3	1	0	0	0
12–19 uur	73	2	1	0	2
20–27 uur	7	70	3	1	3
28–34 uur	5	9	84	5	11
35 uur of meer	12	18	12	94	84
totaal	100	100	100	100	100
Vrouw					
minder dan 12 uur	2	1	0	0	1
12–19 uur	82	4	1	1	17
20–27 uur	11	85	8	4	29
28–34 uur	3	7	84	9	23
35 uur of meer	2	4	7	86	29
totaal	100	100	100	100	100

2.3 Jongeren willen vaker hun arbeidsduur uitbreiden dan ouderen

Of mensen meer of minder willen werken hangt samen met de leeftijd. Jongeren (15–24 jaar) willen vaker hun arbeidsduur uitbreiden dan ouderen. Van de jonge mannen wil 12 procent de arbeidsduur uitbreiden en van de jonge vrouwen 17 procent. Het gaat bij jongeren die werken overigens om een relatief kleine groep: veel jongeren volgen namelijk nog een opleiding en werken niet of minder dan twaalf uur per week.

2. Meer/minder willen werken naar geslacht en leeftijd, werkzame beroepsbevolking, 2002/2007

Van de vrouwen van 25–34 jaar wil een groter deel de arbeidsduur verkleinen. Dit is de levensfase waarin veel vrou-

wen kinderen krijgen. Slechts weinig vrouwen willen na hun 55e hun arbeidsduur nog uitbreiden.

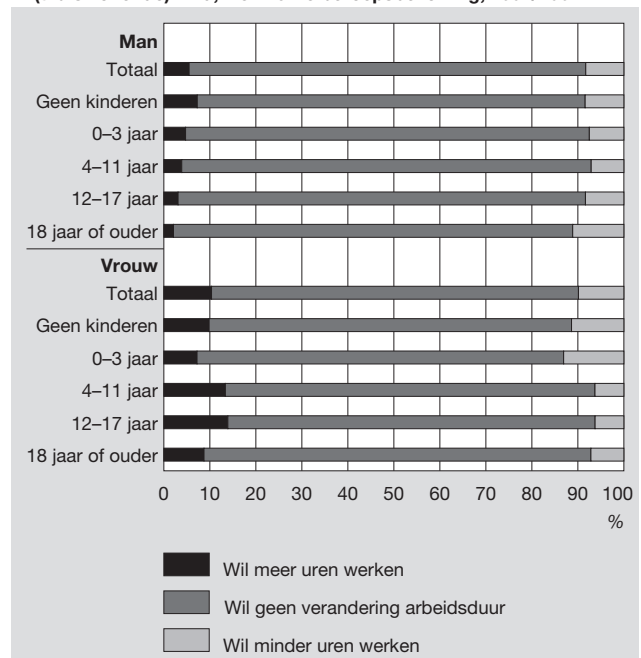
Bij mannen is de voorkeur om meer of minder te gaan werken niet speciaal anders in de levensfase waarin men kinderen heeft. De wens om meer te gaan werken is lager, naarmate de leeftijd hoger is. De voorkeur voor een kleinere arbeidsduur is dan hoger.

2.4 Relatief hoge voorkeur voor meer werken bij moeders met kinderen op de middelbare school

Zoals hierboven is aangegeven is bij vrouwen de voorkeur voor een lagere arbeidsduur groter in de leeftijdsgroep waarin veel vrouwen kinderen hebben. Als expliciet wordt gekeken naar het hebben van kinderen dan blijkt dat relatief weinig moeders met kleine kinderen (onder de vier jaar) hun arbeidsduur willen uitbreiden.

Onder moeders met kinderen in de schoolgaande leeftijd is het aandeel dat meer zou willen werken relatief hoog. Wordt er echter rekening mee gehouden dat deze moeders dikwijls deeltijdbanen hebben en dat deeltijders relatief vaak hun arbeidsduur willen uitbreiden, dan willen moeders met kinderen in het basisonderwijs iets minder dikwijls en moeders met kinderen op de middelbare school iets vaker meer uren werken dan vrouwen zonder thuiswonende kinderen (zie tabel 1). De groep vrouwen zonder thuiswonende kinderen bestaat zowel uit vrouwen die (nog) geen kinderen hebben en vaak aan het begin van hun carrière staan als uit vrouwen van wie de kinderen het huis uit zijn en die meer aan het eind van hun carrière staan.

3. Meer/minder willen werken naar geslacht en leeftijd jongste (thuiswonende) kind, werkzame beroepsbevolking, 2002/2007

2.5 Moeders met schoolgaande kinderen willen het minst dikwijls hun arbeidsduur beperken

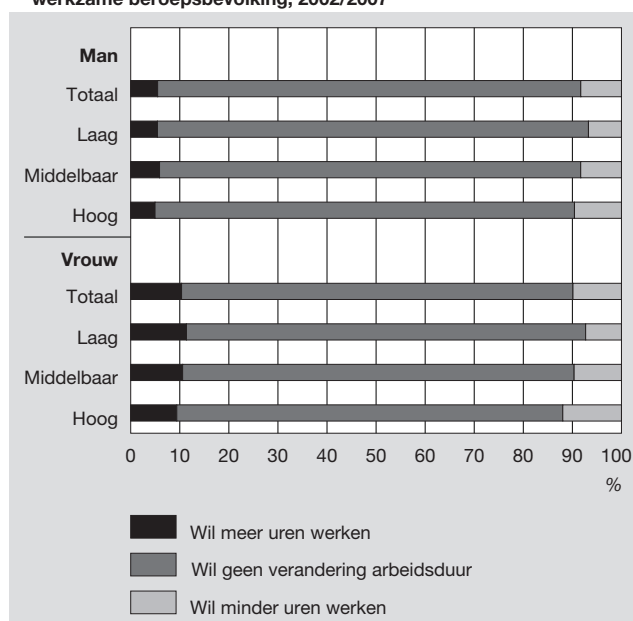
Onder vrouwen zonder thuiswonende kinderen of met kleine kinderen is het percentage dat de arbeidsduur wil ver-

minderen ongeveer twee keer zo hoog als onder vrouwen met thuiswonende kinderen van vier jaar of ouder. Ook hier speelt het aantal uren dat vrouwen werken een rol: vrouwen met schoolgaande kinderen werken vaak al weinig uren en willen niet nog minder werken. Als hiermee rekening wordt gehouden willen vrouwen met schoolgaande kinderen nog steeds iets minder dikwijls hun uren inkrimpen.

2.6 Hoogopgeleiden willen iets vaker minder werken dan laagopgeleiden

Hoogopgeleiden hebben een iets grotere voorkeur om de arbeidsduur te verminderen dan laagopgeleiden. Bij vrouwen gaat het om een verschil van 5 procentpunt en bij mannen om 3 procentpunt. Met betrekking tot het willen uitbreiden van de arbeidsduur zijn de verschillen tussen hoog- en laagopgeleiden zeer klein.

4. Meer/minder willen werken naar geslacht en opleidingsniveau, werkzame beroepsbevolking, 2002/2007

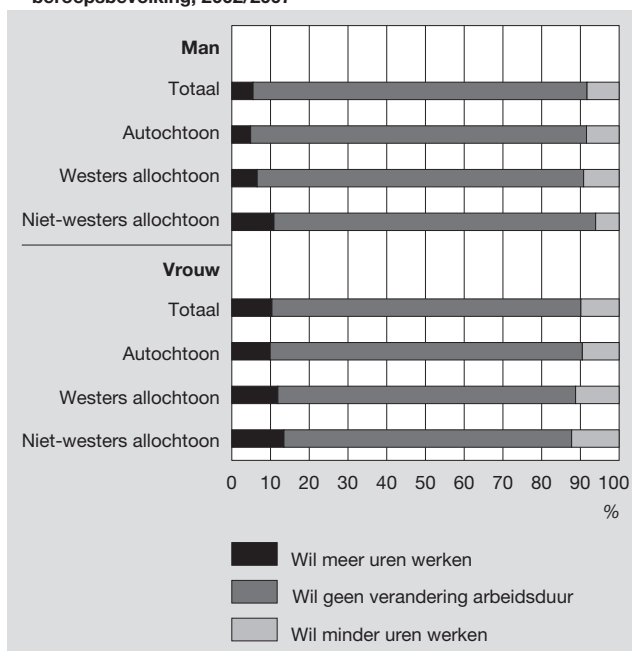
2.7 Niet-westers allochtone mannen willen twee keer zo vaak meer uren dan autochtone

Van de niet-westerse allochtonen wil een iets groter deel de arbeidsduur uitbreiden dan van de autochtonen. Dit geldt vooral voor mannen: niet-westers allochtone mannen willen twee keer zo vaak meer uren werken als autochtone mannen. Onder niet-westers allochtone vrouwen is de voorkeur om minder uren te werken iets groter dan onder autochtone vrouwen. Dit komt doordat niet-westers allochtone vrouwen gemiddeld meer uren werken. Niet-westers allochtone mannen daarentegen willen wat minder dikwijls dan autochtone mannen hun arbeidsduur verminderen.

2.8 In de landbouw en in de industrie is de wens om meer te werken het kleinst

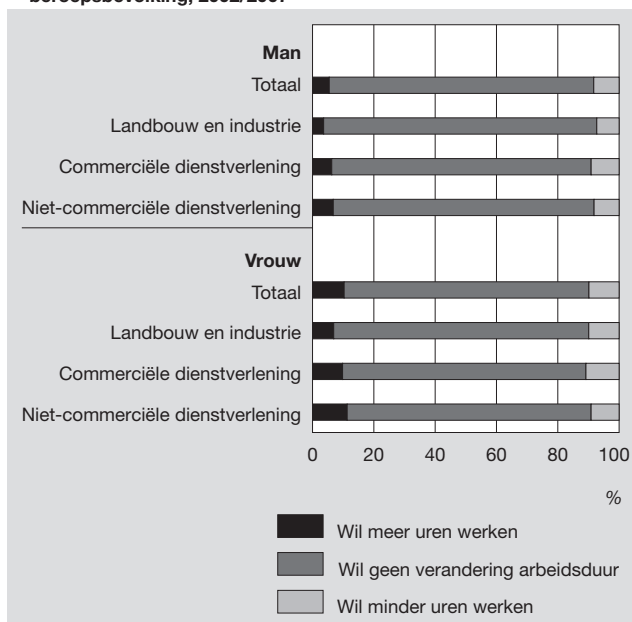
Van de vrouwen die in de (niet-)commerciële dienstverlening werken, wil een iets groter deel de arbeidsduur uitbreiden dan van de vrouwen die in de landbouw en industrie werken.

5. Meer/minder willen werken naar geslacht en herkomst, werkzame beroepsbevolking, 2002/2007

Ook voor mannen geldt dat degenen in de landbouw en industrie het minst vaak hun arbeidsduur willen uitbreiden. Voor de wens om minder uren te werken zijn de verschillen tussen de sectoren zeer klein.

6. Meer/minder willen werken naar geslacht en sector, werkzame beroepsbevolking, 2002/2007

3. Meer gaan werken

3.1 Meeste mensen bereiken geen uitbreiding arbeidsduur binnen een jaar

Van de vrouwen die hebben aangegeven dat ze meer uren willen werken, heeft 41 procent na een jaar de arbeidsduur

uitgebreid. Onder mannen is dit aandeel met 34 procent een stuk kleiner. Dit komt doordat mannen al vaker meer werkten dan vrouwen. Als hiermee rekening wordt gehouden, realiseren mannen juist vaker dan vrouwen hun wens om meer uren te werken. Verder wil twee vijfde van degenen die aanvankelijk hadden aangegeven dat ze meer wilden werken, dat na een jaar niet meer, zonder dat men deze wens heeft gerealiseerd.

Van de mannen blijkt een groter deel van voorkeur te zijn veranderd dan van de vrouwen. Het is onbekend of men de wens om meer te werken niet heeft gerealiseerd, omdat men van voorkeur is veranderd, of dat men van voorkeur veranderd is, omdat het toch niet mogelijk bleek deze te realiseren, of dat de voorkeur voor de arbeidsduur sowieso instabiel is.

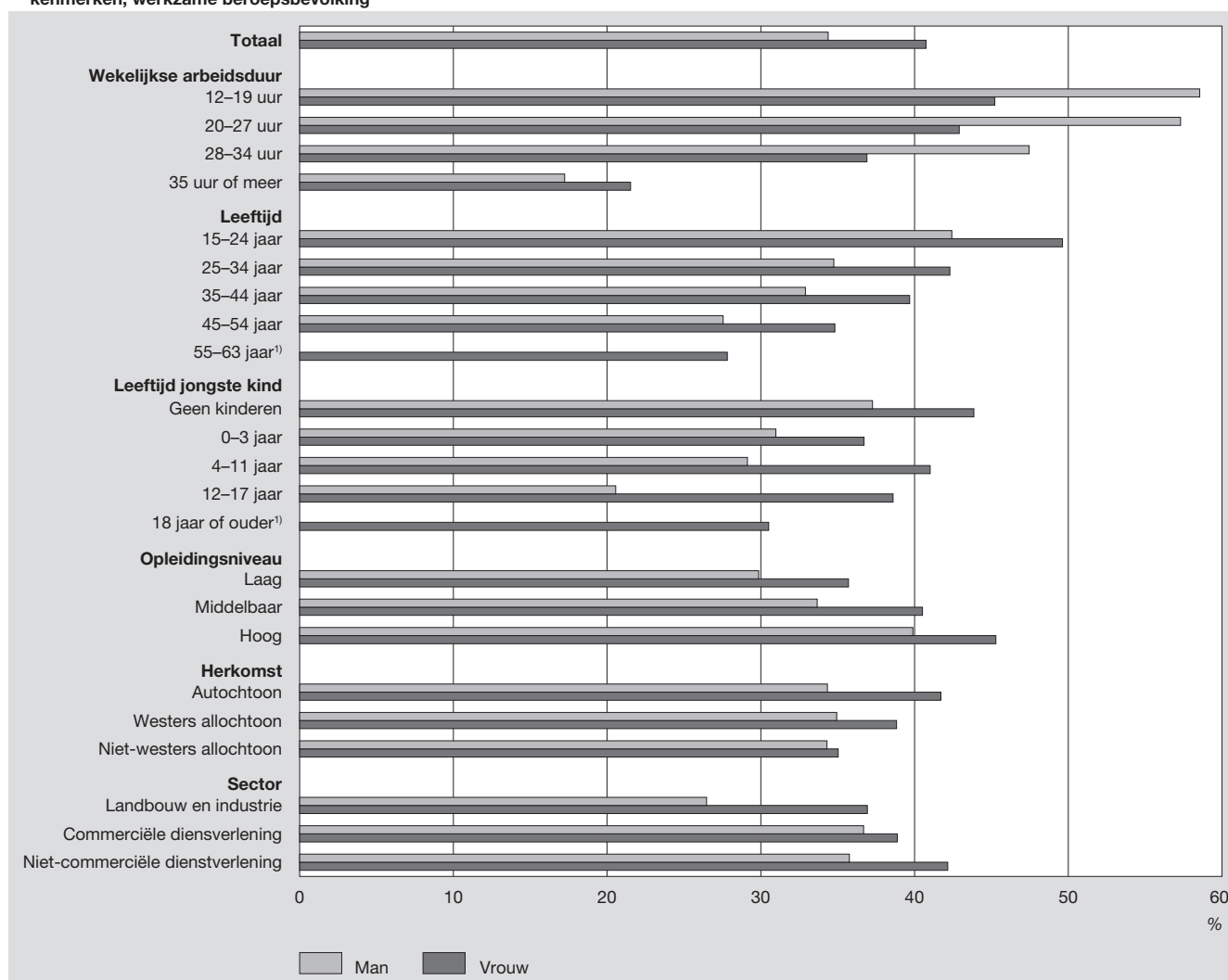
Figuur 7 geeft de verschillen tussen groepen in de mate waarin zij meer uren zijn gaan werken. Deze verschillen kunnen samenhangen met verschillen in andere kenmerken. Bij de samenhang van bijvoorbeeld de leeftijd van het jongste kind met het uitbreiden van de arbeidsduur kan ook een rol spelen dat moeders met jonge kinderen vaker in deeltijd werken en ouders met oudere kinderen ouder zijn dan ouders met jonge kinderen. Arbeidsduur en leeftijd

hangen namelijk ook samen met de kans om meer uren te gaan werken. Hiermee wordt rekening gehouden in multivariate logistische regressie-analyses. De samenhang wordt weergegeven aan de hand van odds ratios. De kansverhouding (odds) is de verhouding tussen de kans dat iets gebeurt (bijvoorbeeld meer gaan werken) en de kans dat het niet gebeurt. De odds ratio is de verhouding tussen de kansverhouding van een groep (bijvoorbeeld mensen zonder kinderen) en de kansverhouding van een andere groep (bijvoorbeeld ouders van jonge kinderen). Een odds ratio die groter is dan 1 geeft aan dat een factor samenhangt met een grotere kans op een gewenste of bereikte verandering, terwijl een odds ratio kleiner dan 1 wil zeggen dat deze samenhangt met een kleinere kans. Een odds ratio van 1 betekent dat er geen samenhang is. De odds ratio kan tussen nul en oneindig liggen. Een odds ratio van 0,5 impliceert een even sterke samenhang als een odds ratio van 2.

3.2 Jongeren breiden arbeidsduur vaker uit dan ouderen

Jongeren tot en met 24 jaar die meer willen werken zijn vaker daadwerkelijk meer uren gaan werken dan ouderen.

7. De mate waarin werkenden die meer uren willen werken (in 2002/2007) dat na een jaar (in 2003/2008) gerealiseerd hebben naar achtergrondkenmerken, werkzame beroepsbevolking

¹⁾ Vanwege te weinig waarnemingen kan niet gerapporteerd worden over mannen van 55-63 jaar en mannen van wie het jongste kind 18 jaar of ouder is.

Van de vrouwen tot en met 24 is 50 procent meer uren gaan werken en van de mannen 42 procent. Bij mannen is er echter geen verschil meer tussen jonge mannen en mannen van middelbare leeftijd als rekening wordt gehouden met het feit dat jonge mannen minder uren werken en dat het makkelijker is om de arbeidsduur uit te breiden als men minder uren werkt.

Staat 2
Samenhang van de realisatie (in 2003–2008) van de wens (in 2002–2007) om meer te gaan werken met achtergrondkenmerken, logistische regressie, werkzame beroepsbevolking ¹⁾

	Mannen odds ratio	Vrouwen odds ratio
Leeftijd (ref. 35–44 jaar)		
15–24 jaar	0,99	1,73*
25–34 jaar	1,02	1,30*
45–54 jaar	0,60*	0,76*
55–63 jaar	0,34*	0,56*
Leeftijd jongste kind (ref. geen kinderen)		
0–3 jaar	0,92	0,61*
4–11 jaar	0,84	0,92
12–17 jaar	0,63*	0,99
18 jaar of ouder	1,13	0,83
Opleidingsniveau (ref. middelbaar)		
laag	0,83	0,79*
hoog	1,35*	1,36*
Herkomst (ref. autochtoon)		
westers allochtoon	0,93	0,96
niet-westers allochtoon	0,95	0,89
Sector (ref. commerciële dienstverlening)		
landbouw en industrie	0,94	1,09
niet-commerciële dienstverlening	0,89	1,12
Wekelijkse arbeidsduur (ref. 35 uur of meer)		
12–19 uur	7,22*	4,06*
20–27 uur	7,57*	3,40*
28–34 uur	4,43*	2,13*

* = significante samenhang ($p < 0,05$ tweezijdige toets).

¹⁾ In de modellen wordt ook gecontroleerd voor het jaar.

3.3 Van hoogopgeleiden gaat groter deel meer werken dan van laagopgeleiden

Moeders met jonge kinderen (onder de vier jaar) die hun arbeidsduur willen uitbreiden, slagen daar minder vaak in dan vrouwen zonder (thuiswonende) kinderen: van de moeders met jonge kinderen die meer willen werken is 37 procent meer uren gaan werken tegen 44 procent van de vrouwen zonder kinderen. Moeders met oudere kinderen hebben een relatief grote voorkeur voor een uitbreiding van de arbeidsduur. Zij slagen hier niet beter in dan vrouwen zonder kinderen. Van de mannen met minderjarige kinderen slaagt een kleiner deel erin om de arbeidsduur uit te breiden dan van de mannen zonder kinderen. Dit komt gedeeltelijk doordat ze ouder zijn en ouderen minder makkelijk hun arbeidsduur uitbreiden: als hiermee rekening wordt gehouden slagen alleen de mannen met kinderen tussen de 12 en 17 er minder goed in.

Als hoogopgeleiden meer willen werken realiseren ze dat iets vaker dan middelbaar opgeleiden (een verschil van 4 procentpunten bij vrouwen en van 6 procentpunten bij mannen). Van de laagopgeleiden die meer willen werken is een kleiner deel hierin geslaagd dan van de middelbaar opgeleiden (een verschil van 5 procentpunten bij vrouwen en 6 procentpunten bij mannen).

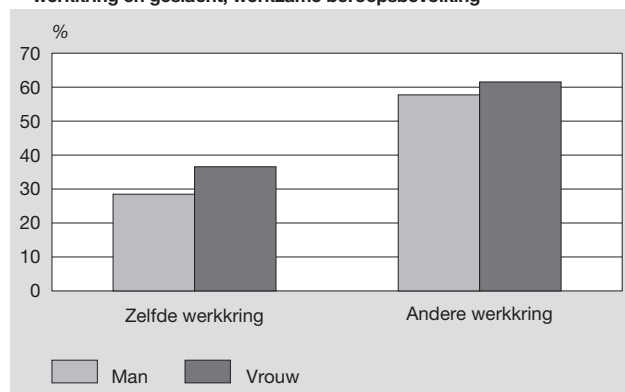
Niet-westers allochtone vrouwen slagen er iets minder vaak in om meer uren te gaan werken dan autochtone vrouwen, maar dit verschil komt doordat niet-westers allochtone vrouwen meer uren werken dan autochtone vrouwen en het moeilijker is om de arbeidsduur uit te breiden naarmate men meer uren werkt. Bij mannen is er geen statistisch significant verschil tussen autochtonen en niet-westerse allochtonen.

Mannen in de landbouw en industrie slagen er minder goed in om meer uren te gaan werken dan mannen in andere sectoren. Dit komt echter doordat mannen in de landbouw en industrie een hogere arbeidsduur hebben. Verder is er weinig verschil tussen werkenden in verschillende sectoren in de mate waarin men de arbeidsduur uitbreidt als men dat wil.

3.4 Verandering werkkring gaat dikwijls gepaard met realisatie wens om meer te gaan werken

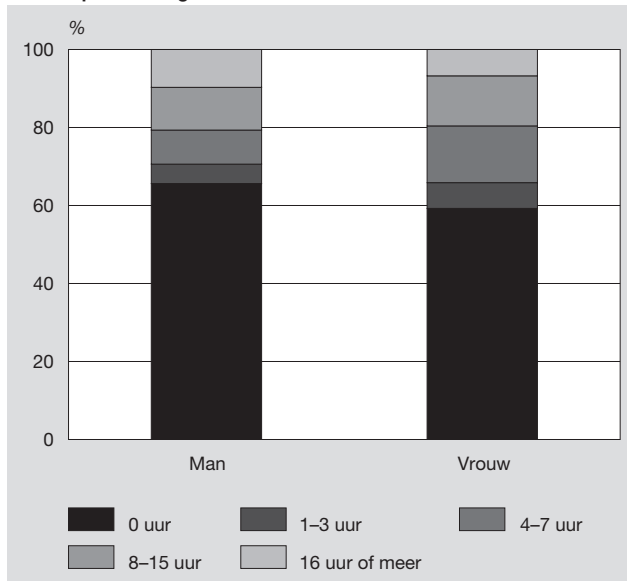
Verandering van werkkring zou een middel kunnen zijn om de arbeidsduur uit te breiden, als het binnen de huidige werkkring niet mogelijk is. Van de mensen die meer uren wilden werken is 18 procent van werkkring veranderd. Degenen die dat gedaan hebben, hebben veel vaker hun arbeidsduur uitgebreid. Van de vrouwen die van werkkring zijn veranderd heeft 62 procent de arbeidsduur uitgebreid tegen 37 procent die dat niet heeft gedaan. Bij mannen hebben degenen die van werkkring veranderd zijn ongeveer twee keer zo vaak hun arbeidsduur uitgebreid als degenen die in dezelfde werkkring zijn gebleven.

8. De mate waarin werkenden die meer uren willen werken (in 2002/2007) dat na een jaar (in 2003/2008) gerealiseerd hebben naar verandering werkkring en geslacht, werkzame beroepsbevolking

Werkenden die meer uren willen werken willen gemiddeld 9 uur per week meer werken. Zoals hierboven is aangegeven bereiken de meeste mensen geen uitbreiding van de arbeidsduur. Als ze wel meer uren gaan werken gaat het bij vrouwen dikwijls om 4–15 uur extra. Bij mannen komen de categorieën 4–7 uur, 8–15 uur en 16 uur of meer ongeveer evenveel voor.

9. Het aantal uren dat werkenden die meer willen werken (in 2002/2007) meer zijn gaan werken (in 2003/2008) naar geslacht, werkzame beroepsbevolking

4. Minder gaan werken

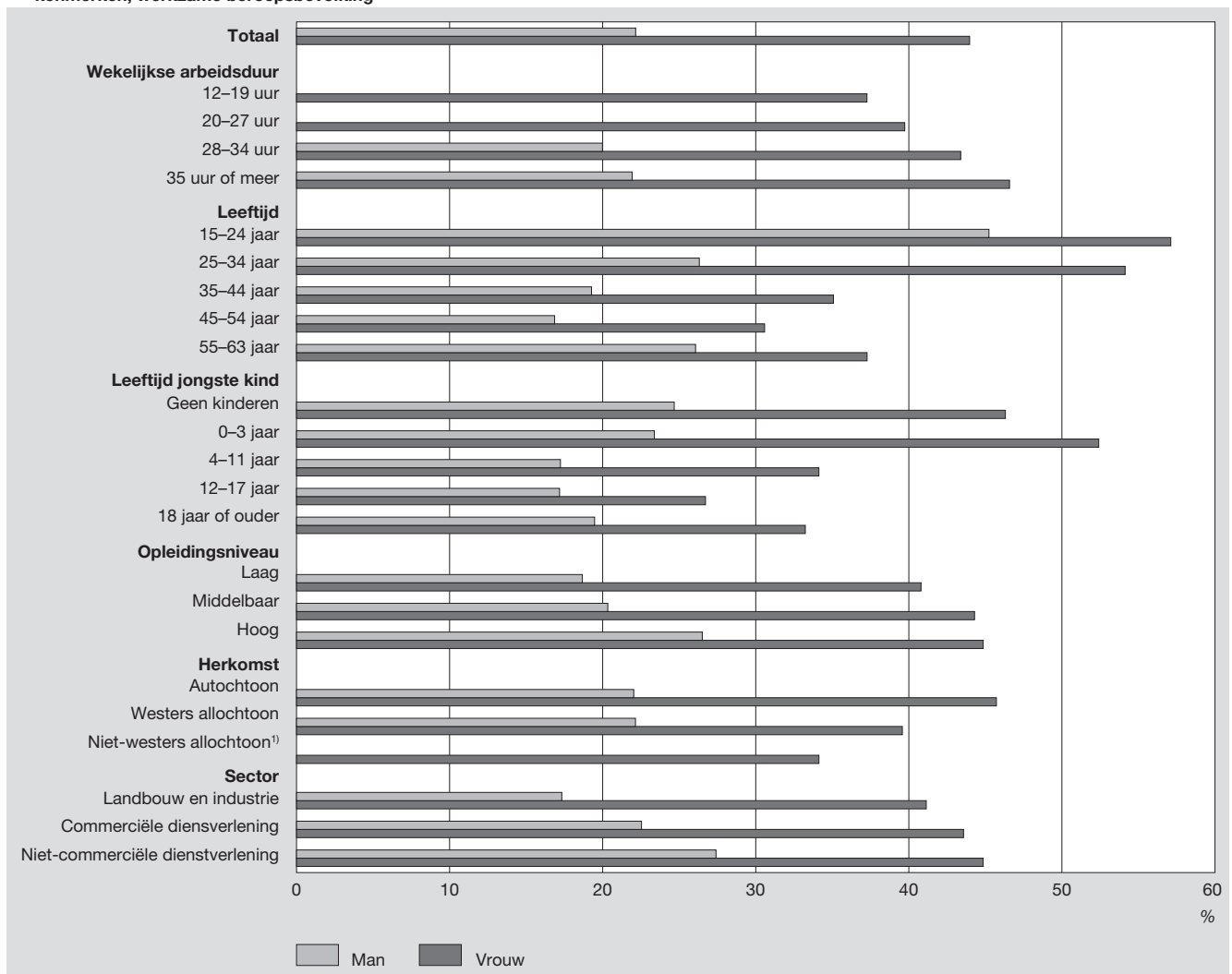
4.1 Vrouwen gaan vaker minder werken dan mannen

Van de vrouwen die minder willen werken heeft 44 procent dit na een jaar gerealiseerd. Zo slagen vrouwen er bijna twee keer zo vaak in om minder uren te gaan werken als mannen. Dit verschil is ook aanwezig als vrouwen en mannen met dezelfde arbeidsduur worden vergeleken. Van de mannen is bovendien een groot deel van voorkeur veranderd: meer dan de helft die aangaf minder uren te willen werken, wilde dat een jaar later niet meer zonder dat men minder uren is gaan werken.

4.2 Van jongeren bereikt groter deel vermindering arbeidsduur dan van ouderen

Als jonge vrouwen en mannen minder uren willen werken, slagen zij daar relatief vaak in. Mogelijk gaat het hier om een selectieve groep die om specifieke redenen minder wil

10. De mate waarin werkenden die minder uren willen werken (in 2002/2007) dat na een jaar (in 2003/2008) gerealiseerd hebben naar achtergrondkenmerken, werkzame beroepsbevolking

¹⁾ Vanwege te weinig waarnemingen kan niet gerapporteerd worden over mannen die minder willen werken met een arbeidsduur van 12-19 of 20-27 uur per week en mannen van niet-westers allochtone herkomst.

werken, bijvoorbeeld voor studie of zorg voor de kinderen. Vrouwen zonder (thuiswonende) kinderen en moeders met kleine kinderen hebben een grotere voorkeur om minder te werken. Zij slagen hier ook vaker in. Vooral moeders van kleine kinderen zijn na een jaar minder uren gaan werken.

Vrouwen en mannen met oudere kinderen slagen er relatief weinig in om de arbeidsduur te verminderen als ze dat willen. Het verschil tussen werkenden met oudere kinderen en werkenden zonder kinderen hangt grotendeels samen met het feit dat werkenden zonder kinderen jonger zijn en vrouwen zonder kinderen bovendien meer uren werken dan vrouwen met kinderen. Wordt hiermee rekening gehouden dan slagen alleen vrouwen met kinderen van 12–17 jaar er minder vaak in om minder uren te werken dan vrouwen zonder kinderen.

Staat 3
Samenhang van de realisatie (in 2003–2008) van de wens (in 2002–2007) om minder te gaan werken met achtergrondkenmerken, logistische regressie, werkzame beroepsbevolking¹⁾

	Mannen odds ratio	Vrouwen odds ratio
Leeftijd (ref. 35–44 jaar)		
15–24 jaar	4,05*	2,66*
25–34 jaar	1,34*	2,03*
45–54 jaar	0,85	0,86
55–63 jaar	1,46*	1,12
Leeftijd jongste kind (ref. geen kinderen)		
0–3 jaar	1,05	1,41*
4–11 jaar	0,82	0,98
12–17 jaar	0,85	0,76*
18 jaar of ouder	0,94	1,02
Opleidingsniveau (ref. middelbaar)		
laag	0,92	1,04
hoog	1,38*	0,97
Herkomst (ref. autochtoon)		
westers allochtoon	0,93	0,83
niet-westers allochtoon	1,02	0,49*
Sector (ref. commerciële dienstverlening)		
landbouw en industrie	0,80*	0,96
niet-commerciële dienstverlening	1,28*	1,23*
Wekelijkse arbeidsduur (ref. 35 uur of meer)		
12–19 uur	0,69	0,61*
20–27 uur	1,26	0,68*
28–34 uur	0,76*	0,88

* = significante samenhang ($p < 0,05$ tweezijdige toets).

1) In de modellen wordt ook gecontroleerd voor het jaar.

4.3 Hoogopgeleiden realiseren vaker vermindering arbeidsduur dan laagopgeleiden

Van de hoogopgeleide mannen slaagt een groter deel erin om minder te gaan werken dan van de laag- en middelbaar opgeleide mannen. Er is nauwelijks verschil tussen laag en middelbaar opgeleide mannen. Bij vrouwen zijn er geen statistisch significante verschillen.

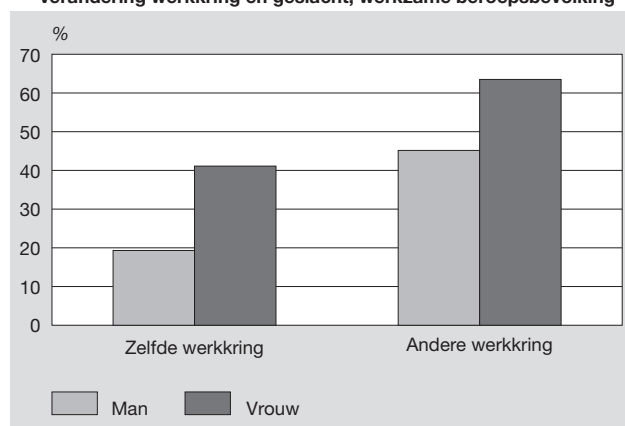
Niet-westerse allochtone vrouwen slagen er minder vaak in om hun arbeidsduur te verminderen dan autochtone vrouwen. Van de autochtone vrouwen is 46 procent minder uren gaan werken tegen 34 procent van de niet-westerse allochtone vrouwen.

Mannen die in de commerciële dienstverlening werken gaan vaker minder uren werken dan mannen die in de landbouw en industrie werken. In de niet-commerciële dienstverlening is een nog iets groter deel van de mannen vaker minder uren gaan werken. Tussen mannen in de landbouw en industrie en mannen in de niet-commerciële dienstverlening is een verschil van 10 procentpunten.

4.4 Verandering werkkring hangt sterk samen met vermindering arbeidsduur

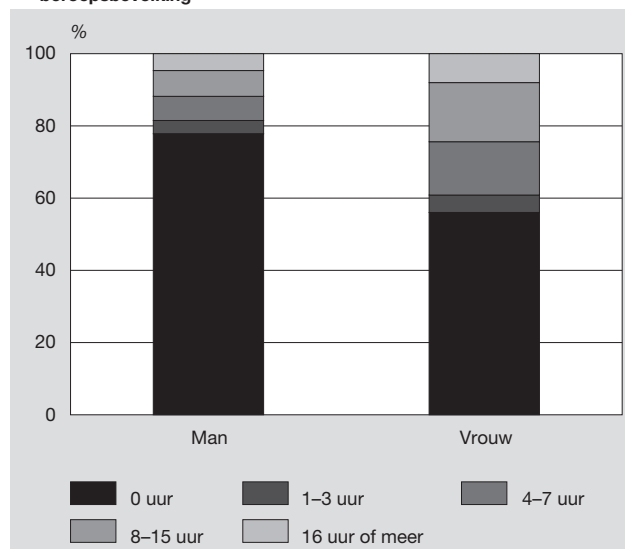
Als het binnen de huidige werkkring niet mogelijk is om minder uren te gaan werken, zou het veranderen van werkkring een mogelijkheid kunnen bieden om de arbeidsduur te verminderen. Van degenen die minder uren wilden werken is 12 procent van werkkring veranderd. Een relatief groot deel van hen heeft de arbeidsduur verminderd. Van de vrouwen die van werkkring zijn veranderd heeft 63 procent de arbeidsduur verminderd tegen 41 procent van degenen die in dezelfde werkkring zijn gebleven. Mannen die van werkkring veranderd zijn hebben meer dan twee keer zo vaak hun arbeidsduur verminderd als mannen die in dezelfde werkkring gebleven zijn.

11. De mate waarin werkenden die minder uren willen werken (in 2002/2007) dat na een jaar (in 2003/2008) gerealiseerd hebben naar verandering werkkring en geslacht, werkzame beroepsbevolking

Als werkenden minder willen werken, gaat het om gemiddeld 9 uur per week. Hierboven is geconstateerd dat de meeste mensen niet minder zijn gaan werken. Als ze wel minder uren gaan werken gaat het bij zowel vrouwen als mannen dikwijls om 4–15 uur minder.

12. Het aantal uren dat werkenden die minder willen werken (in 2002/2007) minder zijn gaan werken (in 2003/2008) naar geslacht, werkzame beroepsbevolking

Technische toelichting

Alle gegevens in dit artikel zijn afkomstig uit de Enquête beroepsbevolking (EBB). De EBB is een steekproefonderzoek onder personen die in Nederland wonen, met uitzondering van personen in inrichtingen, instellingen en tehuisen (institutionele bevolking). Voor de EBB wordt elk jaar een steekproef getrokken van ongeveer 1 procent van de Nederlandse bevolking.

Aan respondenten (die minimaal twaalf uur per week werken) is mondeling gevraagd of ze (binnen zes maanden) meer/minder uur willen werken ('Zou u binnen zes maanden meer of minder willen gaan werken, aangenomen dat uw verdiensten dan ook veranderen?') en zo ja hoeveel uur ze willen werken ('Hoeveel uur per week zou u willen werken?'). Bovendien is gevraagd hoeveel uur ze op dit moment werken (werkenden die voor een vast aantal uren in dienst zijn, is gevraagd naar het aantal uren dat ze in dienst zijn en de overige werkenden is gevraagd naar het gemiddelde aantal uren dat ze werken).

De eerste vier kwartalen na het eerste interview zijn de respondenten opnieuw ondervraagd over hun arbeidssituatie zodat ook de situatie gedurende het jaar na het eerste interview bekend is. Als de arbeidsduur een jaar na de eerste enquête minimaal één uur afwijkt, is de arbeidsduur als veranderd beschouwd.

Voor de analyses zijn respondenten geselecteerd die tijdens het eerste interview 15 tot en met 63 jaar oud waren (zodat ze ook een jaar later nog onder de 65 waren), tijdens het eerste interview minstens twaalf uur per week werkten en een jaar later ook werkten. Voor de situatie een jaar na het interview zijn ook degenen die minder dan twaalf uur per week werkten in de analyses opgenomen, omdat sommige mensen die minder wilden werken, minder dan twaalf uur wilden werken.

Voor dit artikel zijn de respondenten geanalyseerd die in de periode 2002 tot en met 2007 face-to-face zijn geïnterviewd (daarnaast is gebruik gemaakt van de interviews die een jaar later in de periode 2003–2008 telefonisch zijn gehouden). De cijfers in dit artikel zijn steeds het gemiddelde van die zes jaren. Door middel van logistische regressie-analyses is gekeken welke groepen meer/minder uur willen werken (zie tabel 1) en in hoeverre zij dit daadwerkelijk zijn gaan doen (zie staat 2 en 3).

Literatuur

Beckers, I. en J. Van der Valk (2005). Ouders op de arbeidsmarkt. *Sociaaleconomische trends*, 2/2005: 18–22.

Bos, W. en M. van den Brakel (2009, 20 mei). Steeds meer vrouwen economisch zelfstandig. *CBS-Webmagazine*.

Cloin, M. en M. Souren (2009). Onbetaalde arbeid en de combinatie van arbeid en zorg. In: Merens, A. en B. Hermans (red.) (2009). *Emancipatiemonitor 2008*. Den Haag, SCP/CBS: 115–158.

Commissie Arbeidsparticipatie (2008). Naar een toekomst die werkt: Advies Commissie Arbeidsparticipatie.

Hillebrink, C. en B. Pouwels (2009). Mannen met een voltijd baan. In: Keuzenkamp, S., C. Hillebrink, W. Portegijs en B. Pouwels (red.) (2009). *Deeltijd (g)een probleem: Mogelijkheden om de arbeidsduur van vrouwen met een kleine deeltijd baan te vergroten*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau: 63–93.

Keuzenkamp, S. en E. Steenvoorden (2008). Arbeidsdeelname en arbeidsduur internationaal vergeleken. In: Portegijs, W. en S. Keuzenkamp (red.) (2008). *Nederland Deeltijdland*. Den Haag, SCP.

Kösters, L. (2009, 8 juli). Deeltijders minder tevreden over arbeidsduur dan voltijders. *CBS-Webmagazine*.

OCW (2009a). Meer kansen voor vrouwen: Emancipatiebeleid 2008 – 2011. Den Haag, Ministerie van OCW.

OCW (2009b). *Plan van de man*. Den Haag, Ministerie van OCW.

Portegijs, W. (2009). Vrouwen met een kleine deeltijd baan. In: Keuzenkamp, S., C. Hillebrink, W. Portegijs en B. Pouwels (red.) (2009). *Deeltijd (g)een probleem: Mogelijkheden om de arbeidsduur van vrouwen met een kleine deeltijd baan te vergroten*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau: 63–93.

Siermann, C. (2009, 22 juli). Nederland is Europees kampioen deeltijdwerken. *CBS-Webmagazine*.

Steenvoorden, E. en S. Keuzenkamp (2008). Een Nederlands patroon? Deeltijdwerk internationaal bezien. In: Portegijs, W., M. Cloin, S. Keuzenkamp, A. Merens en E. Steenvoorden (red.) (2008). *Verdeelde tijd. Waarom vrouwen in deeltijd werken*. Den Haag, SCP.

Tabel 1
Samenhang om meer/minder te willen werken met achtergrondkenmerken, logistische regressie, werkzame beroepsbevolking, 2002–2007¹⁾

	Meer willen werken		Minder willen werken	
	mannen odds ratio	vrouwen odds ratio	mannen odds ratio	vrouwen odds ratio
Leeftijd (ref. 35–44 jaar)				
15–24 jaar	1,17*	2,07*	0,44*	0,72*
25–34 jaar	1,50*	1,26*	0,70*	1,15*
45–54 jaar	0,68*	0,70*	1,33*	1,01
55–63 jaar	0,25*	0,26*	1,91*	1,17*
Leeftijd jongste kind (ref. geen kinderen)				
0–3 jaar	0,66*	0,33*	0,93	1,85*
4–11 jaar	0,68*	0,79*	0,72*	0,88*
12–17 jaar	0,74*	1,19*	0,72*	0,77*
18 jaar of ouder	0,59*	0,91	0,90*	0,86*
Opleidingsniveau (ref. middelbaar)				
laag	0,94	1,04	0,77*	0,85*
hoog	0,79*	1,19*	1,10*	1,01
Herkomst (ref. autochtoon)				
westers allochtoon	1,25*	1,46*	1,08	1,09
niet-westers allochtoon	2,00*	1,75*	0,82*	1,10
Sector (ref. commerciële dienstverlening)				
landbouw en industrie	0,75*	0,85*	0,76*	0,88*
niet-commerciële dienstverlening	1,23*	1,19*	0,75*	0,89*
Wekelijkse arbeidsduur (ref. 35 uur of meer)				
12–19 uur	8,30*	11,71*	0,45*	0,17*
20–27 uur	11,78*	8,57*	0,38*	0,31*
28–34 uur	4,40*	3,98*	0,63*	0,67*

* = significante samenhang ($p < 0,05$ tweezijdige toets).

¹⁾ In de modellen wordt ook gecontroleerd voor het jaar.

Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs

Jeroen Ooijevaar

Uit eerder onderzoek is gebleken dat allochtonen minder goed presteren in het hoger onderwijs dan autochtonen. In dit artikel wordt onderzocht of dit verklaard kan worden door verschillen tussen allochtonen en autochtonen in het aandeel vrouwen in de studentenpopulatie, kenmerken van de ouders, het eindexamencijfer op de middelbare school en andere tijdsbesteding dan studeren. Deze factoren blijken bij autochtonen een grotere rol te spelen dan bij allochtonen. Het verschil in studiesucces tussen autochtonen en allochtonen blijft na controle voor deze factoren overeind.

1. Inleiding

De sociaaleconomische integratie van allochtonen is voor een belangrijk deel afhankelijk van scholing. Deelname aan onderwijs bevordert zowel de culturele, sociale als economische integratie. Schoolprestaties zijn een goede indicator voor toekomstig succes op de arbeidsmarkt, en daarmee voor sociaaleconomische integratie (Levels, Dronkers en Kraaykamp, 2006). Uit eerder onderzoek is gebleken dat immigranten minder goed presteren in het hoger onderwijs dan autochtonen (Ooijevaar en Zorlu, 2008), hetgeen ook zijn weerslag heeft op daaropvolgend succes op de arbeidsmarkt (Ooijevaar, 2009).

Het doel van dit onderzoek is om te kijken of diversiteit tussen de groepen allochtonen en de autochtonen leidt tot verschillen in studiesucces. Niet de herkomst zou dan een kleinere kans geven op afstuderen, maar de samenstelling van de groep. Hieronder wordt een aantal factoren besproken dat bij kan dragen aan verschillen in studiesucces tussen allochtonen en autochtonen.

Vrouwen studeren doorgaans sneller af dan mannen (Van der Heide en Van Miltenburg, 2006). Voor allochtonen is dit niet anders: vrouwen vallen minder vaak uit en behalen hun diploma sneller dan mannen (Wolff, 2007). Mogelijk is het verschil in studiesucces tussen allochtonen en autochtonen te verklaren doordat de hoeveelheid allochtone vrouwen in het hoger onderwijs verhoudingsgewijs lager is dan het aantal autochtone vrouwen.

De inkomsten van het huishouden waartoe de leerling behoorde ten tijde van aanvang van de studie spelen een rol in de onderwijsloopbaan van de leerling. Leerlingen uit een gezin met lage inkomsten lopen vaker vertraging op. Ook leerlingen van wie de ouders niet meer samen zijn studeren langer (CBS, 2008). Een verschil in deze gezinssituatie tussen allochtonen en autochtonen zou bij kunnen dragen aan het verschil in studiesucces.

Een andere factor is succes bij de vooropleiding: deze variabele geeft een indicatie van de studiecapaciteiten van een persoon. Dit wordt hier gemeten door het gemiddelde cijfer bij het centraal schriftelijk eindexamen. Uit eerder onderzoek is gebleken dat een hoger eindexamencijfer leidt tot een grotere kans op studiesucces in het hoger onderwijs (Ooijevaar en Annema, 2009). Een verschil in eindexamen-

cijfer tussen allochtonen en autochtonen zou samen kunnen hangen met verschil in studieprestaties.

Studenten die naast hun studie werken, houden minder tijd over om aan studie te besteden. Wolbers (2008) onderzocht voor middelbareschoolleerlingen de effecten van bijbaantjes op studieresultaten. Hij vond dat bijbanen weliswaar negatief samenhangen met schoolprestaties, maar dat dit werd verklaard door andere sociaaldemografische variabelen. Aan het voeren van een eigen huishouden wordt eveneens de nodige tijd besteed. Thuiswonende studenten besteden wekelijks vier uur meer aan hun studie dan uitwonende studenten, wat zijn weerslag heeft op studieresultaten (Beekhoven, de Jong en van Hout, 2002). Verschillen in woonsituatie kunnen dus ook een verklaring bieden voor verschillen in studieprestaties.

Er kan verwacht worden dat verschillen in studiesucces tussen allochtonen en autochtonen worden verklaard op basis van verschillen in bovengenoemde factoren. De onderzoeksvraag luidt dan ook: in welke mate worden verschillen in studiesucces van allochtonen en autochtonen verklaard door onderlinge verschillen in het aandeel vrouwen in de studentenpopulatie, de ouderlijke achtergrond, het eindexamencijfer van de vooropleiding en tijdsbesteding?

De populatie die in dit artikel onderzocht wordt bestaat uit het cohort personen dat in 1999 eindexamen heeft gedaan en zich direct daarna heeft ingeschreven in het hoger onderwijs. Deze studenten worden tot 2007 gevolgd. Dit betekent dat iedereen, autochtoon of allochtoon, in deze populatie aan dezelfde startcriteria voldeed: een diploma van havo of vwo. Meer informatie over dit cohort en de gebruikte data is te vinden in de technische toelichting. In deze toelichting worden ook de gebruikte variabelen nader beschreven. In tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken van de afhankelijke variabelen te vinden.

2. Autochtonen en allochtonen

Er studeren minder allochtonen dan autochtonen af. Bijna 80 procent van de autochtonen studeert af, terwijl dit bij de Turken en Marokkanen slechts 65 procent en bij de Surinamers en Antillianen 66 procent is. Ook de overige niet-westerse en westerse allochtonen hebben lagere slagingspercentages. De studieduur van de afgestudeerden ligt tevens enigszins hoger dan die van autochtonen, maar de verschillen zijn hier minder groot dan bij de afstudeerpercentages.

Het percentage vrouwen in het hoger onderwijs verschilt per groep. Vergeleken met het gemiddelde is het aantal vrouwen ondervertegenwoordigd bij de Turken en Marokkanen en overige niet-westerse allochtonen. Onder de Surinamers en Antillianen studeren juist meer vrouwen dan gemiddeld in het hoger onderwijs.

De inkomsten van Marokkaanse en Turkse ouders liggen aanzienlijk lager dan die van westerse allochtonen en

Staat 1
Autochtonen en allochtonen in onderzoeksgroep naar onderzoekskenmerken

	Eenheid	Autochtoon	Niet-westers allochtoon			Westers allochtoon
			Marokko en Turkije	Suriname en Antillen	overig niet-westers	
Percentage afgestudeerd	%	79,7	64,8	66	70,8	72,6
Studieduur (voor afgestudeerden)	jaren	5,2	5,3	5,5	5,6	5,5
Geslacht vrouw	%	52,8	50,5	54,1	49,2	52,4
Ouderlijke achtergrond gemiddelde maandinkomsten ouders samen	euro %	4 214,- 86,8	1 988,- 85,1	3 592,- 59,9	2 935,- 76,9	3 991,- 74,5
Gemiddeld eindexamencijfer		6,6	6,4	6,4	6,5	6,6
Tijdsbesteding gemiddelde maandinkomsten uit bijbanen uitwonend	euro %	250,- 44,1	325,- 62,3	268,- 42,2	221,- 49,7	249,- 46,9
Populatie (N)		36 110	890	850	1 030	2 920

autochtonen. Het percentage ouders dat nog samen is, ligt ten tijde van aanvang van de studie voor Turken en Marokkanen rond het gemiddelde. Hier zijn het de Surinamers en Antillianen die afwijken, waar nog geen 60 procent van de ouders nog samen zijn.

Het gemiddeld eindexamencijfer op de middelbare school van niet-westerse allochtonen blijft achter bij dat van autochtonen. Dit geldt vooral voor Turken en Marokkanen en Surinamers en Antillianen: zij scoren gemiddeld twee tiende punten lager dan de autochtonen en westerse allochtonen. Marokkanen en Turken besteden het meeste tijd aan werk naast de studie – op basis van de hoogte van de verdiensten – gedurende de eerste vier jaar van hun studie, gevolgd door Surinamers en Antillianen. Overige niet-westerse allochtonen doen juist minder aan bijbaantjes dan autochtonen. Het aandeel uitwonenden is onder Turken en Marokkanen aanzienlijk hoger dan bij autochtonen. Autochtonen en Surinamers en Antillianen blijven gedurende de eerste vier jaar van de studie het meest thuis wonen.

2.1 Afstudeerkansen

De verwachting is dat verschillen op de kenmerken zoals hiervoor beschreven, mogelijk verklaringen kunnen bieden voor de verschillen in studiesucces tussen allochtonen en autochtonen. Om dit te onderzoeken wordt gebruik gemaakt van een logistische regressieanalyse. Deze analyse vindt plaats in twee modellen. In het eerste model zijn alleen de groepen allochtonen opgenomen, samen met gegevens over de studie en leeftijd. In het tweede model zijn hieraan de in dit onderzoek centraal staande achtergrondvariabelen toegevoegd: geslacht, ouderlijke achtergrond, gemiddeld eindexamencijfer en tijdsbesteding. Om de verschillen tussen autochtonen en de verschillende groepen allochtonen te kunnen verklaren, volgt vervolgens een vijftal modellen waarin de coëfficiënten voor achtergrond- en studievariabelen worden gepresenteerd per herkomstgroep.

Deze analyse levert odds ratio's op. Een odds ratio groter dan 1 betekent dat de kans op afstuderen groter is bij een hogere waarde op de verklarende variabele, bij een odds

ratio die kleiner is dan 1 is deze kans kleiner. Een odds ratio van 2 betekent een verdubbeling van de kans, een odds ratio van 0,5 een halvering. Door de odds ratio's in de verschillende modellen met elkaar te vergelijken kan worden vastgesteld of de effecten voor de verschillende groepen allochtonen worden verklaard door de toegevoegde variabelen uit het tweede model. De resultaten van deze exercitie staan in staat 2.

Uit het eerste model blijkt dat de kansen om af te studeren voor alle allochtone groepen ten opzichte van de autochtone referentiegroepen kleiner zijn. Voor Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen is de kans op afstuderen bijna tweemaal zo klein. Ook de kansen van overige niet-westerse en westerse allochtonen op afstuderen zijn kleiner ten opzichte van de afstudeerkansen van autochtonen.

In het tweede model worden geslacht, ouderlijke achtergrond, gemiddeld eindexamencijfer en tijdsbesteding toegevoegd. De maat voor verklaarde variantie, de Nagelkerke pseudo-R², neemt in dit model aanzienlijk toe. Werd in het eerste model nog geen 4 procent van de afhankelijke variabele verklaard door de in het model aanwezige variabelen, in model 2 is dit 18,3 procent. De kansen op afstuderen blijven voor Marokkanen, Turken, Surinamers en Antillianen klein ten opzichte van autochtonen. De afstudeerkansen van overige niet-westerse allochtonen nemen nog iets verder af. De variabelen die het meest effect hebben op de afhankelijke variabele 'afstuderen' zijn, afgaande op de Wald-statistieken¹⁾, geslacht, inkomsten uit bijbanen, ouders samen en eindexamencijfer.

In het algemeen geldt dat vrouwen een meer dan tweemaal zo grote kans hebben op afstuderen als mannen. Daarnaast vergroot een hoog inkomen van de ouders de afstudeerkans, evenals het nog samen zijn van de ouders. Ook een hoger eindexamencijfer vergroot de kans op afstuderen. Meer tijdsbesteding aan bijbaantjes gedurende de eerste vier jaar van studie verkleint de kans op afstuderen. Het al dan niet uitwonend zijn gedurende meer dan de helft van de eerste vier studie jaren maakt geen verschil voor de afstudeerkans.

Staat 2
Kansen op behalen diploma hoger onderwijs (odds ratio's)

	Model 1 ¹⁾	Model 2 ¹⁾	Autochtoon ²⁾	Niet-westers allochtoon			Westers allochtoon ²⁾
				Marokko en Turkije ²⁾	Suriname en Antillen ²⁾	overig niet-westers ²⁾	
<i>Herkomst (ref. = autochtoon)</i>							
niet-westers allochtoon							
Marokko en Turkije	0,540	0,588					
Suriname en Antillen	0,508	0,542					
overig niet-westers	0,662	0,595					
westers allochtoon	0,682	0,682					
<i>Geslacht (ref. = man)</i>							
vrouw		2,14	2,184	2,179	2,745	1,448	1,868
<i>Ouderlijke achtergrond</i>							
inkomsten ouders (logaritme)		1,049	1,05	Ns	1,262	Ns	Ns
ouders samen (ref. = ouders niet samen)		1,52	1,552	Ns	Ns	Ns	1,49326
Gemiddelde eindexamencijfer		1,246	1,263	Ns	1,327	Ns	1,206
<i>Tijdsbesteding</i>							
inkomsten uit bijbanen (gemiddelde per jaar in eerste 4 studie jaren; x 100 euro)		0,742	0,728	0,92	0,852	0,853	0,74
meer dan helft van eerste 4 studie jaren uitwonend (ref. = minder)		Ns	Ns	Ns	Ns	1,439	Ns
Leeftijd (jaren)	0,737	0,899	0,901	Ns	0,788	0,844	0,857
<i>Studievariabelen (ref. = hbo)</i>							
Wo	1,77	Ns	Ns	Ns	Ns	0,835	Ns
<i>Studierichting (ref. = zorg en dienstverlening)</i>							
alfa	Ns	0,854	0,815	Ns	Ns	Ns	Ns
bèta	0,646	Ns	Ns	Ns	Ns	Ns	Ns
gamma	0,844	1,175	1,178	Ns	Ns	Ns	Ns
N	41 800	41 800	36 110	890	850	1 030	2 920
Nagelkerke pseudo R ²	.039	.183	.186	.077	.160	.084	.179

¹⁾ Ns= niet significant (p>.000).

²⁾ Ns= niet significant (p>.05).

In staat 2 worden de achtergrondvariabelen ook bekeken voor de autochtonen en de verschillende groepen allochtonen apart. Hieruit blijkt dat veel effecten die in model 2 worden gevormd vooral toe te schrijven zijn aan de groep autochtonen, die samen meer dan 85 procent van de populatie uitmaken.

Geslacht is ook onder de groepen allochtonen een belangrijke indicator voor studiesucces: in alle gevallen neemt de kans op afstuderen toe bij vrouwen. De verschillen tussen mannen en vrouwen in de groep Surinamers en Antillianen zijn het grootst.

De ouderlijke achtergrond speelt onder allochtonen echter nauwelijks een rol. Alleen bij westerse allochtonen vergroot het nog samen zijn van de ouders de kansen op afstuderen. Dit betekent dat bij allochtonen het hebben van ouders die meer verdienen dan gemiddeld geen significante rol speelt bij de kans op afstuderen, terwijl dit bij autochtonen wel het geval is.

Het eindexamencijfer speelt bij Surinamers en Antillianen en bij westerse allochtonen een rol. Onderlinge verschillen in eindexamencijfer spelen bij Marokkanen en Turken en overige niet-westerse allochtonen geen rol bij afstudeerkansen. Op het gebied van tijdsbesteding zijn, net als bij de gehele populatie, de inkomsten uit bijbanen voor alle onderscheiden groepen van belang. Het al dan niet uitwonend zijn speelt in geen van de onderscheiden groepen een rol.

2.2 Studieduur van afgestudeerden

Om de invloed van de achtergrondvariabelen op studieduur te bepalen, is een lineaire regressie uitgevoerd. Hiertoe zijn

alleen die studenten geselecteerd die daadwerkelijk het diploma hebben behaald. Dit levert coëfficiënten op die aangeven met welke waarde de studieduur verandert wanneer de verklarende variabele met 1 toeneemt. Zo betekent een coëfficiënt van -0,5 dat de studieduur met een half jaar afneemt, en een coëfficiënt van 0,5 dat de studieduur met een half jaar toeneemt. Deze waarden zijn telkens gecorrigeerd voor de overige variabelen in het model. De resultaten van de lineaire regressieanalyse zijn te vinden in staat 3.

Marokkanen en Turken doen niet significant langer over hun studie vergeleken met autochtonen. Surinamers, Antillianen en overige niet-westerse allochtonen studeren ongeveer drie maanden, en westerse allochtonen ongeveer twee maanden langer dan de autochtonen, zo blijkt uit model 1. Verder blijkt dat het verschil tussen mannen en vrouwen, ouderlijke achtergrond, eindexamenresultaten en tijdsbesteding van groter belang is voor de afstudeerkans dan voor de studieduur. Ook de waargenomen verschillen tussen de herkomstgroepen met betrekking tot studieduur zijn naar verhouding klein vergeleken met de uitkomsten voor de afstudeerkansen.

De afstand tussen allochtonen en autochtonen verandert niet noemenswaardig in model 2: Turken en Marokkanen blijven even goed presteren als autochtonen. De overige groepen allochtonen zien de studietijd ten opzichte van autochtonen enigszins teruglopen. De toename in verklaarde variantie is in model 2 met 3,6 procentpunt marginaal.

In het algemeen geldt dat vrouwen ruim 4,5 maand sneller afstuderen dan mannen. Bovendien hangen hogere inkom-

Staat 3
Effecten op studieduur hoger onderwijs (alleen voor afgestudeerden)

	Model 1 ¹⁾	Model 2 ¹⁾	Autochtoon ²⁾	Niet-westers allochtoon			Westers allochtoon ²⁾
				Marokko en Turkije ²⁾	Suriname en Antillen ²⁾	overig niet-westers ²⁾	
Constant	3,194	5,765	5,799	5,846	5,655	3,484	6,614
Herkomst (<i>ref. = autochtoon</i>)							
niet-westers allochtoon							
Marokko en Turkije	Ns	Ns					
Suriname en Antillen	0,297	0,261					
overig niet-westers	0,244	0,227					
westers allochtoon	0,17	0,159					
Geslacht (<i>ref. = man</i>)							
vrouw		-0,397	-0,399	-0,392	-0,552	-0,196	-0,441
Ouderlijke achtergrond							
inkomsten ouders (logaritme)		0,016	0,016	Ns	Ns	Ns	Ns
ouders samen (<i>ref. = ouders niet samen</i>)		-0,213	-0,228	Ns	Ns	Ns	-0,133
Gemiddelde eindexamencijfer		-0,121	-0,118	-0,165	Ns	-0,182	-0,1
Tijdsbesteding							
inkomsten uit bijbanen (gemiddelde per jaar in eerste 4 studiejaar; x 100 euro)		0,046	0,044	Ns	0,069	0,059	0,073
meer dan helft van eerste 4 studiejaar uitwonend (<i>ref. = minder</i>)		0,343	0,358	Ns	ns	Ns	0,322
Leeftijd (jaar)	0,081	Ns	Ns	Ns	ns	0,141	Ns
Studievariabelen (<i>ref. = hbo</i>)							
Wo	1,113	1,096	1,102	0,887	0,931	1,02	1,129
Studierichting (<i>ref. = zorg en dienstverlening</i>)							
alfa	ns	0,053	Ns	0,465	Ns	Ns	Ns
béta	0,32	0,163	0,154	Ns	Ns	0,422	0,189
gamma	0,201	0,12	0,106	ns	0,331	0,304	0,145
N	32 800	32 800	28 790	570	560	730	2 120
R ²	.219	.256	.260	.152	.182	.196	.249

¹⁾ Ns= niet significant ($p > .001$).

²⁾ Ns= niet significant ($p > .05$).

sten van de ouders samen met een langere studieduur. Wanneer de ouders nog samen zijn, wordt een kortere studieduur waargenomen ten opzichte van de studenten van wie de ouders niet meer samen zijn. Een hoger eindexamencijfer hangt samen met een kortere studieduur. Een grotere tijdsbesteding vertraagt de studie. Hogere inkomsten uit bijbanen leveren een studieovertraging op; dit effect is echter niet zeer groot. Personen die gedurende de eerste vier jaar meer dan de helft van de studietijd uitwonend zijn studeren gemiddeld bijna drie maanden langer.

Ook bij de afgestudeerden zijn de effecten van de achtergrondvariabelen op studieduur geschat voor de verschillende groepen allochtonen en de autochtonen. Ook hier geldt dat de in model 2 gevonden effecten voor een groot deel zijn toe te schrijven aan de autochtone studenten. Voor alle groepen (behalve de overige niet-westerse allochtonen) geldt dat vrouwen korter over hun studie doen dan mannen. De ouderlijke achtergrond is bij allochtonen niet belangrijk; alleen bij Surinamers en Antillianen spelen de inkomsten van de ouders een rol: hoge inkomsten verlengen de studieduur met een kwartaal. Tijdsbesteding speelt alleen bij westerse allochtonen een rol; deze groep lijkt het meest op de autochtone groep. Bij Surinamers en Antillianen verlengen hogere inkomsten uit bijbanen de studietijd; bij de overige groepen allochtonen hebben bijbanen of uitwonend-zijn geen invloed op de studieduur.

3. Conclusie

Uit eerder onderzoek is gebleken dat allochtonen slechter presteren in het hoger onderwijs dan autochtonen. Dit verschil uit zich, ook in dit onderzoek, met name in minder vaak afstuderen, en in mindere mate op een langere studieduur. Het doel van dit onderzoek was om te kijken of diversiteit van de groepen allochtonen en autochtonen leidt tot verschillen in studiesucces. De onderzoeksvraag luidde: in welke mate worden verschillen in studiesucces van allochtonen en autochtonen verklaard door onderlinge verschillen in het aandeel vrouwen in de studentenpopulatie, de ouderlijke achtergrond, het eindexamencijfer van de vooropleiding en tijdsbesteding?

De onderzochte groepen allochtonen en autochtonen verschillen vooral in de verdelingen naar ouderlijke achtergrond en tijdsbesteding. Deze verschillen bieden echter geen overtuigende verklaring voor verschillen in studiesucces en -duur. De veronderstelling dat de samenstelling van de groep allochtonen ten opzichte van die van autochtonen een verklaring zou zijn voor de verschillen in studiesucces gaat in dit onderzoek niet op.

De analyse op de twee groepen allochtonen en autochtonen toonde dat geslacht, ouderlijke achtergrond, studiesucces op de middelbare school en tijdsbesteding de verschillen in afstudeerkansen en studieduur wel deels verklaren. Als de groep allochtonen echter verder wordt uitgesplitst naar de diverse herkomstgroepen, worden de

verschillen in studiesucces en -duur tussen allochtonen en autochtonen hier niet of nauwelijks mee verklaard. De in dit onderzoek gevonden verklarende variabelen voor studiesucces en -duur blijken na uitsplitsing naar herkomstgroep vooral van toepassing te zijn op autochtonen. De achterstand in studiesucces van allochtonen ten opzichte van autochtonen moet dus op andere terreinen gezocht worden.

Een aspect dat in dit onderzoek niet meegenomen is, is segregatie. Het verschil in studiesucces tussen allochtonen en autochtonen kan te verklaren zijn door bijvoorbeeld een slechtere aansluiting bij de groep autochtone studenten in werkgroepen en seminars en in het moeilijker vinden van stageplaatsen. Deze verklaring is met de hier gebruikte data echter moeilijk te kwantificeren, en is daarom niet in dit onderzoek opgenomen. Naast segregatie zijn er andere factoren denkbaar over de thuissituatie, cultuur, attitudes en motivatie die mogelijke verklaringen kunnen bieden die deze analyse met registerdata kunnen complementeren.

Technische toelichting

Databron en selectie

Voor de beantwoording van de onderzoeksvraag is gebruik gemaakt van het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS. Het SSB is een stelsel van integrale registers en enquêtes op microniveau. Het SSB bevat ook het Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs (CRIHO). CRIHO bevat van alle ingeschrevenen in het hoger onderwijs gegevens over het soort hoger onderwijs, onderwijsinstelling, studierichting, inschrijvingsjaar, opleidingsfase, vooropleiding en diploma's.

Voor dit onderzoek is een groep studenten geselecteerd die in 1999 in het hoger onderwijs is begonnen. Deze studenten worden tot 2007 gevolgd. Om redenen van vergelijkbaarheid zijn alleen voltijdstudenten die zijn geboren tussen 1973 en 1982 geselecteerd. De leeftijd van de geselecteerden ten tijde van aanvang van de studie varieert dus van 16 tot 25 jaar. Personen die al eerder in het hoger onderwijs hebben gestudeerd, zijn uit het bestand verwijderd. Het gaat bijvoorbeeld om personen die na een hbo-studie een doctoraalstudie beginnen. Personen van wie het land van herkomst niet bekend was, of die niet de volledige periode van 1999–2006 in Nederland aanwezig waren, zijn uit de dataset verwijderd. De uiteindelijke dataset waarmee wordt gewerkt, bevat 41,8 duizend personen.

Variabelen

De dichotome afhankelijke variabele *studiesucces* bestaat uit personen die binnen acht jaar zijn afgestudeerd (1) en die dat niet zijn (0). De afhankelijke variabele *studieduur* is bepaald door voor de personen die afgestudeerd zijn de studieduur vast te stellen, uitgedrukt in jaren.

Herkomstgroepering wordt bepaald door te kijken naar geboorteland van de persoon zelf of van de ouders. Wanneer een persoon zelf of één of beiden van de ouders is geboren

in Marokko, Turkije, Suriname of de Antillen, overige niet-westerse landen of overige westerse landen, dan is er sprake van een allochtoon. Wanneer de ouders beiden in verschillende buitenlanden zijn geboren, geldt het geboorteland van de moeder. Personen die zelf, net als hun ouders, in Nederland zijn geboren, vallen onder de autochtonen.

De variabele *geslacht* geeft weer of iemand man (0) of vrouw (1) is. De ouderlijke achtergrond bestaat in dit onderzoek uit de *inkomsten van ouders* (het inkomen van september 1999 van huishouden waar de student woonde) en of de *ouders samen* waren in september 1999. Voor de multivariate analyses is voor de inkomsten van de ouders het logaritme gebruikt. Het *eindexamencijfer* is het gemiddelde cijfer dat gehaald is op het centraal schriftelijk eind-examen van het middelbare schooljaar 1998–1999. Voor de bepaling van tijdsbesteding is gebruik gemaakt van twee variabelen. De *inkomsten uit bijbanen* zijn bepaald door de gemiddelde inkomsten uit de eerste vier jaar van de studententijd te berekenen. De variabele *uitwonend* geeft het percentage weer dat iemand gedurende de eerste vier jaar van de studie uitwonend was. Voor de multivariate analyses is de variabele (0) minder of (1) meer dan de helft van de studietijd uitwonend gebruikt.

De variabele *leeftijd* wordt weergegeven in jaren, en is de leeftijd die de respondent bereikt in het jaar van aanvang van de studie. De variabele *WO* bestaat uit personen die zich ingeschreven hebben in het wetenschappelijk onderwijs (1) en het hoger beroepsonderwijs (0). De variabele *studierichting* bestaat uit alfa, bèta, gamma- en deltaopleidingen. Tot de alfaopleidingen worden studies op het gebied van onderwijs, taalwetenschappen, geschiedenis en kunst gerekend. De bètaopleidingen bestaan uit natuurwetenschappen, wiskunde, informatica, techniek, industrie, bouwkunde, landbouw en diergeneeskunde. Gammaopleidingen bevatten sociale wetenschappen, bedrijfskunde en administratie en rechten. Tot de 'deltaopleidingen' worden dienstverlenende studies op het gebied van gezondheidszorg, welzijn, persoonlijke dienstverlening, vervoer, milieu en veiligheid gerekend.

Literatuur

Beekhoven, S; U. de Jong en H. van Hout (2002). The Impact of First-Year Students' Living Situation on the Integration Process and Study Progress. *Educational Studies*, 30(3), 277–192.

CBS (2008). *Jaarboek onderwijs in cijfers 2009*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Heide, K. van der en T. van Miltenburg (2006). Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs. *Sociaal-economische trends*, 3/2006, 18–23.

Levels, M., J. Dronkers en G. Kraaykamp (2006). Het belang van herkomst en bestemming voor de schoolprestaties van immigranten. In: Tubbergen, F. van en I. Maas, red. (2006). *Allochtonen in Nederland in internationaal perspectief*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Ooijselaar, J. en A. Zorlu (2008). Studieprestaties van immigranten in het hoger onderwijs. In: M. Mol, H.J. Dirven en

R. van der Bie, red. (2008). *Dynamiek in de Sociale Statistiek. Nieuwe cijfers over de sociaal-economische levensloop* (pp. 175–190). Voorburg: Centraal Bureau voor de Statistiek.

Ooijevaar, J. (2009) Op gelijk niveau? De transitie naar de arbeidsmarkt van immigranten in het hoger onderwijs. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 4/25, 407–417.

Ooijevaar, J. en A. Annema (2009, 7 december). Met hoger eindexamencijfer sneller afgestudeerd. *CBS Webmagazine*.

Wolbers, M. (2008). Scholieren met een bijbaantje: de gevolgen voor hun schoolprestaties. *Mens en Maatschappij*, 3/82, 239–257.

Wolff, R. (2007) *Met vallen en opstaan*, Utrecht: ECHO.

Noot in de tekst

¹⁾ De Wald-statistiek geeft aan of de variabele (statistisch) significant bijdraagt aan het te voorspellen resultaat. Deze worden hier niet gerapporteerd.

Tabel 1
Beschrijvende statistieken van de onderzoeksgroep

	Eenheid	Gehele cohort hoger onderwijs	Afgestudeerd hoger onderwijs
Herkomst	%		
autochtoon		86,4	87,8
niet-westers allochtoon			
Marokko en Turkije		2,1	1,8
Suriname en Antillen		2,0	1,7
overig niet-westers		2,5	2,2
westers allochtoon		7,0	6,5
Geslacht	%		
vrouw		52,7	56,9
Ouderlijke achtergrond			
gemiddelde maandinkomsten ouders	euro	4 107,-	4 192,-
ouders samen	%	85,1	86,8
Gemiddelde eindexamencijfer		6,6	6,7
Tijdsbesteding			
gemiddelde maandinkomsten uit bijbanen	euro	251,-	216,-
uitwonend	%	44,8	46,5
Leeftijd	jaren	18,0	18,0
Wo	%	34,1	35,9
Studierichting	%		
alfa		18,3	18,5
bèta		21,4	20,3
gamma		38,0	38,2
delta (zorg en dienstverlening)		22,4	23,0
Populatie (N)		41 800	32 800

Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering

Harry Bierings en John Michiels

Ongeveer een kwart van de personen die in de periode 2000–2005 zijn ingestroomd in een werkloosheids- of bijstandsuitkering heeft in het jaar voorafgaand aan de instroom al eerder eenzelfde uitkering ontvangen. Deze herinstroom is net als de in- en uitstroom conjunctuurafhankelijk en wisselt met het seizoen.

Voor personen met een werkloosheidsuitkering is in de periode 2000–2005 de samenhang van de herinstroom met conjunctuur het sterkst: het aandeel herinstromers in de instroom varieert in de periode 2000–2005 tussen 20 procent in de jaren met laagconjunctuur en 30 procent in de jaren met hoogconjunctuur. Bovendien is in het eerste en laatste kwartaal van een kalenderjaar in het algemeen het aantal herinstromers in een werkloosheidsuitkering groter dan in andere kwartalen. Bij personen met een bijstandsuitkering hangt de ontwikkeling van de herinstroom op een soortgelijke wijze samen met de conjunctuur en het seizoen, al zijn de variaties hier wel beduidend kleiner.

De samenstelling van de groep herinstromers in een werkloosheids- en bijstandsuitkering lijkt veel op die van nieuwe instromers. Herinstromers zijn wel iets vaker man en zijn doorgaans wat ouder. De duur van de uitkering vertoont voor instromers en herinstromers geen grote verschillen. Herinstromers hebben dus kennelijk niet meer moeite de werkloosheids- of bijstandsuitkering te verlaten dan nieuwe instromers.

1. Inleiding

Het kabinetsbeleid is er op gericht dat steeds minder mensen een beroep doen op een uitkering. De overgang naar (duurzaam) werk staat in dit beleid centraal [Beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV 2007–2011, 2007]. Uitvoerende instanties als het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV) en de gemeentelijke sociale diensten hebben de opdracht ervoor te zorgen dat uitkeringsontvangers zo snel mogelijk weer betaald werk vinden en aan het werk blijven. In het kader van de Wet werk en bijstand (Wwb) werd duurzame plaatsing bijvoorbeeld bevorderd door het reïntegratiebedrijf een bonus toe te kennen wanneer de werkgever betrokkene gedurende minimaal een jaar in dienst houdt [Inspectie Werk en Inkomen, 2006].

In dit artikel staan de personen centraal die na een werkloosheids- of bijstandsuitkering er niet in geslaagd zijn voor een langere periode werk te vinden. Deze zogenaamde herinstromers moesten binnen een jaar na beëindiging van de uitkering opnieuw een uitkering aanvragen. Omdat de WW-uitkering werkgerelateerd is, hadden zij een betaalde baan voordat zij opnieuw een uitkering ontvingen. Bij herinstroom in de bijstand spelen ook wijzigingen in de burgerlijke staat een rol, bijvoorbeeld huwelijk of scheiding.¹⁾

Dit artikel beschrijft het verloop van de herinstroom in een werkloosheids- of bijstandsuitkering in de periode 2000–

2005.²⁾ Daarbij is aandacht voor de samenhang van de ontwikkeling van de herinstroom met de conjunctuur en het seizoen. Verder worden cijfers besproken van de herinstroom naar geslacht, leeftijd en herkomst. Ook de duur dat een herinstromer de betreffende uitkering heeft, komt aan de orde.

Als databron is het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) van het CBS gebruikt. Het SSB bevat onderling relateerbare gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland. In dit artikel zijn gegevens gebruikt voor de periode 2000–2005. De cijfers over de (her)instroom in een uitkering hebben betrekking op personen van 15 jaar en ouder die in Nederland woonachtig zijn en die in een specifiek kwartaal in een werkloosheids- of bijstandsuitkering terecht zijn gekomen.

2. Personen met een werkloosheids- of bijstandsuitkering 2000–2005

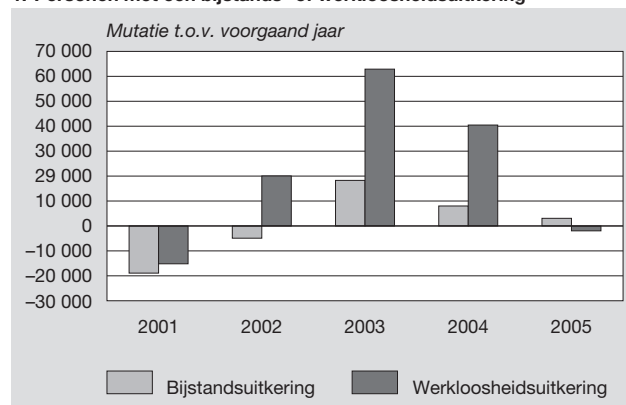
Eind september 2005 ontvingen 251 duizend mensen in Nederland een WW-uitkering en 431 duizend een ABW/WWB-uitkering.

Staat 1
Personen van 15 jaar en ouder met een WW-uitkering of een ABW/WWB-uitkering¹⁾

	2000	2001	2002	2003	2004	2005
x 1 000						
Ontvangers van een:						
WW-uitkering	145	130	150	213	254	251
ABW/WWB-uitkering	425	406	401	419	428	431

¹⁾ Standcijfers per de laatste vrijdag van de maand september.

1. Personen met een bijstands- of werkloosheidsuitkering¹⁾

¹⁾ Standcijfers per de laatste vrijdag van de maand september.

Ten opzichte van 2001 is het aantal personen met een werkloosheidsuitkering bijna verdubbeld. Bij de bijstandsuitkeringen is de toename gering. Zowel de aantallen werkloosheids- als bijstandsuitkeringen volgen een golfbeweging. Bij WW'ers was sprake van een daling tussen 2000 en

2001. Vanaf 2002 loopt het aantal weer op. Bij de ontvangers van een ABW/WWB-uitkering komt het omslagpunt later. Het jaar 2003 kenmerkt zich door de grootste toename van het aantal uitkeringsontvangers, ruim 60 duizend bij de WW en bijna 20 duizend bij de bijstand.

3. Ontwikkeling van de instroom, uitstroom en herinstroom 2000–2005

De mutatie van het aantal uitkeringsontvangers is het saldo van de in- en uitstroom. Voor de bepaling van stroomcijfers is hier het kwartaal gekozen als de waarnemingsperiode. Hierdoor is het mogelijk naast een conjunctuur- ook een eventueel seizoenpatroon in kaart te brengen.³⁾

De instroom is op kwartaalbasis vastgesteld. Een instromer in een uitkering is dan ook iemand die op enig moment in het huidige kwartaal een uitkering heeft, maar die op geen enkel moment gedurende het vorige kwartaal had. Een instromer kan in principe meerdere keren met een nieuwe uitkering starten. In de berekening van de instroom worden zij evenwel één keer geteld. Dezelfde regel is toegepast voor een uitstromer, die namelijk meerdere keren kan uitstromen in een kwartaal.

Herinstromers zijn instromers die de vorige uitkering maximaal een jaar vóór aanvang van de nieuwe uitkering hebben beëindigd.⁴⁾

In dit artikel zijn herinstromers in de WW en herinstromers in de ABW/WWB onderscheiden. Van herinstromers in de WW was de vorige uitkering een WW-uitkering en vice versa van herinstromers in de ABW/WWB een ABW/WW uitkering.

3.1 Instroom en uitstroom WW

Voor de periode 2000–2005 gold dat instromers in de WW in de 39 weken voorafgaande aan de werkloosheidsperiode ten minste 26 weken betaald werk hebben verricht.⁵⁾ Zij hadden dan recht op een WW-uitkering van 6 maanden. Indien ook voldaan werd aan het 4 uit 5 criterium⁶⁾ gold een langere maximale duur, die afhankelijk is van het arbeidsverleden.

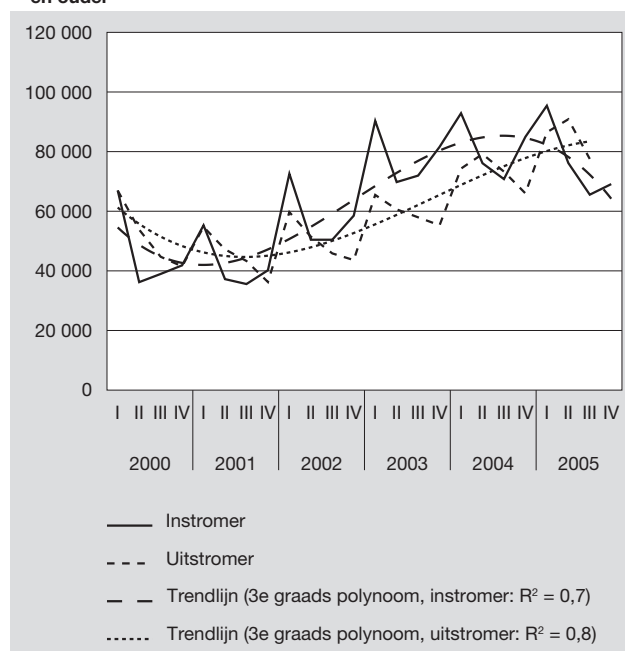
De instroom in en de uitstroom uit de WW volgt een duidelijk herkenbaar seizoenpatroon per kwartaal.⁷⁾ In verhouding tot de uitstroom is de instroom in het eerste en het vierde kwartaal (overwegend winter en herfst) hoog en in de tussenliggende kwartalen (lente en zomer) meestal laag in de periode 2000–2005.⁸⁾ Op basis van Ferber (2005) kan het seizoenpatroon toegeschreven worden aan bedrijfstakken als de landbouw en visserij, bouwnijverheid en de horeca die in de herfst- en wintermaanden een geringere bedrijvigheid kennen en daardoor naar verhouding veel beëindigingen van arbeidscontracten. Verder kan worden opgemerkt dat de seizoenfluctuaties voor de genoemde bedrijfstakken tezamen nagenoeg volledig voor rekening komen van de mannen.⁹⁾ Zij zijn in de landbouw en visserij en de bouwnijverheid beduidend vaker werkzaam dan vrouwen, in de horeca werken in het algemeen meer vrouwen.

De ‘gladde’ lijnen in de figuur geven een trendlijn weer, die zijn berekend als derdegraads-polynoom van de kwartaalcijfers. Het is duidelijk dat de ontwikkeling van de instroom en de ontwikkeling van de uitstroom samenhangen. In 2001 daalde het aantal uitstromers uit de WW per kwartaal nog vergeleken met hetzelfde kwartaal in het jaar daaraan vooraf. In deze periode toen het economisch tij nog gunstig¹⁰⁾ was, was sprake van een daling met ruim 6 duizend personen gemiddeld per kwartaal.¹¹⁾

In het slechtere economisch vaarwater van de jaren 2002 en 2003 nam het aantal uitstromers uit de WW per kwartaal juist toe, zij het aanzienlijk minder dan het aantal instromers. In 2002 en in meerdere mate in 2003 is het positieve verschil tussen instroom in en uitstroom uit de WW groot, hetgeen ook zichtbaar is in de sterke toename van het aantal ontvangers met een dergelijke uitkering (zie figuur 1).

In het jaar van economisch herstel, 2004, nam de uitstroom duidelijk meer toe (ruim 13 duizend personen gemiddeld per kwartaal

2. Instroom en uitstroom werkloosheidsuitkering, personen van 15 jaar en ouder

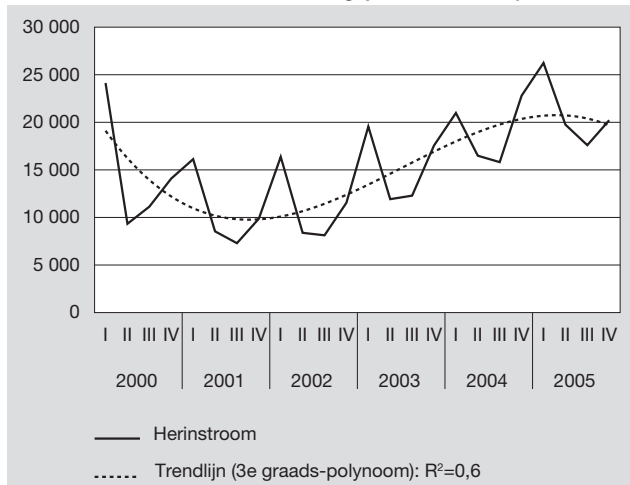
3.2 Herinstroom WW

Net zoals de instroom in de WW met de conjunctuur samenhangt, geldt dat ook voor de herinstroom. De stijging van de instroom is in 2002 al fors, bij de herinstroom pas in 2003. En als de instroom in 2005 al daalt, stijgt de herinstroom nog.

In 2001 stroomden ruim 11 duizend personen gemiddeld per kwartaal opnieuw in in een WW-uitkering. In de jaren daarna stijgt dit aantal geleidelijk tot 21 duizend in 2005 gemiddeld per kwartaal. In het vierde kwartaal van 2005 – in vergelijking met het vierde kwartaal 2004 – was niettemin sprake van een daling van de herinstroom.

Het seizoenpatroon in de herinstroom vertoont grote gelijkenis met de instroom. Vooral in het eerste kwartaal is de herinstroom hoog.

3. Herinstroom werkloosheidsuitkering, personen van 15 jaar en ouder

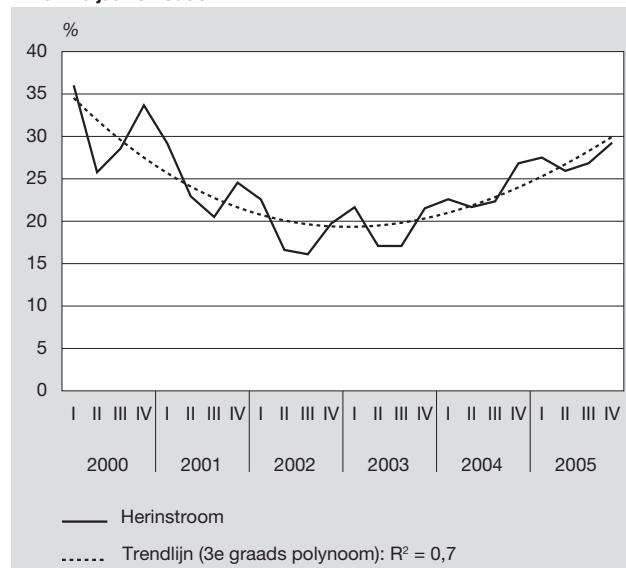
Het herinstroompercentage geeft aan welk deel van de instromers in de WW een herinstromer is (Figuur 4). In de slechtere economische jaren (2002 en 2003) is het herinstroompercentage laag. In deze jaren is de nieuwe instroom van personen in de WW¹²⁾ in verhouding tot de herinstroom veel gestegen, namelijk 15 duizend in 2002 en 16 duizend personen in 2003 gemiddeld per kwartaal. Zij zullen overwegend een stabiele arbeidsrelatie van langer dan een jaar hebben gehad voordat zij de WW-uitkering kregen.¹³⁾ Ook deze personen kunnen zich dan niet meer aan de negatieve gevolgen van een slechtere economische situatie onttrekken. In het betere economisch tij van 2004 en 2005 doet zich het omgekeerde voor. Gemeten ten opzichte van het voorgaande jaar zijn er gemiddeld per kwartaal 1 duizend respectievelijk 7 duizend minder nieuwe instromers in een WW-uitkering. Voor de hand ligt dat deze daling wordt veroorzaakt doordat minder mensen die al langer (dan een jaar) werk hadden, een WW-uitkering kregen. Eerder is al geconstateerd dat het aantal herinstromers in de betreffende jaren 2004 en 2005 toenam en dus ook naar verhouding tot de nieuwe instroom.

3.3 Instromers en uitstromers ABW/WWB

Wie niet in staat is om grotendeels in het eigen levensonderhoud te voorzien en ook geen beroep kan doen op een andere wet of sociale voorziening, komt in aanmerking voor bijstand. Alle bijstandsontvangers moeten in beginsel beschikbaar zijn voor betaald werk, enkele groepen uitgezonderd. Met de vervanging van de Algemene bijstandswet (Abw) van 1965 door de Wet werk en bijstand (Wwb) in 2004 kwam de uitvoering van de bijstand nog meer onder gemeentelijke verantwoordelijkheid. De nieuwe wet had tot doel het aantal bijstandsuitkeringen te verminderen doordat de gemeente ontvangers van een bijstandsuitkering actief begeleidt bij het vinden van werk [UWV, 2007].

De ontwikkeling van instromers en uitstromers van een bijstandsuitkering loopt tot het tweede kwartaal 2001 gelijk op, vanaf dit kwartaal is sprake van een tegengestelde ontwikkeling. Het seizoenpatroon is bij de bijstandsuitkeringen minder uitgesproken dan bij de WW-uitkeringen. In het eerste en het vierde kwartaal was de instroom in verhouding

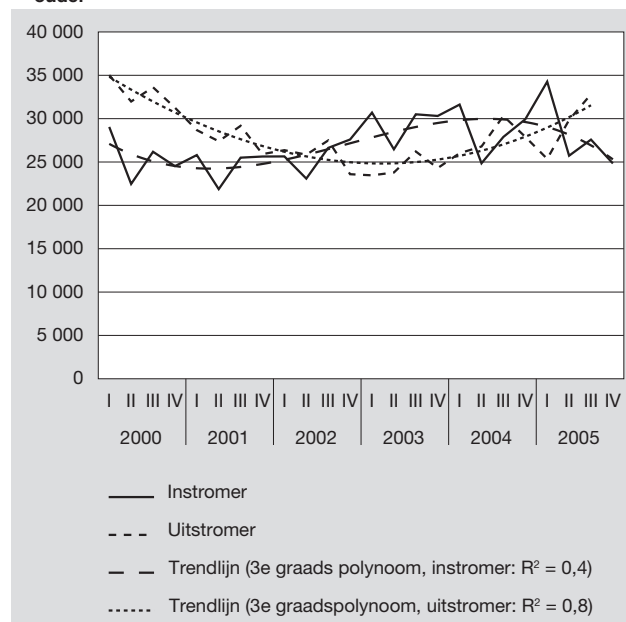
4. Herinstroom werkloosheidsuitkering (% van de instroom), personen van 15 jaar en ouder

tot de uitstroom hoog, en in de tussenliggende kwartalen laag. Een mogelijke oorzaak is dat kortdurende baantjes die geen recht geven op WW naar verhouding vaak worden beëindigd in het eerste en vierde kwartaal (herfst en winter). In 2001 daalde het aantal uitstromers van een bijstandsuitkering per kwartaal; ook weer bij vergelijking met hetzelfde kwartaal in het jaar daaraan vooraf. Aanvankelijk, in 2001, bedroeg de daling nog 5 duizend gemiddeld per kwartaal, werd daarna kleiner en bedroeg in 2003 duizend personen. Voor 2004 volgde een plus van 3 duizend personen die de bijstandsuitkering beëindigden.

De ontwikkeling van het aantal personen met een bijstandsuitkering blijkt iets beter de economische ontwikkelingen in de periode 2000–2005 te volgen dan die van de WW-uitkeringen. In de economisch slechtere jaren 2002 en 2003 daalde het aantal personen nog dat een bijstandsuitkering beëindigde, terwijl bij de WW-uitkering al sprake was van

5. Instroom en uitstroom bijstandsuitkering, personen van 15 jaar en ouder

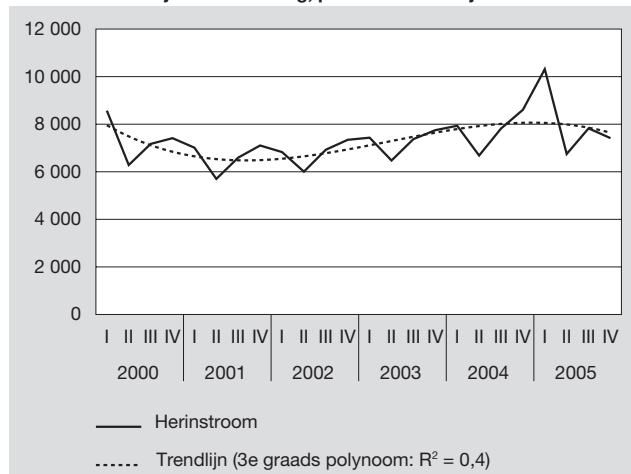

een stijging. Net zoals bij de WW-uitkeringen is in 2003 het (positieve) verschil tussen instromers en uitstromers van een bijstandsuitkering het grootst (ongeveer 4 duizend gemiddeld per kwartaal). De toename van het aantal ontvangers met een bijstandsuitkering is dus in dit jaar het grootst (figuur 1).

3.4 Herinstroom ABW/WWB

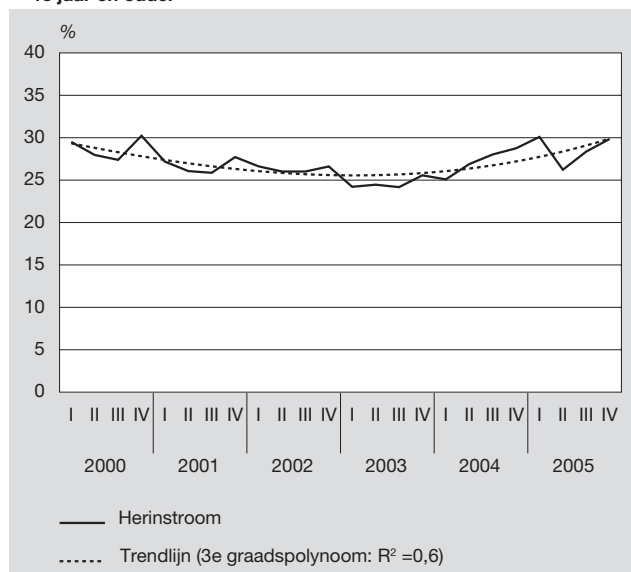
Nagenoeg los van het economisch tijdeel de herinstroom een tamelijk constant verloop zien in de periode 2000–2005. In 2000 stroomden per kwartaal gemiddeld ruim 7 duizend personen opnieuw in in een bijstandsuitkering. In de jaren daarna was dat niet veel anders. In 2005 waren er ongeveer 8 duizend herinstromers in een bijstandsuitkering.¹⁴⁾

6. Herinstroom bijstandsuitkering, personen van 15 jaar en ouder

De ontwikkeling van het herinstroompercentage lijkt sterk op die van de WW-uitkering, hoewel de verschillen tussen de hoogste en laagste waarde in deze periode veel kleiner zijn (Figuur 7). Vooral in de jaren 2002–2004, toen de arbeidsmarkt onder druk stond, lagen de herinstroom-

7. Herinstroom bijstandsuitkering (% van de instroom), personen van 15 jaar en ouder

percentages in de bijstand hoger dan bij de WW-uitkering. In 2002 was het verschil met de WW het grootst, namelijk gemiddeld per kwartaal 8 procentpunten meer; in de daaropvolgende twee jaren was dat 5 en 4 procentpunten.

Net zoals bij de WW-uitkeringen is het herinstroompercentage in de bijstand het laagst in de slechtere economische jaren 2002 en 2003. In deze slechte jaren is de nieuwe instroom van personen in de bijstand namelijk naar verhouding groot, bijvoorbeeld doordat ontvangers van een WW-uitkering na beëindiging van deze uitkering minder vaak werk vinden of doordat meer werknemers met een tijdelijk contract geen nieuw contract meer krijgen. Het aantal herinstromers zal dus procentueel geringer zijn. In 2004 en 2005 loopt het herinstroompercentage weer op. Dit hangt samen met de daling van het aantal instromers van een bijstandsuitkering.

4. Kenmerken van de herinstromers in een uitkering

Onderscheiden herinstromers in een uitkering zich van de nieuwe instromers in een uitkering? Aan de orde komen verschillen naar geslacht, leeftijd, herkomst en duur van de uitkering. Het kenmerk duur van de uitkering is opgenomen om na te gaan of herinstromers langer in een uitkering blijven dan nieuwe instromers. Een langere uitkeringsduur zou het gevolg kunnen zijn van een slechtere arbeidsmarktpositie van herinstromers. Dit is in dit artikel nagegaan voor instromers in het economisch slechte jaar 2002.

4.1 Kenmerken herinstromers WW

In het vierde kwartaal van 2005 zijn 69 duizend personen met een WW-uitkering gestart. Daarvan hadden 20 duizend personen maximaal een jaar voordat deze uitkering startte al eerder een dergelijke uitkering gehad. Het merendeel – ruim 14 duizend – van deze herinstromers was autochtoon. Herinstromers in een WW-uitkering kwamen het minst vaak voor in de leeftijd 15–24 jaar (jongeren) en 55–64 jaar (ouderen). Het betreft hier in beide leeftijdsgroepen 2 duizend personen.

Van de herinstromers in een WW-uitkering in het laatste kwartaal van 2005 is meer dan de helft man. Bij de nieuwe instromers is dit nagenoeg de helft. Kortom, herinstromers in de WW zijn vaker man. De jongere leeftijdsgroep (15–24 jaar) is onder de herinstroom duidelijk minder vertegenwoordigd dan onder de nieuwe instromers. Dit is niet verrassend, omdat de arbeidsgeschiedenis van jongeren per definitie vaak te kort is om twee transities in de WW door te kunnen maken. Vanaf de leeftijdsgroep 45–54 jaar is het beeld omgekeerd. De kans dat maximaal een jaar eerder een WW-uitkering werd beëindigd is dan groter. Instroom en herinstroom naar herkomst laten een vergelijkbaar beeld zien. Ook de verschillen naar geslacht, leeftijd en herkomst ten opzichte van het vierde kwartaal van 2000 en in het vierde kwartaal van 2003 zijn beperkt.

In het vierde kwartaal van 2002 zijn 53 duizend personen gestart met een WW-uitkering. Voor 11 duizend was dit herinstroom. Bijna 7 duizend van deze herinstromers had

Staat 2
(Her)instroom in WW-uitkering, personen van 15 jaar en ouder

	4e kwartaal 2005			4e kwartaal 2003			4e kwartaal 2000		
	Totaal	w.v.		Totaal	w.v.		Totaal	w.v.	
		nieuwe instroom	herinstroom		nieuwe instroom	herinstroom		nieuwe instroom	herinstroom
	%								
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Geslacht</i>									
Man	52	51	56	58	56	63	55	52	60
Vrouw	48	49	44	42	44	37	45	48	40
<i>Leeftijd</i>									
15-24 jaar	12	14	8	13	15	9	11	13	7
25-34 jaar	29	30	27	31	31	31	32	32	30
35-44 jaar	29	29	30	27	27	28	26	26	26
45-54 jaar	20	19	23	19	18	21	21	19	24
55-64 jaar	9	8	11	9	9	10	10	9	13
<i>Herkomst</i>									
Autochtoon	72	72	72	72	72	72	74	72	77
Westers allochtoon	11	11	11	11	11	11	11	11	10
Niet-westers allochtoon	17	17	18	17	17	17	16	17	13

deze uitkering binnen een half jaar al weer beëindigd. Bijna 2 duizend hadden daarvoor een half jaar tot een jaar nodig.

Staat 3
(Her)instroom in een WW-uitkering per kwartaal naar WW-duur, personen van 15 jaar en ouder, 2002

	Nieuwe instroom				Herinstroom			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
	%							
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100
0-5 maanden	66	59	57	57	72	58	54	60
6-11 maanden	13	15	15	15	11	15	17	16
12-17 maanden	5	6	6	6	5	7	7	6
18-23 maanden	3	4	4	4	3	5	6	5
24-35 maanden	4	6	6	6	4	7	8	6
36 maanden en langer	9	11	11	11	4	8	8	7

Tussen de uitkeringsduur van instromers en herinstromers in één van de kwartalen in 2002 bestaat geen duidelijke samenhang. Een uitkeringsduur van maximaal 5 maanden kwam in het eerste kwartaal bij herinstromers iets vaker voor dan bij nieuwe instromers; in het tweede en derde kwartaal beëindigde juist nieuwe instromers vaker de WW-uitkering in deze periode. Lange duren van 36 maanden en langer kwamen bij herinstromers minder vaak voor dan bij nieuwe instromers.

4.2 Kenmerken herinstromers ABW/WWB

In het vierde kwartaal van 2005 zijn 28 duizend personen met een bijstandsuitkering gestart. Daarvan was 8 duizend herinstroom. Net zoals bij de WW-uitkeringen waren naar leeftijd de 25-34 jarigen en de 35-44 jarigen het meest ver-

Staat 4
(Her)instroom in bijstandsuitkering, personen van 15 jaar en ouder

	4e kwartaal 2005			4e kwartaal 2003			4e kwartaal 2000		
	Totaal	w.v.		Totaal	w.v.		Totaal	w.v.	
		nieuwe instroom	herinstroom		nieuwe instroom	herinstroom		nieuwe instroom	herinstroom
	%								
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Geslacht</i>									
Man	49	47	52	52	52	54	48	46	53
Vrouw	51	53	48	48	48	46	52	54	47
<i>Leeftijd</i>									
15-24 jaar	23	26	16	26	29	15	24	27	15
25-34 jaar	30	31	29	30	30	28	33	32	34
35-44 jaar	24	23	25	23	22	26	23	22	26
45-54 jaar	13	12	15	13	12	15	12	11	13
55-64 jaar	6	5	7	5	5	8	5	5	6
65 jaar en ouder	4	3	8	4	2	7	3	3	5
<i>Herkomst</i>									
Autochtoon	48	51	42	46	47	44	46	46	44
Westers allochtoon	10	10	9	11	11	10	11	11	11
Niet-westers allochtoon	42	39	48	43	42	46	44	43	45

tegenwoordigd onder de herinstroom (ongeveer 2 duizend in de twee leeftijdsgroepen). Ruim 3 duizend van deze herinstromers was autochtoon.

Van de herinstromers in een bijstandsuitkering in het vierde kwartaal van 2005 is meer dan de helft man. Van de herinstromers in een bijstandsuitkering behoort 16 procent tot de 15–24 jarigen, bij de nieuwe instromers is dat 26 procent. De vergelijkbare percentages bij de WW-uitkering zijn 8 en 14. Herinstromers in de bijstand zijn minder vaak autochtoon dan nieuwe instromers. Ongeveer 42 procent van de herinstromers behoorde tot de autochtonen, bij de nieuwe instromers was dat 51 procent. De vergelijkbare percentages voor de WW zijn beduidend hoger, namelijk 72 voor de herinstroom als ook voor de nieuwe instroom.

De samenstelling van de herinstroom en nieuwe instroom naar geslacht, leeftijd en herkomst in het vierde kwartaal van 2000 en 2003 is vergelijkbaar met die van het vierde kwartaal van 2005.

In het vierde kwartaal van 2002 zijn 18 duizend personen gestart met een bijstandsuitkering. Voor 5 duizend was dit een herinstroom. Een vijfde van de herinstromers beëindigde de bijstandsuitkering binnen een half jaar. Nieuwe instromers beëindigden iets vaker dan herinstromers de bijstandsuitkering binnen het half jaar. De verdeling van de uitkeringsduur van personen die in de andere kwartalen van 2002 instroomden of herinstroomden verschilt niet wezenlijk van die voor het vierde kwartaal.

Staat 5
(Her)instroom in een bijstandsuitkering naar bijstandsduur¹⁾, personen van 15 jaar, 4e kwartaal 2002

	Totaal	w.v.	
		nieuwe instroom	herinstroom
	%		
Totaal	100	100	100
0–5 maanden	22	23	20
6–12 maanden	18	18	18
12–17 maanden	9	9	10
18–23 maanden	8	8	8
24–35 maanden	11	11	10
36 maanden en langer	32	31	35

In de bijstand zijn de uitkeringsduren langer dan in de WW [Bierings en Michiels, 2009].¹⁵⁾ In staat 5 komt dit tot uitdrukking in het lagere percentage (her)instromers met korte uitkeringsduren. Tussen de duur van de bijstandsuitkering en de herinstroom bestaat geen samenhang.

Literatuur

Bierings, H., en J. Michiels (2009). Duur van uitkeringssituaties. *Sociaaleconomische trends*, 4/2009.

Ferber T. (2005). Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004. *Sociaal-economische trends*, 4/2005.

Inspectie Werk en Inkomen (2006, september). Verkennende studie naar de terugval in een WW- en Wwb uitkering.

Samen werken samen leven. Beleidsprogramma Kabinet Balkenende IV 2007–2011, juni 2007.

SZW (2007, april). Wet Werk en Bijstand: de feiten op een rij; Evaluatie Wet werk en bijstand 2004–2007.

UWV (2007). Kroniek van sociale verzekeringen.

Vieveen, E. (2009). Van uitkering naar werk. *Sociaaleconomische trends*, 1/2009.

Technische toelichting

Sociaal Statistisch Bestand

Het Sociaal Statistisch Bestand (SSB) bevat gegevens over alle personen, banen en uitkeringen in Nederland die op individueel niveau aan elkaar relateerbaar zijn. Hiertoe zijn gegevens uit registraties op individueel niveau gekoppeld, geïntegreerd en consistent gemaakt. Het resultaat is een gegevensbestand dat een volledige, samenhangende en consistente beschrijving geeft van de bevolking in Nederland. Voor de analyses in dit artikel is gebruik gemaakt van de SSB-jaargangen 2000 tot en met 2005 voor alle personen die in Nederland wonen.

Onderzoekspopulatie

De onderzoekspopulatie omvat alle personen die in Nederland wonen, deel uitmaken van een particulier of institutioneel huishouden (instelling, inrichting, of tehuis), en die tot een leeftijdscategorie behoren waarbij toegang tot een uitkering mogelijk is. Er is uitgegaan van een leeftijdsgrens van 15 jaar.

Uitkering

Een uitkering is geoperationaliseerd als een administratieve eenheid (record) die voorkomt in de administratie van een uitkeringsinstantie (UWV, SVB, Gemeenten, Belastingdienst) en die identificeerbaar is met een voor de betreffende uitkering kenmerkende unieke sleutel. In het SSB is het betalingsconcept van toepassing. Dat wil zeggen dat uitsluitend uitkeringen (en banen) zijn opgenomen, waarvoor daadwerkelijk betalingen hebben plaatsgevonden. Om die reden blijven zogenaamde nuluitkeringen – ‘slapende’ uitkeringsrechten die niet tot uitbetaling leiden – buiten beschouwing. Van een uitkering is zodoende sprake indien er naast een toekenning van het recht ook sprake is van betalingen.

Uitkeringssoorten

Onder bijstand wordt een uitkering in het kader van de Algemene bijstandswet (Abw, tot 2004), de Wet Werk en Bijstand (WWB, vanaf 2004) of het Besluit Bijstandsverlening Zelfstandigen (BBZ) verstaan. Omdat een bijstandsuitkering een uitkering aan het huishouden is, is zowel de aanvrager als de partner beschouwd als de ontvanger van een

bijstandsuitkering. Onder WW wordt een ontslagwerkloosheidsuitkering verstaan die in het kader van de Werkloosheidswet is uitgekeerd.

Looptijd bijstands- en WW-uitkering

Een bijstand-uitkeringsperiode is een aaneengesloten periode waarin een persoon een bijstandsuitkering ontvangt. De begindatum van een bijstandsuitkering is de datum waarop gestart is met de betaling van uitkeringsbedragen aan de uitkeringsgerechtigde ná de datum waarop het recht op de uitkering is ontstaan. De einddatum is de datum waarop de betalingen zijn beëindigd. Indien deze datum ná de periode met recht op uitkering ligt, wordt voor de einddatum de laatste dag van het recht op uitkering gekozen.

Voor een WW-uitkeringsperiode geldt een overeenkomstige definitie. Indien een persoon meerdere WW-uitkeringen ontvangt en deze elkaar in de tijd overlappen dan is de begindatum van de WW-uitkerings situatie de eerste begindatum van deze groep uitkeringen en de einddatum de laatste.

Verhuizingen en onderbrekingen in de bijstand

De uitvoering van de bijstand ligt bij gemeenten. Dat kan gevolgen hebben voor de looptijd van de uitkerings situatie. Bijvoorbeeld voor bijstandsontvangers die naar een andere gemeente verhuizen stopt de bijstandsuitkering in de eerste woongemeente en moet een nieuwe uitkering in de nieuwe woongemeente worden aangevraagd. De perioden met recht zouden dan moeten aansluiten (is ondermeer van belang vanwege het verkrijgen van langdurigheidstoelage). Dit blijkt echter niet altijd het geval te zijn, waardoor een oneigenlijke onderbreking van de bijstandsuitkering ontstaat. Voor deze situaties is een correctie toegepast; deze correctie houdt in dat de onderbreking in de uitkerings situatie wordt verwijderd. De correctie wordt alleen toegepast als aan de volgende twee voorwaarden is voldaan:

de onderbreking in de uitkerings situatie bedraagt maximaal 1 maand, dat wil zeggen: er is sprake van een uitkering in maand t-1, geen uitkering in maand t, en een uitkering in maand t+1. Kortere onderbrekingen komen uiteraard ook in aanmerking; én

Er sprake is van een wisseling van gemeente in de periode: vanaf de maand direct voorafgaand aan de start van de onderbreking tot en met de maand direct volgend op het einde van de onderbreking.

Instream en uitstroom

Met instroom wordt de populatie personen bedoeld die in een zeker kwartaal instromen in een uitkerings situatie van een bepaald type (WW of ABW/WWB). Met uitstroom wordt de populatie personen bedoeld die in een zeker kwartaal uitstromen uit een uitkerings situatie van een bepaald type.

Herinstroom

Een persoon is herinstromer als aan de volgende voorwaarden is voldaan:

De persoon stroomt in een bepaald kwartaal één of meerdere keren in e en uitkering van een bepaald type in (WW óf ABW/WWB).

De persoon is herinstromer als binnen een periode van een jaar direct voorafgaand aan het moment van instroom de persoon al eerder een uitkering van hetzelfde type heeft ontvangen; in het geval dat de persoon meerdere keren in een kwartaal instroomt gaat het om de periode van een jaar direct voorafgaand aan de laatste uitkering binnen dat kwartaal.

Noten in de tekst

- 1) In Vieveen [2009] is onderzocht welke personen na een werkloosheidsuitkering c.q. een bijstandsuitkering werk hadden gevonden en de duur dat zij werk behielden.
- 2) Personen met een WW- of ABW/WWB-uitkering kunnen deze uitkering in combinatie hebben met een andere uitkering, al komt dit weinig voor. Naast een WW-uitkering had in 2005 één op de tien personen ook nog een bijstands- of arbeids-ongeschiktheidsuitkering. Bij een bijstandsuitkering had slechts één op de twintig deze uitkering in combinatie met een werkloosheids- of arbeidsongeschiktheidsuitkering. Een WW-uitkering kan in combinatie met een ABW/WWB-uitkering voorkomen. Dit is in het algemeen het geval wanneer deze uitkering bij aanvulling met een toeslag in het kader van de Toeslagenwet onder het sociaal minimum ligt. Dan wordt vanuit de bijstand verder aangevuld. In 2005 had 1 procent van de personen met een WW-uitkering een dergelijke aanvulling.
- 3) De jaarcijfers kunnen worden berekend als de som van de kwartaalcijfers, gecorrigeerd voor meerdere instroomgebeurtenissen.
- 4) De keuze voor een jaarperiode sluit aan bij andere publicaties (zie Inspectie Werk en Inkomen, 2006 en SZW, 2007).
- 5) Per 1 april 2006 hebben werknemers recht op een WW-uitkering als ze van de voorgaande 36 weken in 26 weken hebben gewerkt.
- 6) Volgens het 4 uit 5 criterium moet een werkloze in vier van de vijf kalenderjaren voorafgaand aan het jaar waarin de werkloosheid is ingetreden over 52 of meer dagen per jaar loon hebben ontvangen [UWV, 2007].
- 7) Uit de figuur is af te leiden dat de dynamiek van in- en uitstroom in en uit de WW in vergelijking tot het standcijfer van het aantal personen met een WW uitkering naar verhouding groot is.
- 8) Uitzonderingen zijn het derde kwartaal van 2002 en het tweede en derde kwartaal van 2003. In deze periode verslechterde de arbeidsmarkt zich aanzienlijk (zie figuur 1).
- 9) Dit geldt apart voor de instroom in en de uitstroom uit de WW.
- 10) Afgemeten aan de procentuele mutatie van het bruto binnenlands product tegen marktprijzen. Berekend ten opzichte van het voorafgaande jaar bedroegen de percentages in de periode 2000-2005: 1,9 (2001), 0,1 (2002), 0,3 (2003), 2,2 (2004) en 1,5 (2005).
- 11) Deze mutatie is bepaald als het gemiddelde van de vier kwartaalmutaties. Daarbij is een kwartaalmutatie berekend als de mutatie ten opzichte van hetzelfde kwartaal een jaar eerder.

- ¹²⁾ Nieuwe instromers in een uitkering hebben in het jaar voorafgaande aan de start van de uitkering geen uitkering gehad.
- ¹³⁾ Dit is directe consequentie van de wet, waarin de uitkeringsduur gemaximeerd is.
- ¹⁴⁾ De herinstroompercentages in [SZW, 2007] die ook op basis van CBS bronnen zijn berekend, liggen beduidend lager dan in dit artikel. De instroom ligt hoger, de herinstroom lager. De oorzaak van het verschil is dat in [SZW, 2007] een selectie van de doelpopulatie is toegepast waarvan is verondersteld dat zij de (her)instroom op gemeenteniveau weerspiegelt. Zo zijn ontvangers van een bijstandsuitkering geselecteerd:

- die zijn verhuisd naar een andere gemeente zijn altijd beschouwd als instromer en nooit als herinstromer. In dit artikel speelt het geen rol of iemand verhuisd is of niet, maar wordt uitsluitend de begin- en einddatum van een uitkering vergeleken.
 - op huishoudensniveau; in dit artikel op persoonsniveau.
 - die een uitkering hebben uit hoofde van de ABW en Wwb en thuiswonend zijn. In dit artikel zijn mensen met een BBZ (Bijstandsbesluit Zelfstandigen) uitkering en mensen in inrichtingen en daklozen eveneens tot de doelpopulatie gerekend.
- ¹⁵⁾ Dit is een direct gevolg van de werkloosheidswet, waarin de WW-duur gemaximeerd is.

Tabel 1
Uitstroom en (her)instroom in WW-uitkering, personen van 15 jaar en ouder

	Uitstroom	Instroom		%
		totaal	w.v. herinstroom	
	x 1 000			
2000				
1e kwartaal	67	67	24	36
2e kwartaal	54	36	9	26
3e kwartaal	45	39	11	29
4e kwartaal	41	42	14	34
2001				
1e kwartaal	55	55	16	29
2e kwartaal	47	37	9	23
3e kwartaal	43	36	7	21
4e kwartaal	36	40	10	25
2002				
1e kwartaal	60	73	16	23
2e kwartaal	51	50	8	17
3e kwartaal	46	50	8	16
4e kwartaal	44	59	12	20
2003				
1e kwartaal	65	90	20	22
2e kwartaal	61	70	12	17
3e kwartaal	58	72	12	17
4e kwartaal	55	82	18	22
2004				
1e kwartaal	74	93	21	23
2e kwartaal	79	76	16	22
3e kwartaal	73	71	16	22
4e kwartaal	66	85	23	27
2005				
1e kwartaal	86	95	26	28
2e kwartaal	91	76	20	26
3e kwartaal	78	66	18	27
4e kwartaal		69	20	29

Tabel 2
Uitstroom en (her)instroom in bijstandsuitkering, personen van 15 jaar en ouder

	Uitstroom	Instroom		%
		totaal	w.v. herinstroom	
	x 1 000			
2000				
1e kwartaal	35	29	9	30
2e kwartaal	32	22	6	28
3e kwartaal	34	26	7	27
4e kwartaal	31	25	7	30
2001				
1e kwartaal	29	26	7	27
2e kwartaal	27	22	6	26
3e kwartaal	29	26	7	26
4e kwartaal	26	26	7	28
2002				
1e kwartaal	26	26	7	27
2e kwartaal	26	23	6	26
3e kwartaal	27	27	7	26
4e kwartaal	24	28	7	27
2003				
1e kwartaal	23	31	7	24
2e kwartaal	24	26	6	24
3e kwartaal	26	31	7	24
4e kwartaal	24	30	8	26
2004				
1e kwartaal	26	32	8	25
2e kwartaal	27	25	7	27
3e kwartaal	30	28	8	28
4e kwartaal	28	30	9	29
2005				
1e kwartaal	25	34	10	30
2e kwartaal	30	26	7	26
3e kwartaal	33	28	8	28
4e kwartaal		25	7	30

Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen

Linda Moonen

Personen behorend tot een huishouden met een lager inkomen nemen minder deel aan het maatschappelijke leven dan personen uit een huishouden met een hoger inkomen. Zo hebben personen met de laagste inkomens minder vaak contact met vrienden, zijn ze minder vaak actief als vrijwilliger, en nemen ze minder vaak deel aan activiteiten in verenigingen. Maar er zijn ook afwijkende patronen: zo verschillen de onderscheiden inkomensgroepen niet in aantal contacten met familieleden en in het geven van informele hulp.

1. Inleiding

De laatste jaren is het beleid, zowel op nationaal niveau als in de Europese Unie, er steeds meer op gericht de mensen actief te laten meedoen in de maatschappij. In het Nationaal actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2008) staat naast inkomensarmoede vooral de kwestie van volwaardig kunnen participeren in de samenleving centraal. Daarbij wordt onder meer gedoeld op de mate van maatschappelijke participatie en het verrichten van vrijwilligerswerk.

In dit artikel wordt de relatie tussen de mate van sociale participatie en de hoogte van het inkomen onderzocht. Sociale participatie speelt zich op verschillende deelterreinen af. Relevant in dit opzicht zijn sociale netwerken, vrijwilligerswerk, verenigingsactiviteiten, en andere vormen van vrijetijdsbesteding zoals recreatieve en culturele activiteiten. In eerder onderzoek tonen Jehoel-Gijsbers, Smits, Boelhouwer en Bierings (2008) aan dat de hoogte van het inkomen voor een groot deel bepalend is voor de mate van sociale uitsluiting. Zij gaan echter niet in op de specifieke relatie tussen sociale participatie en inkomen. Deze relatie staat in dit artikel centraal. Naast het verband tussen enkele afzonderlijke indicatoren van sociale participatie en inkomen wordt ook de samenhang met een samengestelde maat voor sociale participatie onderzocht. De analyses met de samengestelde maat leveren een algemeen beeld van de mate van inkomensgerelateerde achterstelling in deelname aan de samenleving.

2. Onderzoeksmethode

2.1 Data

De gegevens over sociale participatie zijn afkomstig uit de survey Permanent Onderzoek LeefSituatie (POLS) van 2008. Deze gegevens zijn op microniveau gekoppeld met inkomensgegevens van het jaar 2007. De inkomensgegevens zijn grotendeels gebaseerd op fiscale registraties (voor meer informatie zie Van den Brakel en Moonen, 2008). De doelgroep voor dit onderzoek omvat personen van

18 jaar of ouder, die in een huishouden wonen dat gedurende het hele jaar inkomen had. Personen woonachtig in instellingen en tehuizen zijn buiten beschouwing gelaten.

2.2 Sociale participatie

In POLS worden verschillende vragen op gebied van sociale participatie gesteld. Met betrekking tot vrijwilligerswerk wordt gevraagd naar het in georganiseerd verband verrichten van activiteiten voor verschillende instellingen. In totaal is voor dertien verschillende organisaties steeds afzonderlijk gevraagd of men hiervoor in het afgelopen jaar vrijwilligersactiviteiten heeft verricht. De uitkomsten van al deze activiteiten zijn gebundeld in een variabele die onderscheid maakt in het al dan niet verricht hebben van enige vorm van vrijwilligerswerk in het desbetreffende peiljaar.

Behalve informatie over vrijwilligerswerk zijn ook gegevens over informele hulp gebruikt. Bij informele hulp gaat het specifiek om het geven van onbetaalde hulp buiten organisaties om aan anderen buiten het eigen huishouden, zoals aan zieken, burens, familie, vrienden en bekenden. Gevraagd wordt of iemand al dan niet dergelijke hulp heeft gegeven tijdens de afgelopen vier weken.

Andere indicatoren van sociale participatie die zijn onderzocht, zijn: de sociale contacten met familieleden en sociale contacten met vrienden en/of goede kennissen (wekelijks, maandelijks of minder); op vakantie gaan (het aantal vakanties ¹⁾ in de afgelopen twaalf maanden); sporten (minimaal 1 uur per week); verenigingsactiviteiten (minstens één keer per maand actief deelnemen aan verenigingsactiviteit); museumbezoek (minstens één keer per jaar); cafébezoek (aantal keer per maand); televisie kijken (aantal uur per week) en internetten (toegang tot en gebruik van internet).

Op basis van deze indicatoren, met uitzondering van televisie kijken en internetten, is ook een samengestelde maat voor sociale participatie afgeleid ²⁾. Van personen die op tenminste vier indicatoren actief zijn, zeggen we dat ze afdoende sociaal participeren in de maatschappij. Personen met minder activiteiten worden beschouwd als personen met beperkte sociale participatie. Omdat het bij activiteiten als televisie kijken en internetten niet evident is om te bepalen of er sprake is van 'actief zijn', zijn deze indicatoren bij de samengestelde maat voor sociale participatie buiten beschouwing gelaten.

2.3 Inkomen

In dit artikel is het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen gebruikt. Het besteedbaar huishoudensinkomen bestaat uit het bruto-inkomen uit arbeid, eigen onderneming, vermogen en ontvangen overdrachten, verminderd met afgedragen inkomstenbelasting en premies voor inko-

mens- en verplichte ziektekostenverzekeringen. Het besteedbaar huishoudensinkomen is vervolgens gecorrigeerd voor grootte en samenstelling van het huishouden (zie Siermann, Van Teeffelen en Urlings, 2004). Op deze wijze worden de welvaartsniveaus van verschillende typen huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudensinkomen is ingedeeld in kwintielen. De eerste inkomensgroep wordt gevormd door de 20 procent personen met de laagste inkomens, de vijfde inkomensgroep door de 20 procent personen met de hoogste inkomens.

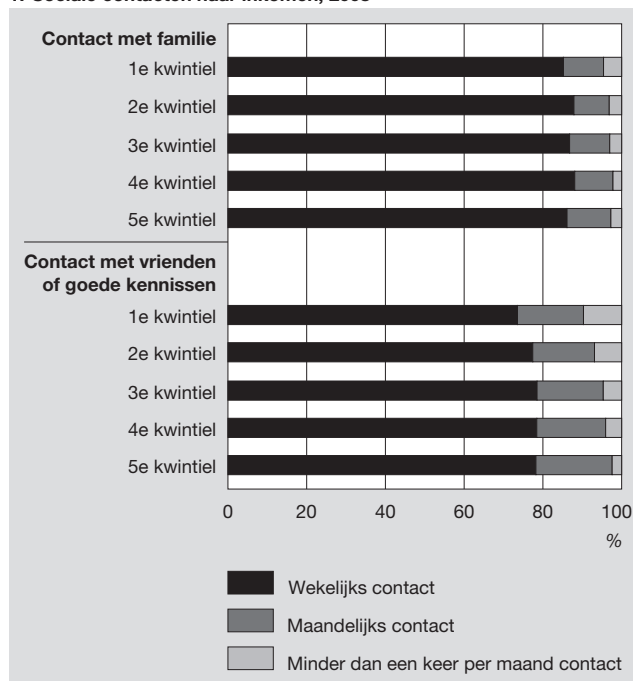
3. Resultaten

3.1 Verbanden tussen afzonderlijke indicatoren en inkomen

Sociale contacten

In 2008 had ruim 85 procent van de bevolking wekelijks contact met familie. Dit aandeel was voor alle inkomenskwintielen nagenoeg gelijk. Over het algemeen hebben mensen minder frequent contact met vrienden of goede kennissen. De verschillen tussen de inkomensgroepen zijn hier wel groter: van de personen in het laagste kwintiel heeft 10 procent minder dan eens per maand contact met vrienden. Onder personen in het hoogste kwintiel was dit 2 procent.

1. Sociale contacten naar inkomen, 2008*

Jongeren hebben vaker contact met vrienden dan ouderen. Dit geldt binnen alle inkomensgroepen. Van de jongeren met een inkomen in het laagste kwintiel heeft 85 procent wekelijks contact met vrienden, tegenover 93 procent van de jongeren met een inkomen in het hoogste kwintiel. Bij ouderen

waren deze percentages respectievelijk 65 procent en 74 procent. Naast jongeren hebben ook vrouwen, ongehuwden en hoogopgeleiden vaker contact met vrienden dan mannen, gehuwden en laagopgeleiden. Jongeren zijn, samen met ongehuwden, de enigen die minstens net zo vaak contact hebben met vrienden als met familie. Bij alle andere groepen komen contacten met familieleden vaker voor.

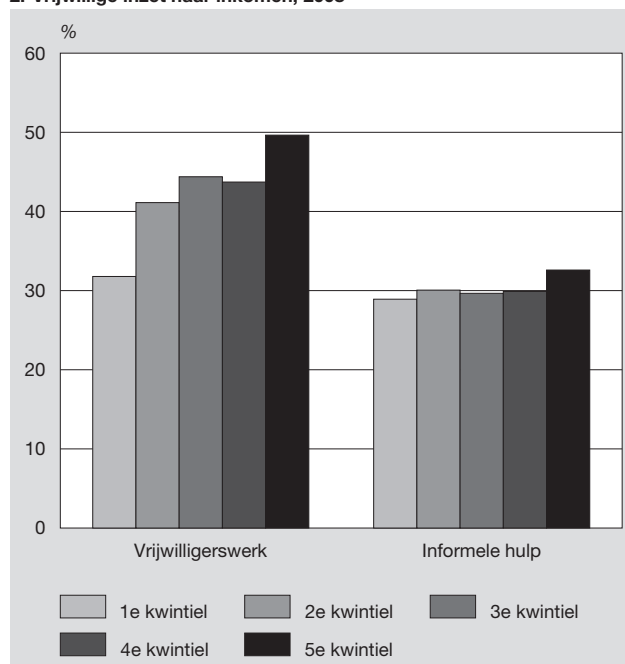
Vrijwillige inzet

Naast het hebben van betaald werk geeft vooral ook het verrichten van onbetaald werk een beeld van de mate waarin mensen actief zijn in de maatschappij. Bij deze vrijwillige inzet is, zoals in paragraaf 2.2 is uiteengezet, onderscheid gemaakt in het verrichten van vrijwilligerswerk en het geven van informele hulp.

Personen met een hoger inkomen doen vaker vrijwilligerswerk dan mensen met een lager inkomen. De helft van de personen met een inkomen in het hoogste kwintiel heeft het afgelopen jaar vrijwilligerswerk gedaan, tegenover een op de drie personen uit het laagste inkomenskwintiel. Ook hier speelt het opleidingsniveau een rol. De helft van de hoogopgeleiden met een laag inkomen doet vrijwilligerswerk. Dit aandeel lag bij laagopgeleiden met een laag inkomen op een kwart.

Informele hulp wordt door personen uit de verschillende inkomensgroepen vrijwel even vaak gegeven: drie op de tien personen geven aan tijdens de afgelopen 4 weken informele hulp te hebben gegeven. Weduwen met een inkomen in het laagste kwintiel geven minder vaak informele hulp dan gehuwden, ongehuwden en personen die gescheiden zijn met een lager inkomen. De verschillen tussen mannen en vrouwen, tussen de verschillende leeftijdsklassen en de verschillende opleidingsniveaus zijn echter klein.

2. Vrijwillige inzet naar inkomen, 2008*

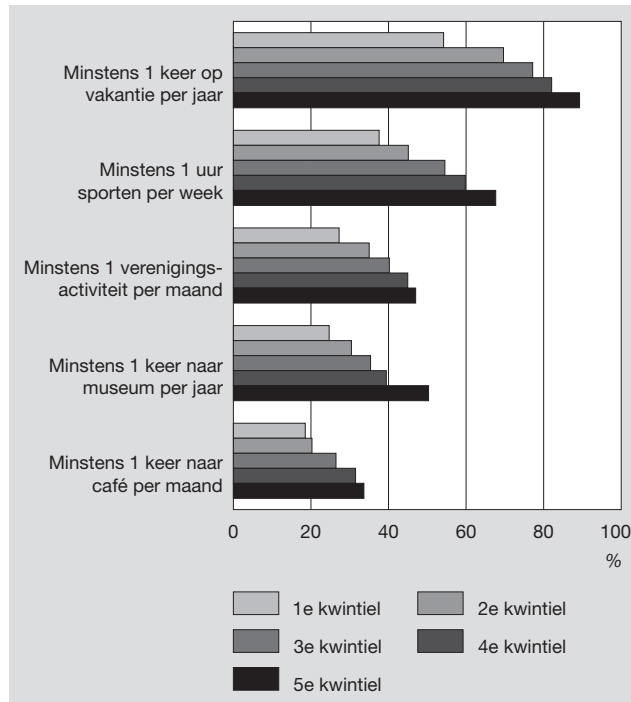
Recreatieve en culturele activiteiten

Bijna de helft van de mensen met een inkomen in het laagste kwintiel is het afgelopen jaar niet op vakantie geweest, terwijl 23 procent dat meer dan één keer deed. Van de personen met een inkomen in de hoogste groep ging 10 procent niet op vakantie en bijna 70 procent ging vaker dan één keer. Weduwen, ouderen en laagopgeleiden in de laagste inkomensgroep gingen het minst vaak op vakantie.

Hoe hoger het inkomen, hoe meer mensen aan sport doen. Bijna zeven op de tien personen uit het hoogste inkomenskwintiel sporten tenminste één uur per week, tegenover bijna vier op de tien personen met een inkomen in het laagste kwintiel. Jongeren, ongehuwden en hoogopgeleiden met een hoog inkomen sporten het meest. Van hen gaf driekwart aan minstens één uur per week aan sport te doen.

Mensen met een lager inkomen doen ook minder vaak mee aan verenigingsactiviteiten, ze bezoeken minder vaak een museum en gaan minder vaak naar een café.

3. Recreatieve en culturele activiteiten naar inkomen, 2008*

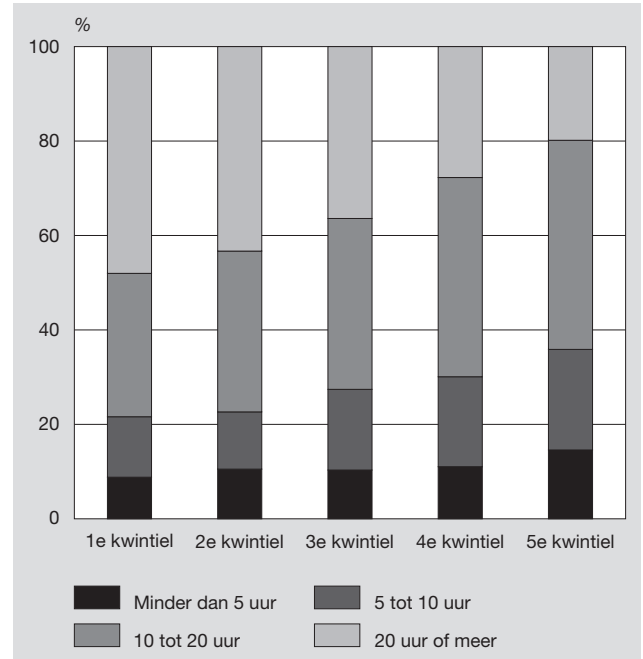

TV kijken en internetten

Personen met een lager inkomen besteden meer tijd achter de tv dan mensen met hogere inkomens. Gemiddeld kijken personen met een inkomen in het eerste kwintiel bijna 19 uur televisie per week, tegenover gemiddeld 12 uur per week onder personen in het vijfde kwintiel. Bijna de helft van de mensen met een inkomen in het laagste kwintiel kijkt meer dan 20 uur per week naar de televisie. Onder personen in het hoogste inkomenskwintiel was dit nog geen 10 procent.

Personen met hogere inkomens hebben vaker toegang tot internet dan mensen met lagere inkomens. Bijna zeven op

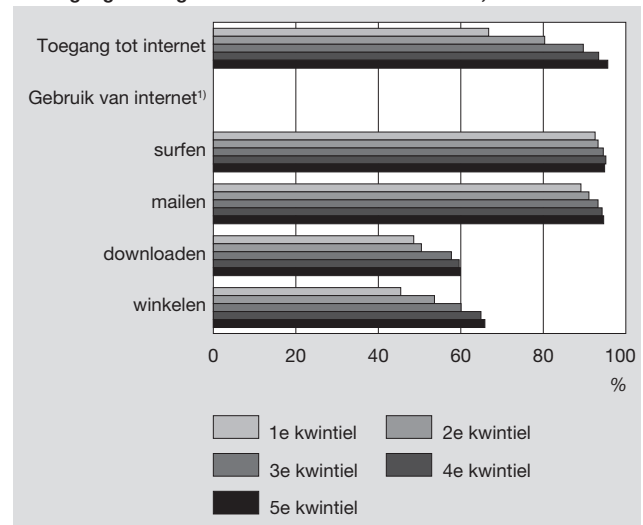
4. Aantal uren per week tv kijken naar inkomen, 2008*

de tien personen in de laagste inkomensgroep hebben binnen hun huishouden toegang tot internet, onder personen in het tweede kwintiel kan acht op de tien personen gebruik maken van internet. In de hoogste drie kwintielen beschikken zelfs ruim negen van de tien personen over een internettoegang.

Het gebruik van internet ligt voor personen uit alle inkomensgroepen hoog: van de personen die toegang hebben tot internet, gebruiken negen op de tien personen het internet om te surfen en om te mailen. Hierbij zijn er nauwelijks verschillen tussen de inkomensgroepen. Wel zijn er duidelijke verschillen als het gaat om winkelen via het internet, en het downloaden van software. Personen met een inkomen in de hogere kwintielen doen dit beduidend vaker dan mensen met lagere inkomens.

5. Toegang tot en gebruik van internet naar inkomen, 2008*

¹⁾ Percentage van alle personen die toegang tot internet hebben.

3.2 Verband tussen samengestelde maat en inkomen

In de vorige paragraaf is de samenhang tussen verschillende vormen van sociale participatie en inkomen beschreven. Op de meeste indicatoren bleken mensen met een inkomen in het hoogste kwintiel actiever te zijn dan mensen met een lager inkomen. In deze paragraaf is aan de hand van een samengestelde maat onderzocht in hoeverre personen met een lager inkomen minder actief zijn in de maatschappij dan personen met een hoger inkomen. Omdat bij de afzonderlijke indicatoren al naar voren kwam dat geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en opleidingsniveau een rol kunnen spelen in de samenhang met inkomen, wordt in de analyse op de samengestelde maat modelmatig voor deze kenmerken gecorrigeerd.

Bij de analyses ter bepaling van de samenhang tussen de samengestelde maat van sociale participatie en de hoogte van het inkomen is gebruik gemaakt van logistische regressie. In een eerste analysestap wordt alleen de relatie tussen het inkomen en sociale participatie bepaald. De resultaten laten zien dat een hoger inkomen samen gaat met een hogere mate van sociale participatie. Zelfs onder personen met een inkomen in het tweede kwintiel is de mate van sociale participatie hoger dan onder personen in de laagste inkomensgroep. De resultaten veranderen nauwelijks wanneer ook rekening wordt gehouden met geslacht en leeftijd (analysestap 2). Ook een additionele correctie voor de burgerlijke staat (analysestap 3) verandert weinig aan de resultaten. Na een aanvullende correctie voor het hoogst genoemde

ten opleidingsniveau (analysestap 4) blijft het verband tussen participatie en inkomen weliswaar bestaan, maar de samenhang is in dit geval beduidend minder sterk. De resultaten maken duidelijk dat in 2008 aanzienlijke ongelijkheid bestaat tussen de onderscheiden inkomensgroepen in sociale participatie. Toetsing van een samengestelde effectmaat op basis van de resulterende odds ratio's uit 2008 met een corresponderende maat uit 2007 laat zien dat deze ongelijkheid, zowel in de ongecorrigeerde als in de gecorrigeerde situaties, tussen beide jaren onveranderd is gebleven³⁾. De samenhang tussen inkomen en sociale participatie (al dan niet gecorrigeerd voor de factoren leeftijd, geslacht, burgerlijke staat en opleidingsniveau) is in 2008 dus hetzelfde als een jaar eerder.

4. Conclusie

De resultaten van het onderzoek laten zien dat een groot deel van de afzonderlijke indicatoren van sociale participatie gerelateerd is aan de hoogte van het inkomen. Zo hebben personen met hogere inkomens vaker contact met vrienden, doen zij vaker vrijwilligerswerk, sporten ze vaker en bezoeken ze vaker een museum dan personen met lagere inkomens. Informele hulp wordt echter door personen uit verschillende inkomensgroepen vrijwel even vaak gegeven. Ook zijn er nauwelijks verschillen tussen personen uit de verschillende inkomensgroepen met betrekking tot surfen op het internet en contactfrequentie met familieleden.

Staat 1
Sociale participatie naar inkomen (odds ratio's), 2008*

	Analysestap 1		Analysestap 2		Analysestap 3		Analysestap 4	
	Odds ratio	95% BI	Odds ratio	95% BI	Odds ratio	95% BI	Odds ratio	95% BI
Huishoudensinkomen								
1e kwintiel (ref.)	1		1		1		1	
2e kwintiel	1,56*	[1,34 - 1,81]	1,56*	[1,33 - 1,82]	1,52*	[1,30 - 1,77]	1,32*	[1,12 - 1,55]
3e kwintiel	2,23*	[1,91 - 2,61]	2,09*	[1,78 - 2,46]	2,01*	[1,71 - 2,36]	1,52*	[1,29 - 1,80]
4e kwintiel	2,96*	[2,51 - 3,49]	2,75*	[2,32 - 3,25]	2,64*	[2,23 - 3,13]	1,84*	[1,54 - 2,19]
5e kwintiel	4,56*	[3,82 - 5,46]	4,48*	[3,73 - 5,39]	4,30*	[3,58 - 5,18]	2,50*	[2,05 - 3,04]
Geslacht								
Mannen (ref.)			1		1		1	
Vrouwen			1,25*	[1,12 - 1,39]	1,30*	[1,16 - 1,45]	1,38*	[1,23 - 1,55]
Leeftijd								
18 tot 35 jaar (ref.)			1		1		1	
35 tot 50 jaar			0,82*	[0,70 - 0,96]	0,83*	[0,70 - 0,99]	1	[0,71 - 1,01]
50 tot 65 jaar			0,57*	[0,48 - 0,66]	0,58*	[0,48 - 0,71]	0,69*	[0,56 - 0,84]
65 jaar of ouder			0,35*	[0,30 - 0,41]	0,38*	[0,31 - 0,47]	0,48*	[0,39 - 0,60]
Burgerlijke staat								
Ongehuwd (ref.)					1		1	
Gehuwd					1	[0,91 - 1,24]	1	[0,93 - 1,28]
Verweduwd					0,68*	[0,52 - 0,89]	1	[0,59 - 1,02]
Gescheiden					0,70*	[0,56 - 0,88]	0,70*	[0,56 - 0,89]
Opleidingsniveau								
Lo (ref.)							1	
Vbo							1,84*	[1,54 - 2,19]
Mavo, vwo-3							2,29*	[1,83 - 2,86]
Havo, vwo, mbo							2,66*	[2,26 - 3,12]
Hbo, wo							5,28*	[4,33 - 6,45]

* = significant ($p < 0,05$).

Analysestap 1: ongecorrigeerde cijfers (Nagelkerke $R^2 = 0,074$).

Analysestap 2: gecorrigeerd voor geslacht en leeftijd (Nagelkerke $R^2 = 0,113$).

Analysestap 3: gecorrigeerd voor geslacht, leeftijd en burgerlijke staat (Nagelkerke $R^2 = 0,119$).

Analysestap 4: gecorrigeerd voor geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en opleidingsniveau (Nagelkerke $R^2 = 0,173$).

Wanneer de verschillende vormen van sociale participatie worden gecombineerd in een samengestelde maat, wordt er wederom een duidelijk verband zichtbaar met inkomen: personen met een lager inkomen zijn minder actief in de maatschappij dan mensen met hogere inkomens. Ook wanneer rekening wordt gehouden met verschillen in geslacht, leeftijd, burgerlijke staat en opleidingsniveau blijft dit verband bestaan. De uitkomsten over 2008 zijn gelijk aan die van een jaar eerder. Er is dus vooralsnog geen sprake van verbetering. Dit druist in tegen de beoogde doelstellingen die zijn geformuleerd in het Nationaal actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, 2008). Echter, uitsluiting in de samenleving wordt niet alleen door sociale participatie gekenmerkt. Ook de deeltereinen 'materiële en financiële achterstelling', 'sociale grondrechten/toegang tot instanties' en 'normen en waarden' spelen een rol bij sociale uitsluiting (CBS/SCP, 2009). Omdat er momenteel geen samenvattend meetinstrument beschikbaar is ⁴⁾ en actuele, dekkende gegevens van de vier dimensies ontbreken, is hier vooralsnog alleen ingegaan op indicatoren van de mate van sociale participatie.

Literatuur

Brakel, M. van den en L. Moonen (2008). *Procesbeschrijving van het Inkomenspanelonderzoek*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

CBS/SCP (2009). *Sociale uitsluiting: een meetinstrument*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen.

Jehoel-Gijsbers, G., W. Smits, J. Boelhouwer en H. Bierings (2008). Sociale uitsluiting in beeld gebracht. In: CBS (2008). *Dynamiek in de sociale statistiek*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Kleinbaum, D.G., L.L. Kupper en H. Morgenstern (1982). *Epidemiologic research: principles and quantitative methods*. Van Nostrand Reinhold Company, New York.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2008). Nationaal actieplan ter bestrijding van armoede en sociale uitsluiting. In: Nationaal strategisch rapportage sociale bescherming en insluiting. Nederland 2008.

Pamuk, E.R. (1985). Social class and inequality in mortality from 1921 to 1972 in England and Wales. *Population Studies* 39: 17-31.

Siermann, C.L.J., P.J.J. van Teeffelen en L.J.M. Urlings (2004). *Equivalentiefactoren 1995-2000*. Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg/Heerlen.

Noten in de tekst

- ¹⁾ Onder vakantie wordt verstaan: een verblijf buiten de eigen woning voor recreatieve doeleinden met ten minste vier opeenvolgende overnachtingen.
- ²⁾ De hier gebruikte index voor sociale participatie is gebaseerd op andere bronnen en wijkt mede daardoor af van de operationalisatie zoals voorgesteld in CBS/SCP (2009).
- ³⁾ De toetsingen zijn uitgevoerd aan de hand van berekende populatie attributieve risicopercentages (Kleinbaum, Kupper en Morgenstern 1982) en berekende Slope Indices of Inequality (Pamuk, 1985).
- ⁴⁾ Het CBS werkt aan de ontwikkeling van een methodologisch uitgebalanceerd meetinstrument voor sociale uitsluiting en de verschillende deeldimensies 'sociale participatie', 'materiële en financiële achterstelling', 'sociale grondrechten/toegang tot instanties' en 'normen en waarden'.

Tabel 1
Kerncijfers sociale participatie naar inkomen, 2008*

	Wekelijks contact met familie	Wekelijks contact met vrienden	Jaarlijks doen van vrijwilli- gerswerk	Maandelijks geven van informele hulp	Wekelijks 1 uur sporten	Maandelijks actief in vereniging	Jaarlijks op vakantie	Maandelijks naar cafe	Jaarlijks 2 keer naar museum
	%								
Totaal									
1e kwintiel (laagste)	85	74	32	29	38	27	54	19	25
2e kwintiel	88	77	41	30	45	35	70	20	30
3e kwintiel	87	79	44	30	55	40	77	26	35
4e kwintiel	88	78	44	30	60	45	82	32	39
5e kwintiel (hoogste)	86	78	50	33	68	47	89	34	50
<i>Geslacht</i>									
Mannen									
1e kwintiel (laagste)	80	70	31	24	37	27	54	24	25
2e kwintiel	85	75	41	27	46	35	70	27	30
3e kwintiel	84	76	43	26	51	40	75	31	33
4e kwintiel	86	77	45	26	61	48	81	37	37
5e kwintiel (hoogste)	83	75	52	29	67	50	87	39	47
Vrouwen									
1e kwintiel (laagste)	89	77	32	32	38	28	55	14	24
2e kwintiel	91	80	41	33	44	35	70	15	31
3e kwintiel	90	81	46	33	58	40	79	22	37
4e kwintiel	91	80	42	34	58	42	83	26	42
5e kwintiel (hoogste)	90	82	47	37	69	44	92	28	54
<i>Leeftijd</i>									
18-34 jaar									
1e kwintiel (laagste)	86	85	31	27	46	24	61	40	28
2e kwintiel	88	90	35	24	52	35	74	39	24
3e kwintiel	85	92	41	24	60	45	80	51	32
4e kwintiel	86	91	38	23	69	49	85	55	31
5e kwintiel (hoogste)	85	93	45	33	75	47	91	72	37
35-49 jaar									
1e kwintiel (laagste)	84	75	39	29	39	26	63	22	24
2e kwintiel	89	82	50	30	50	32	77	20	34
3e kwintiel	86	79	52	33	60	40	83	23	36
4e kwintiel	90	79	50	26	60	44	86	31	41
5e kwintiel (hoogste)	86	81	55	30	72	45	92	33	53
50-64 jaar									
1e kwintiel (laagste)	82	71	33	39	41	28	53	11	28
2e kwintiel	86	67	41	38	41	34	75	15	35
3e kwintiel	88	69	42	34	49	32	77	15	35
4e kwintiel	88	70	44	40	57	45	80	16	43
5e kwintiel (hoogste)	88	68	53	37	64	48	93	17	54
65 of ouder									
1e kwintiel (laagste)	87	65	23	25	28	31	41	5	21
2e kwintiel	88	70	37	29	35	39	52	8	28
3e kwintiel	89	67	39	27	42	44	60	8	40
4e kwintiel	89	70	43	29	45	37	70	14	49
5e kwintiel (hoogste)	83	74	37	27	56	49	72	16	56
<i>Burgerlijke staat</i>									
Ongehuwd									
1e kwintiel (laagste)	81	84	31	29	45	25	52	36	29
2e kwintiel	86	87	35	27	54	38	68	44	29
3e kwintiel	81	88	39	25	57	43	76	51	36
4e kwintiel	85	90	42	27	69	50	81	58	38
5e kwintiel (hoogste)	79	87	44	31	74	46	86	63	46
Gehuwd									
1e kwintiel (laagste)	87	68	35	30	35	29	62	12	25
2e kwintiel	89	73	45	31	43	33	76	12	30
3e kwintiel	90	74	51	32	55	41	80	14	35
4e kwintiel	90	72	48	31	57	45	85	19	41
5e kwintiel (hoogste)	89	74	54	34	66	47	92	21	52
Verweduwd									
1e kwintiel (laagste)	91	70	25	18	33	33	39	5	20
2e kwintiel	92	79	39	28	33	45	41	5	25
3e kwintiel	99	76	31	32	46	38	57	6	39
4e kwintiel	89	67	20	29	36	26	62	6	28
5e kwintiel (hoogste)	86	70	34	21	51	42	71	14	50
Gescheiden									
1e kwintiel (laagste)	85	73	28	33	33	22	42	14	18
2e kwintiel	79	78	32	34	43	27	62	25	44
3e kwintiel	82	73	22	31	44	21	74	25	29
4e kwintiel	89	84	27	34	55	31	70	22	40
5e kwintiel (hoogste)	89	76	43	33	62	51	89	27	54

Tabel 1 (vervolg)
Kerncijfers sociale participatie naar inkomen, 2008*

	Wekelijks contact met familie	Wekelijks contact met vrienden	Jaarlijks doen van vrijwilli- gerswerk	Maandelijks geven van informele hulp	Wekelijks 1 uur sporten	Maandelijks actief in vereniging	Jaarlijks op vakantie	Maandelijks naar cafe	Jaarlijks 2 keer naar museum
	%								
<i>Opleidingsniveau</i>									
Laag									
1e kwintiel (laagste)	84	70	26	27	31	26	47	15	17
2e kwintiel	87	71	35	29	39	34	61	17	23
3e kwintiel	84	74	34	26	43	31	68	24	23
4e kwintiel	87	73	38	28	50	40	72	26	27
5e kwintiel (hoogste)	88	73	37	34	52	35	82	27	37
Middelbaar									
1e kwintiel (laagste)	87	78	41	31	47	29	65	24	33
2e kwintiel	90	84	46	29	46	35	75	23	32
3e kwintiel	90	82	48	32	57	43	81	28	37
4e kwintiel	89	79	40	30	58	44	82	32	33
5e kwintiel (hoogste)	85	81	48	31	67	47	87	34	43
Hoog									
1e kwintiel (laagste)	88	82	49	39	51	33	71	25	49
2e kwintiel	87	85	52	34	64	41	86	27	54
3e kwintiel	87	80	54	32	69	50	84	28	53
4e kwintiel	89	82	54	32	72	50	91	36	58
5e kwintiel (hoogste)	86	78	56	33	74	51	94	36	61

Begrippen

AOW-uitkeringen

Het aantal uitkeringen krachtens de Algemene ouderdomswet (AOW).

Arbeidsparticipatie

Er wordt onderscheiden tussen de bruto- en de netto-arbeidsparticipatie.

- Brutoarbeidsparticipatie: het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.
- Nettoarbeidsparticipatie: het aandeel van de werkzame beroepsbevolking in de potentiële beroepsbevolking.

Voor de Nederlandse situatie worden meestal gegevens gepresenteerd over de (beroeps)bevolking van 15–64 jaar.

Arbeidsjaar

Een maat voor het arbeidsvolume die wordt berekend door alle banen (voltijd en deeltijd) in een jaar om te rekenen naar voltijdequivalenten (vte). Zo leveren twee halve banen (elk 0,5 vte) samen een arbeidsvolume van één arbeidsjaar op. Het voltijdequivalent van een baan van een werknemer wordt bepaald door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur te delen door de overeengekomen jaarlijkse arbeidsduur die bij een voltijdbaan in de betreffende bedrijfstak behoort.

Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen

Het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen krachtens de wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO), de wet arbeids-ongeschiktheidsverzekering zelfstandigen (WAZ) en de wet arbeids-ongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Baan

Banen zijn arbeidsplaatsen die bezet worden door werkzame personen. Het aantal banen kan gelijk of hoger zijn dan het aantal werkzame personen, omdat een persoon meerdere banen kan hebben.

Beroepsbevolking en niet-beroepsbevolking

De beroepsbevolking is gelijk aan de som van de werkzame en werkloze beroepsbevolking. De niet-beroepsbevolking is gelijk aan het verschil tussen de potentiële beroepsbevolking en de beroepsbevolking. Onder deze groep vallen studenten, volledig arbeidsongeschikten mensen die zorg dragen voor een huishouden of gezin, of mensen die

om een andere reden niet meer dan 12 uur per week willen of kunnen werken. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Besteedbaar inkomen

Het besteedbare inkomen bestaat uit het bruto-inkomen (inkomen uit arbeid, eigen onderneming en vermogen, uitkeringen en ontvangen overdrachten) verminderd met betaalde overdrachten, premies en belasting op inkomen en vermogen.

Bijstandsuitkeringen

Uitkeringen krachtens de Algemene Bijstandswet (ABW). Bijstand wordt toegekend aan huishoudens, waarbij doorgaans één persoon als aanvrager wordt aangemerkt. Bij (echt)paren is in de meeste gevallen een man de aanvrager van de bijstand.

Deeltijdbaan

Baan waarbij zowel sprake is van een vaste arbeidsrelatie, als van een vast overeengekomen aantal uren lager dan het aantal uren behorend bij een volledige dag- en weektaak.

Gestandaardiseerd inkomen

Het besteedbaar inkomen gecorrigeerd voor verschillen in grootte en samenstelling van het huishouden. Op deze wijze zijn de welvaartsniveaus van huishoudens onderling vergelijkbaar gemaakt. Het gestandaardiseerd inkomen is dus een maat voor de welvaart van een huishouden.

Herkomstgroepering

Kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon een feitelijke verwantschap heeft, gegeven het geboorteland van de ouders of van zichzelf.

Dit kenmerk maakt in de eerste plaats onderscheid tussen autochtoon en allochtoon:

- Een autochtoon is een persoon van wie de beide ouders in Nederland zijn geboren.
- Een allochtoon is een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren.

Ten tweede geeft het een nadere onderscheiding van de allochtone bevolking naar generatie:

- Een eerstegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het land waar hij of zij is geboren.
- Een tweedegeneratieallochtoon heeft als herkomstgroepering het geboorteland van de moeder, tenzij dat

ook Nederland is. In dat geval is de herkomstgroepering bepaald door het geboorteland van de vader. Bij de tweede generatie is er ook een onderscheid tussen personen met één of twee in het buitenland geboren ouders.

Ten derde is er een onderscheid tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Dit onderscheid is ingegeven door de grote verschillen in sociaaleconomische en culturele situatie.

- Een westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Europa (excl. Turkije), Noord-Amerika en Oceanië of Indonesië of Japan.
- Een niet-westerse allochtoon heeft als herkomstgroepering een van de landen in de werelddelen Afrika, Latijns-Amerika en Azië (excl. Indonesië en Japan) of Turkije. Binnen de groep niet-westerse allochtonen worden zoveel mogelijk ook de vier grote doelgroepen van het minderhedenbeleid van de overheid onderscheiden, te weten de herkomstlanden Turkije, Marokko, Suriname en Nederlandse Antillen/Aruba.

Onderwijssoort

Een in de wet vastgelegd deel van het Nederlands onderwijsstelsel.

Iedere onderwijssoort heeft zijn eigen onderwijsprogramma en meestal een vast aantal opleidingsjaren. Binnen het huidige Nederlands onderwijsstelsel zijn de belangrijkste onderwijssoorten:

1. Primair onderwijs:
 - Basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciaal basisonderwijs (nominale duur: 8 jaar);
 - Speciale scholen (basis- en voortgezet onderwijs).
2. Voortgezet onderwijs:
 - Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs (vmbo; nominale duur: 4 jaar);
 - Hoger algemeen voortgezet onderwijs (havo; nominale duur: 5 jaar);
 - Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs (vwo; nominale duur: 6 jaar);
 - Praktijkonderwijs.
3. Middelbaar beroepsonderwijs en educatie:
 - Beroepsopleidende leerweg (bol; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Beroepsbegeleidende leerweg (bbl; nominale duur: afhankelijk van het niveau 0,5 tot 4 jaar);
 - Basiseducatie;
 - Voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo).
4. Hoger onderwijs:
 - Hoger beroepsonderwijs (hbo). Binnen het hoger beroepsonderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen associate degree-opleidingen (nominale duur 2 jaar) en bacheloropleidingen (nominale duur 4 jaar);
 - Wetenschappelijk onderwijs (wo). Binnen het wetenschappelijk onderwijs wordt onderscheid gemaakt tussen bacheloropleidingen (nominale duur 3 jaar) en masteropleidingen (nominale duur 1, 2 of 3 jaar);

- Open Universiteit.

Persoonlijk inkomen

Dit omvat de volgende bestanddelen van het bruto-inkomen van een persoon: inkomen uit arbeid, inkomen uit eigen onderneming, uitkering inkomensverzekeringen en uitkering sociale voorzieningen (m.u.v. kinderbijslag).

Bij de bepaling van het persoonlijk inkomen zijn de volgende inkomensbestanddelen van het bruto-inkomen buiten beschouwing gebleven: inkomen uit vermogen, kinderbijslag en ontvangen gebonden overdrachten zoals huursubsidie.

Potentiële beroepsbevolking

De potentiële beroepsbevolking bestaat uit in Nederland wonende mensen, minus de institutionele bevolking (personen in inrichtingen, instellingen en tehuisen. Binnen de potentiële beroepsbevolking worden drie arbeidspostities onderscheiden: de werkloze en de werkzame beroepsbevolking (tezamen de beroepsbevolking) en de niet-beroepsbevolking. In deze publicatie worden alleen mensen van 15–64 jaar beschouwd.

Standaard bedrijfsindeling (SBI)

De indeling van bedrijven en instellingen naar hun economische activiteit. De indeling is overeenkomstig de Standaard bedrijfsindeling 1993. De SBI 1993 kent bedrijfstakken, die zijn onderverdeeld in bedrijfsklassen.

Startkwalificatie (onderwijs)

Het minimale niveau dat nodig is om een volwaardige plaats op de arbeidsmarkt te veroveren, of door te stromen naar vervolgonderwijs (hoger onderwijs). Het niveau hiervan is vastgesteld op een afgeronde havo- of vwo-opleiding of een basisberoepsopleiding (mbo- niveau 2).

Vacature

Onder een vacature wordt verstaan een arbeidsplaats waarvoor, binnen of buiten een onderneming of instelling, personeel wordt gezocht dat onmiddellijk of zo spoedig mogelijk geplaatst kan worden.

Vacaturegraad

Het aantal vacatures als percentage van het aantal banen van werknemers.

Voltijdbaan

Baan van een werknemer waarbij sprake is van een vaste arbeidsrelatie en van een volledige dag- en weektaak.

*Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening
jonggehandicapten (Wajong)*

Wettelijke voorziening in de financiële gevolgen van langdurige arbeidsongeschiktheid van mensen die geen aanspraak kunnen maken op de WAO omdat er geen arbeidsverleden is opgebouwd. Dit zijn mensen die arbeidsongeschikt zijn op de dag dat zij 17 jaar worden of na hun 17e jaar arbeidsongeschikt worden én een opleiding/studie volgen.

Wet op de arbeidsongeschiktheidsverzekering (WAO)

Wet die als doel heeft om personen in loondienst te verzekeren van een loonvervangende uitkering bij langdurige arbeidsongeschiktheid (langer dan een jaar).

Werknemers

Werknemers zijn alle ingezeten en niet-ingezeten personen die in dienstbetrekking werkzaam zijn (inbegrepen directeuren van NV's en BV's).

WW-uitkeringen

Aantal uitkeringen krachtens de werkloosheidswet (WW) die aan het eind van het verslagjaar niet waren beëindigd, de zogeheten lopende uitkeringen.

Ziekteverzuimpercentage

Het ziekteverzuimpercentage is het aantal door ziekte verzuimde dagen, in procenten van het totaal aantal beschikbare dagen van de werknemers. Met ingang van 1 januari 2002 valt het reguliere zwangerschaps- en bevallingsverlof niet meer onder de Ziektewet, maar onder de Wet Arbeid en Zorg. Alleen ziekte als gevolg van zwangerschap valt nog onder de Ziektewet.

Nu en eerder verschenen artikelen

Allochtonen

Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	1e kw. 2004
Immigranten op de arbeidsmarkt	2e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Vluchtelingen en gezinsmigranten vinden moeilijk werk	4e kw. 2005
Allochtone vrouwen: arbeidsdeelname en verandering in de gezinssituatie	3e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Migranten en werknemers uit de Oost-Europese lidstaten van de Europese Unie	4e kw. 2006
Beroepsniveau niet-westerse allochtonen lager	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010

Arbeidsgehandicapten

Arbeidsgehandicapten in Nederland	1e kw. 2004
Arbeidsgehandicapten in Nederland	1e kw. 2005
Het ziekteverzuim van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2005
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007

Arbeidsomstandigheden

Trends in arbeidsomstandigheden	3e kw. 2004
Burn-out: de rol van psychische werkbelasting	3e kw. 2005
Trends in arbeidsomstandigheden, 2004	4e kw. 2005
Relatie meervoudige werkbelasting en burn-out bij vrouwen	2e kw. 2006
Hoe gezond is langer doorwerken?	4e kw. 2006
Werknemers positief over arbeidsomstandigheden, maar negatief over doorwerken tot 65 jaar	1e kw. 2007
Verzorgende beroepen fysiek en psychisch zwaar belastend	4e kw. 2008
Autonoom kunnen werken en steun van collega's en leidinggevenden leidt tot minder ziekteverzuim	2e kw. 2009

Arbeidsparticipatie en werkloosheid

Jaren van laagconjunctuur sterk voelbaar op de arbeidsmarkt in 2003	1e kw. 2004
Seizoenpatronen op de arbeidsmarkt in 2003	1e kw. 2004
Minder dynamiek binnen werkzame beroepsbevolking	2e kw. 2004
Het onbenut arbeidsaanbod en hun arbeidsverleden	2e kw. 2004
Herintreders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004
Vervroegd uittreden of doorwerken?	3e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4e kw. 2004
Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de opmars van deeltijdwerk	4e kw. 2004
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005

Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Ontwikkeling van de werkloosheid volgens CBS en CWI vergeleken	2e kw. 2005
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Overwerken in Nederland	3e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Met een startkwalificatie betere kansen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2005
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Hoge arbeidsdeelname, maar veel deeltijdwerkers en korte werkweken	4e kw. 2006
Het mobiliseren van vrijwillig inactieven	1e kw. 2007
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Bijna een miljoen mensen met een kleine baan	2e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Werklozen versus niet-werkende werkzoekenden	3e kw. 2007
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Arbeidsmarkt mobiliteit van ouderen	1e kw. 2008
Grotere vraag naar personeel op elk niveau	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
De uitstroomparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van jongeren	3e kw. 2008
Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Mannen geven veel vaker leiding dan vrouwen	4e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Thuiswerkers en vanuit-huiswerkers zijn vaak zelfstandigen	2e kw. 2009
Sterke groei zelfstandigen zonder personeel	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Arbeidsparticipatie van vrouwen: een vergelijking naar opleidingsniveau, leeftijd en herkomst	4e kw. 2009
Grensoverschrijdende arbeid: werken in Nederland, wonen in het buitenland	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010

ICT

Sterke samenhang tussen beroep en computer- en internetvaardigheden	4e kw. 2009
---	-------------

Inkomen

Inkomens in de grote steden 1950–2000	3e kw. 2004
Equivalentiefactoren 1995–2000	3e kw. 2004
Krijgen allochtone werknemers minder betaald?	1e kw. 2005
Inkomenseffecten van uittreding	1e kw. 2005
Inkomensontwikkeling van immigranten	2e kw. 2005
Inkomenseffecten van de belastingherziening	3e kw. 2005
Inkomensdynamiek 2001–2004	2e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Inkomen allochtonen blijft achter door lagere opleiding	2e kw. 2007
De ongelijkheid van inkomens in Nederland	3e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Krappe beurs als erfenis?	3e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007

Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Het effect van herverdeling op inkomensongelijkheid	1e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2009
Belasting- en inkomensregelingen voor gezinnen met minderjarige kinderen	2e kw. 2009
Is armoede erfelijk?	2e kw. 2009
Steeds minder ontvangers 'aanrechtsubsidie'	3e kw. 2009
De parade van Pen en de inkomensverdeling in Nederland	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
De inkomenssituatie van alleenstaande moeders: trends en dynamiek	4e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009
Minder sociale participatie door personen met weinig inkomen	1e kw. 2010

Internationaal

International sourcing door bedrijven in Denemarken, Finland, Nederland en Noorwegen	3e kw. 2008
Werkloosheid in de Europese Unie	3e kw. 2008
Armoede en inkomensongelijkheid in de Europese Unie	1e kw. 2008
Werknemers uit Oost-Europa: recente ontwikkelingen	1e kw. 2009
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010

Lonen

Incidentele loonontwikkeling van jaarlonen	1e kw. 2004
CAO-lonen, 2003	3e kw. 2004
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2002	3e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4e kw. 2004
Turkse werknemers niet minder betaald	1e kw. 2005
Loon naar beroep en opleidingsniveau: het Loonstructuuronderzoek 2002	2e kw. 2005
Ontwikkeling van beloningsverhoudingen, 1997-2002	2e kw. 2005
Nederlandse arbeid te duur?	2e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Incidentele loonontwikkeling in 2003 hoger dan in 2002	3e kw. 2005
Cao-lonen 2004, de definitieve gegevens	4e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers in 2004: flexibilisering en vergrijzing	1e kw. 2006
Cao-lonen 2005, de definitieve gegevens	3e kw. 2006
Negatieve incidentele loonontwikkeling in 2004	3e kw. 2006
Lonen van niet-westers allochtone vrouwen bij de overheid	4e kw. 2006
Cao-lonen 2006, de definitieve gegevens	3e kw. 2007
Cao-lonen 2007, de definitieve gegevens	3e kw. 2008
Diversiteit binnen de loonverdeling	4e kw. 2008
Cao-lonen 2008, de definitieve gegevens	3e kw. 2009

Macro-economisch

Helpt economische groei in 1995-2007 door toename productiviteit	2e kw. 2009
Overwaarde en koerswinsten waren jarenlang bron voor extra consumptie door huishoudens	4e kw. 2009

Onderwijs

Economie en techniek meest lonende studies	1e kw. 2004
Post-initieel onderwijs: jaarcijfers en ontwikkeling van de deelname	2e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004
Het niet bekostigde onderwijs	3e kw. 2005
Instream en slagingspercentages in het hoger onderwijs	4e kw. 2005
Het middelbaar beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Dertigers op de arbeidsmarkt	2e kw. 2006
Leerrechten en studierendement in het hoger onderwijs	3e kw. 2006
Deelname aan post-initieel onderwijs, 1995-2005	4e kw. 2006

Jongeren steeds langer op school	1e kw. 2007
Voortijdig schoolverlaten in het vmbo	2e kw. 2007
Forse groei aantal personen met opleiding in informatica	2e kw. 2007
Scholen in de Randstad sterk gekleurd	3e kw. 2007
Jongeren en ouderen zonder startkwalificatie op de arbeidsmarkt	3e kw. 2007
Bedrijfsopleidingen 2005: de belangrijkste resultaten	4e kw. 2007
Citotoets en de overgang van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs	2e kw. 2008
Van mbo en havo naar hbo	2e kw. 2008
Arbeidsmarktpositie van gepromoveerden	4e kw. 2008
Jongeren leren langer door	1e kw. 2009
Deelname aan cursussen voor het werk hangt vooral samen met het opleidingsniveau	2e kw. 2009
Met mbo Techniek of Zorg het meest succesvol op de arbeidsmarkt	3e kw. 2009
Studievoortgang in het voortgezet onderwijs	4e kw. 2009
Thuiswonende deelnemers uit éénoudergezin presteren minder in het middelbaar Beroepsonderwijs	1e kw. 2006
Allochtonen en autochtonen in het hoger onderwijs	1e kw. 2010

Regionaal

Inkomens in de grote steden 1950–2000	3e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4e kw. 2004
Regionale werkgelegenheid in Nederland in 2003	2e kw. 2005
Regionale verschillen in arbeidsaanbod	1e kw. 2006
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Autochtonen en niet-westerse allochtonen in buurten	4e kw. 2006
Armoedeprofielen van de vier grote steden	1e kw. 2007
De rol van mobiliteit bij regionale inkomensontwikkelingen	1e kw. 2007
Beëindiging van arbeidsrelaties: sociaaldemografische en regionale verschillen	4e kw. 2007
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Op veel terreinen verbeteringen in de aandachtswijken	1e kw. 2010

Sociaaleconomische dynamiek

Minder dynamiek binnen de werkzame beroepsbevolking in 2003	2e kw. 2004
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Uitstroom uit de bijstand naar werk	2e kw. 2006
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
De uitstroomparadox	2e kw. 2008
Welke bijstandsontvangers willen aan het werk?	2e kw. 2008
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
Meerdere keren zonder werk	1e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Wie volgen een re-integratietraject?	3e kw. 2009
Arbeidsmarktpositie van personen in 2002–2005	3e kw. 2009
Duur van uitkeringssituaties	4e kw. 2009
Meer of minder uren werken	1e kw. 2010
Herinstroom in werkloosheids- of bijstandsuitkering	1e kw. 2010

Sociale zekerheid

Vervroegd uittreden of doorwerken?	3e kw. 2004
Arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van 1987–2003	4e kw. 2004
Inkomenseffecten van uittreding	1e kw. 2005
Achterblijvers in de bijstand	1e kw. 2005
Dynamiek in de WAO, WAZ en Wajong: een longitudinale analyse van personen met een arbeidsongeschiktheidsuitkering	1e kw. 2005
Ontwikkeling van de WW in de periode 2001–2004	4e kw. 2005

Een nieuwe start, of niet?	1e kw. 2006
Seizoeninvloeden in de WW	2e kw. 2006
Levensloopregeling vooral voor hoogopgeleiden	2e kw. 2007
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
De inkomens- en uitkeringspositie van arbeidsgehandicapten	4e kw. 2007
Personen met een uitkering	1e kw. 2008
Langdurig met een uitkering	1e kw. 2008
Van uitkering naar werk	1e kw. 2009
De Werkloosheidswet: uitkeringen en uitgaven	1e kw. 2009
Jonge nabestaanden en het Anw-gebruik in Nederland	4e kw. 2009
Duur van uitkeringsituaties	4e kw. 2009

Vakbonden en werkstakingen

Werkstakingen 1900–2004	1e kw. 2006
Vakbeweging en organisatiegraad van werknemers	1e kw. 2007
Het aantal vakbondsleden	1e kw. 2008

Vacatures

Aantal moeilijk vervulbare vacatures fors gedaald	1e kw. 2004
Groei vacatures herstelt in 2004	3e kw. 2005
Verdergaande groei vacatures	2e kw. 2006
Verdere toename vacatures in 2006	3e kw. 2007
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Aantal vacatures naar recordhoogte in 2007	3e kw. 2008

Vergrijzing

Vervroegd uittreden of doorwerken?	3e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4e kw. 2004
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Uitstroom van ouderen uit de werkzame beroepsbevolking	3e kw. 2005
Vergrijzing en dynamiek van werknemers naar bedrijfstak	2e kw. 2006
Vervroegde uittreding en andere overgangen tussen werken en niet-werken	1e kw. 2007
Grijze druk zal verdubbelen	2e kw. 2007
Inkomen en koopkracht van weduwen en weduwnaars	3e kw. 2007
Pensioenleeftijd niet vaak 65	3e kw. 2007
Inkomenseffect van pensionering 2001–2004	4e kw. 2007
Vergrijzing van bedrijfstakken en beroepen	3e kw. 2008
Naar een arbeidsdeelname van 80 procent in 2016	2e kw. 2009
Werkhervatting na ontslag: een vergelijking van oudere en jongere werknemers	2e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 1: aanspraken naar geslacht en burgerlijke staat	3e kw. 2009
Pensioenaanspraken in beeld. Deel 2: aanspraken naar herkomst, sociaaleconomische categorie en huishoudtype	4e kw. 2009

Veiligheid

Wie worden slachtoffer van veelvoorkomende criminaliteit?	1e kw. 2007
---	-------------

Werkgelegenheid

Werktijden van de werkzame beroepsbevolking	1e kw. 2004
Waar zijn allochtone werknemers in dienst?	2e kw. 2004
Welke bedrijfstakken vergrijzen?	3e kw. 2004
Vrouwen op de arbeidsmarkt	3e kw. 2004
Een verklaring voor het effect van opleiding op de arbeidsmarktpositie van schoolverlaters	3e kw. 2004

Werkgelegenheidsontwikkeling in de jaren 1994–2004: de opmars van deeltijdwerk	4e kw. 2004
Werkgelegenheid, lonen en koopkracht in 2004 en 2005	4e kw. 2004
Arbeidsmarkttransities van oudere werknemers 2000–2001	4e kw. 2004
De virtuele volkstelling 2001	4e kw. 2004
Werken in het stadsgewest: herkomst en bestemming van forensen	4e kw. 2004
Meer of minder willen werken	1e kw. 2005
Nederlanders zijn minder gaan werken	1e kw. 2005
Jongeren op de arbeidsmarkt	1e kw. 2005
Twee eeuwen Volkstellingen: de Virtuele Volkstelling 2001 vergeleken met haar voorgangers	1e kw. 2005
Meer ouderen aan het werk	2e kw. 2005
Ouders op de arbeidsmarkt	2e kw. 2005
Arbeidsdeelname van paren	3e kw. 2005
Banen en lonen van werknemers, 2003	3e kw. 2005
Banenverlies in 2004 voor de meeste grote gemeenten	1e kw. 2006
Langdurige werkloosheid in Nederland	4e kw. 2006
Werkloosheid onder ouderen	4e kw. 2006
Aantal ontslagaanvragen sterk gedaald	4e kw. 2007
Ontwikkeling werkgelegenheid in de periode 1969–2006	4e kw. 2007
Onbenut arbeidsaanbod en economische groei	2e kw. 2008
Aantal ontslagaanvragen in 2007 bijna gehalveerd	2e kw. 2008
Regionale arbeidsdynamiek in een periode van conjuncturele veranderingen	3e kw. 2008
Banendynamiek in de Randstedelijke gewesten	4e kw. 2008
Globalisering en werkgelegenheid	1e kw. 2010

Woon-werkverkeer

Woon-werkverkeer	4e kw. 2004
Mobiliteit van ouders met jonge kinderen	4e kw. 2005

Zorg en arbeid

Ouderschapsverlof	1e kw. 2006
Gebruik van kinderopvang	3e kw. 2006
Zorgtaken en arbeidsparticipatie	3e kw. 2006
Mantelzorgers maken weinig gebruik van verlofregelingen	2e kw. 2007
Inkomsten uit arbeid van vrouwen en hun partners	4e kw. 2007
Levensfasen van kinderen en het arbeidspatroon van ouders	1e kw. 2008
Alleenstaande moeders op de arbeidsmarkt	4e kw. 2008
Combinatie van zorg en werk: de invloed van baankenmerken	1e kw. 2010

Arbeid, sociale zekerheid en inkomen op de CBS-website

Alle cijfers en publicaties van het CBS zijn beschikbaar via internet. De website van het CBS (www.cbs.nl) biedt toegang tot de Themapagina's, StatLine (de statistische databank van het CBS) en tot het Webmagazine.

Themapagina's

Om in het informatieaanbod van het CBS gemakkelijk de weg te vinden, zijn op de website themapagina's ingericht. Er worden ongeveer twintig thema's onderscheiden, plus enkele thema-overstijgende dossiers over bijvoorbeeld vergrijzing, de Europese Unie en allochtonen. De gekozen thema-indeling is gelijk aan de thema's die binnen de databank StatLine gehanteerd worden.

Via een themapagina wordt alle informatie die over dat thema op de CBS-website staat toegankelijk gemaakt. Zo zijn de gegevens uit StatLine, de kerncijfers, webmagazine-artikelen, persberichten, publicaties, methodebeschrijvingen et cetera voor één thema bijeengebracht. De themapagina's worden doorlopend up-to-date gehouden.

Alle themapagina's hebben dezelfde indeling. De informatie over het thema wordt ontsloten via vijf vaste rubrieken: nieuw, cijfers, publicaties, themabeschrijving, methoden en begrippen. Deze rubrieken zijn als tabbladen aangegeven op de themapagina.

Hoe vindt u sociaaleconomische informatie?

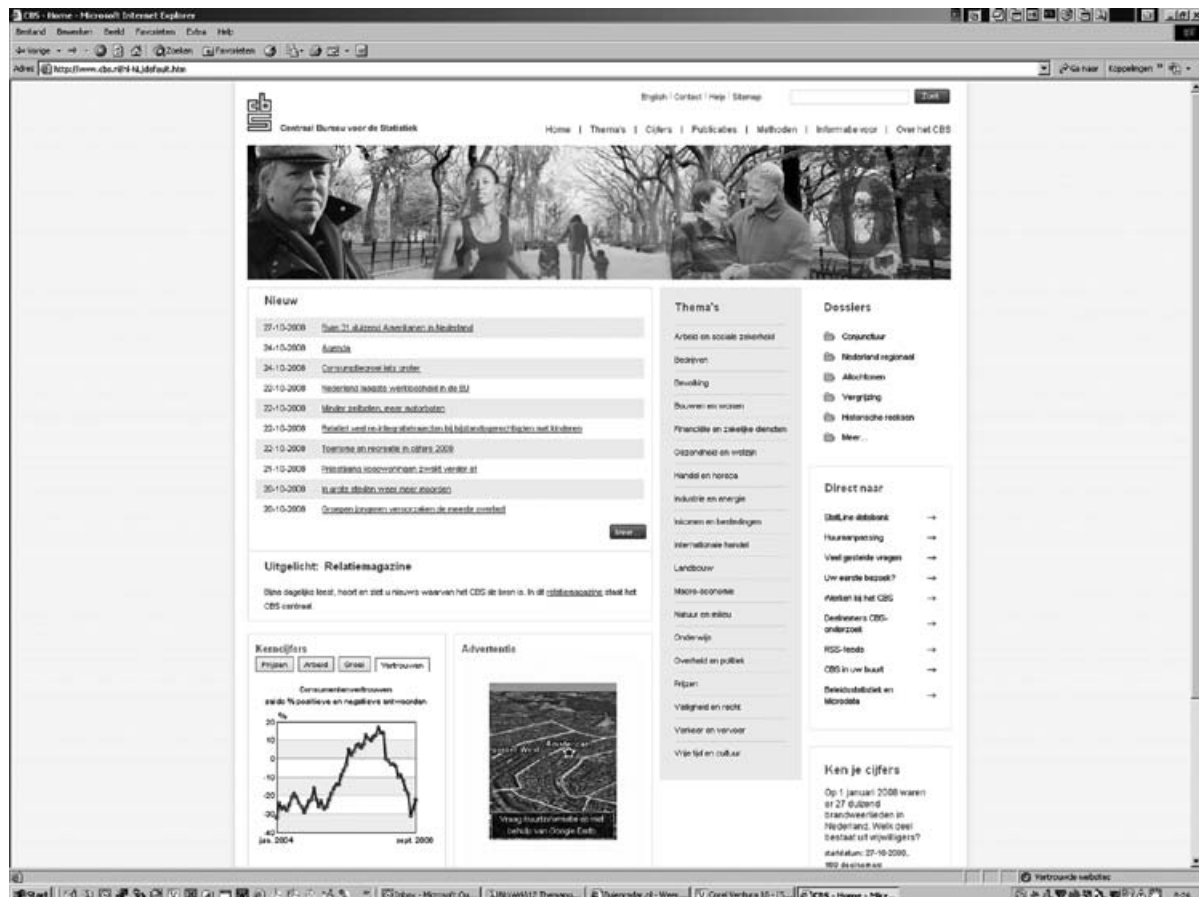
De thema's zijn te vinden op de homepage van het CBS (www.cbs.nl). Een klik op een van deze thema's leidt direct naar de betreffende themapagina (figuur 1). Verder kunt u ook via de ingang 'Thema's', in de horizontale balk onder het CBS-logo, bij de themapagina's komen. Informatie over sociaaleconomische onderwerpen is ondergebracht bij de thema's:

- Arbeid en sociale zekerheid
- Inkomen en bestedingen

Ter illustratie is in figuur 2 de themapagina 'Arbeid en sociale zekerheid' aangeklikt. U komt automatisch binnen in de rubriek 'Nieuw'. Daar vindt u bij 'Cijfers' en 'Publicaties' de meest recente cijfers en artikelen, gesorteerd op datum van verschijnen. Verder bevindt zich bovenaan op deze pagina, onder de kop 'In de schijnwerper', ook een ingang naar het onderdeel 'Arbeidsmarkt in vogelvlucht'. Hierin wordt in grafieken een beknopt overzicht geboden van de situatie op de arbeidsmarkt.

Boven deze lijst staan de vijf rubrieken, waarvan de rubriek die op het scherm zichtbaar is, zich onderscheidt door een lichtblauwe kleur.

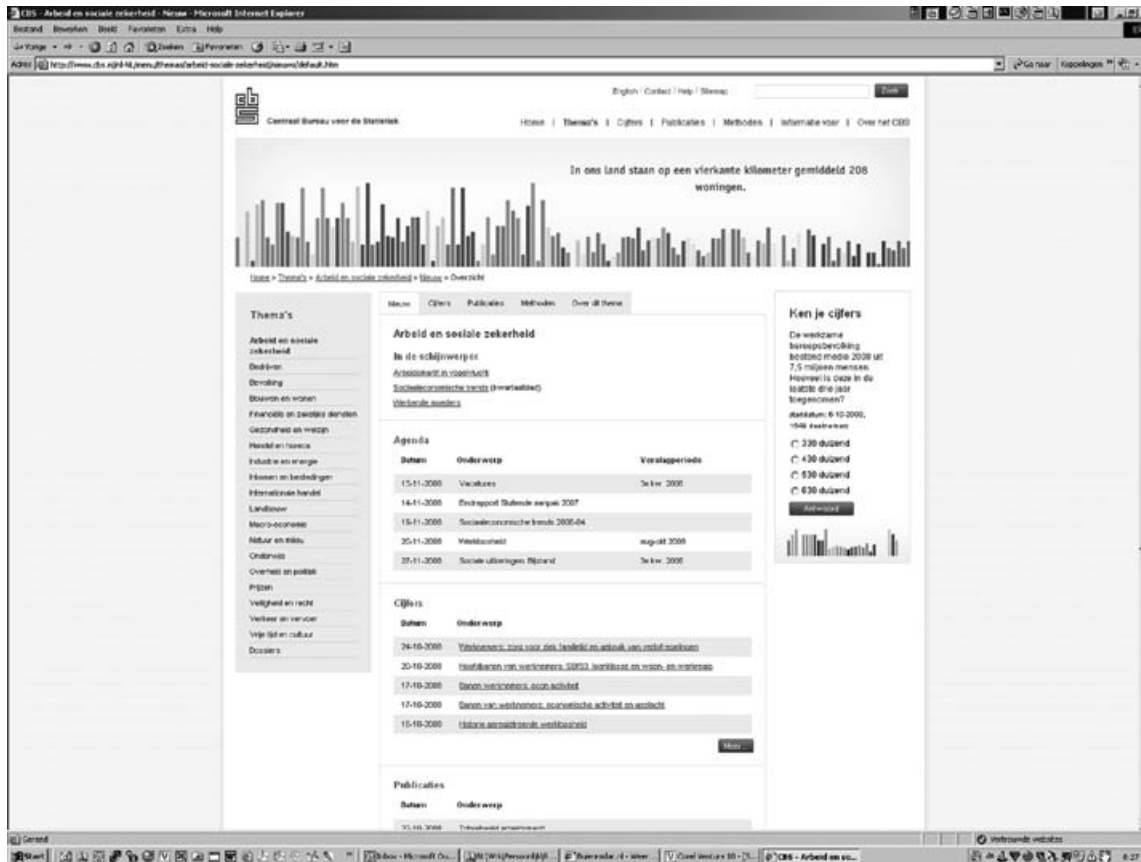
Figuur 1

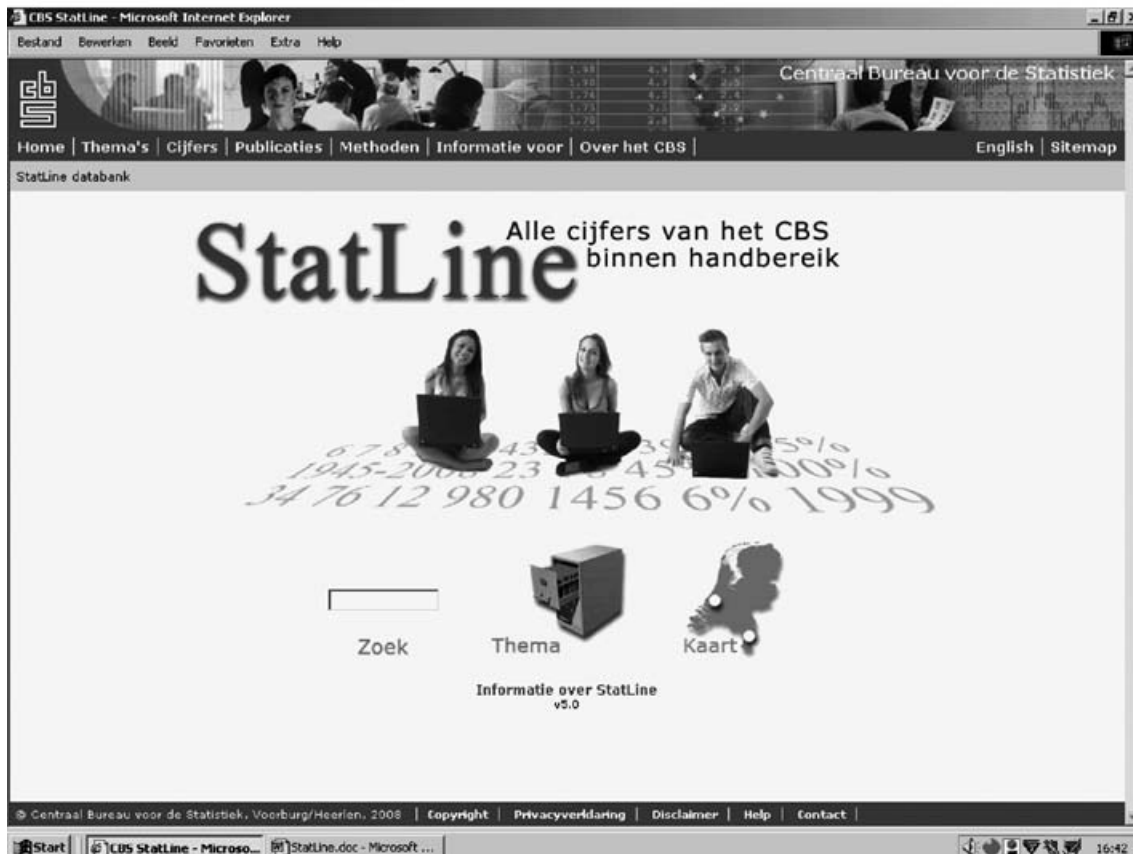
De rubriek 'Cijfers' bevat tabellen met de belangrijkste cijfers over het thema. Door een tabeltitel aan te klikken komt u in een StatLine tabel. Met de icoontjes rechtsboven kunt u

deze tabel opslaan of printen. Door te klikken op de button 'pas gegevens aan' kunt u de geselecteerde onderwerpen en perioden wijzigen.

Figuur 2

Figuur 3

De rubriek 'Publicaties' is onderverdeeld in persberichten, artikelen (in het webmagazine of elders verschenen) en boeken en periodieken. In deze laatste rubriek kunt u onder andere de pdf-files vinden van de Sociaaleconomische trends en haar voorganger de Sociaaleconomische maandstatistiek. Van de publicaties worden alleen de items uit het huidige jaar getoond. Bent u op zoek naar publicaties uit eerdere jaren, dan klikt u onderaan bij de verschillende publicatietypes op 'meer...', waarna u een lijst van de beschikbare jaren te zien krijgt.

De rubriek 'Methoden' bevat een alfabetisch gesorteerde begrippenlijst (nog in ontwikkeling), de standaard classificaties die voor het thema relevant zijn, en onder 'Data-verzameling' korte beschrijvingen van de onderzoeken waaraan het CBS haar cijfers over de arbeidsmarkt en sociale zekerheid ontleend.

De rubriek 'Beschrijving' ten slotte geeft een globaal overzicht van de informatie die het CBS verzamelt over de verschillende aspecten van de arbeidsmarkt en de bronnen die daarvoor gebruikt worden.

StatLine

StatLine is de elektronische databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie over vele maatschappelijke en economische onderwerpen in de vorm van tabellen

en grafieken. Deze resultaten kunt u gratis bekijken, printen of opslaan. Naast de mogelijkheid om te zoeken met trefwoorden, kan met behulp van een themaboom een keuze worden gemaakt uit alle tabellen in StatLine. Ook zijn sommige gegevens beschikbaar via de kaart van Nederland.

Hoe vindt u sociaaleconomische cijfers in StatLine?

In StatLine zijn veel cijfers over sociaaleconomische onderwerpen te vinden. Eén manier om StatLine te benaderen is door linksboven op de homepage op 'Cijfers' te klikken en vervolgens op 'StatLine databank'. U kunt dan direct naar StatLine gaan, maar ook kiezen voor meer informatie over StatLine of voor een demonstratie over het gebruik van StatLine. Een andere, kortere weg is door op de homepage in de rechterkolom op de snelkoppeling 'StatLine databank' te klikken (figuur 3).

De eerste ingang tot StatLine is zoeken met een trefwoord. Als u een trefwoord intoetst en daarna op 'zoek' klikt, selecteert een zoekmachine tabellen van StatLine-tabellen waarin het door u gekozen trefwoord voorkomt.

De tweede mogelijkheid is zelf te zoeken in de themaboom via een soort verkenner. U klikt dan op 'thema', waarna de zogeheten StatLine Webselector gestart wordt. Ook hier kunt u snel gegevens over sociaaleconomische onderwerpen vinden bij 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en

Figuur 4

bestedingen'. Door op de themamappen te klikken, krijgt u de onderliggende mappen en tabellen te zien.

Ter illustratie is in *figuur 4* de tabel 'Beroepsbevolking; geslacht' aangeklikt. Helemaal links van het scherm is de opengeklapte themaboom zichtbaar waaruit deze tabel gekozen is. Rechts hiervan zijn de bovenliggende gele mappen 'Arbeidsmarkt' en 'Beroepsbevolking' te zien waarin deze tabel zich bevindt. Door te klikken op de button 'maak keuze' komt u in de tabel zelf terecht. Aan de linkerkant van het scherm wordt dan getoond welke onderwerpen u kunt kiezen (*figuur 5*).

Wanneer uit de onderwerpen een selectie gemaakt is, kunt u de tabbladen 'Persoonskenmerken', 'Geslacht' en 'Perioden' aanklikken om daar de gewenste indelingen te selecteren. Bent u klaar, dan klikt u op 'toon gegevens' en wordt de door u samengestelde tabel op het scherm getoond. Maakt u geen selectie dan krijgt u een standaardselectie te zien. De inhoud van de getoonde tabel is makkelijk aan te passen door te klikken op de button 'pas gegevens' aan. Ook kunt u de presentatie van de tabel veranderen door te klikken op de pijltjes. Uiteraard kunt u de tabel afdrukken of opslaan.

Welke sociaaleconomische cijfers kunt u in StatLine vinden?

Er is een groot aantal StatLine-tabellen over sociaaleconomische onderwerpen. De meeste vindt u onder 'Arbeid en sociale zekerheid' en 'Inkomen en bestedingen'. Over arbeid en sociale zekerheid zijn onder meer cijfers opgenomen over beroepsbevolking en werkloosheid, arbeidsomstandigheden, banen en werkzame personen, verdienste lonen en cao-lonen, vacatures, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, de bijstandswet en het ziekteverzuim. Onder inkomen en bestedingen vindt u onder andere gegevens over inkomensverdelingen, samenstelling van het inkomen, koopkracht, vermogens en bestedingen.

Cijfers over een lange periode zijn te vinden in 'Historie arbeid', 'Historie beroepsbevolking', 'Historie geregistreerde werkloosheid', 'Historie inkomen, vermogen en consumptie' en 'Historie sociale zekerheid'. Hierin vindt u tijdreeksen vanaf 1899 voor een beperkt aantal onderwerpen. Per thema is er verder ook een archiefmap voor de afgesloten reeksen. Cijfers per gemeente of andere regio's zijn behalve onder de thema's zelf ook te vinden bij het thema 'Nederland regionaal'.

Figuur 5

Publicaties

1. CBS-publicaties op sociaaleconomisch terrein

De digitale economie 2009

Nederlanders hebben steeds meer ICT-vaardigheden en gebruiken in toenemende mate mobiel internet. Verder verdringt de laptop de desktop uit de huishoudens en hebben scholen steeds meer pc's met internet. Dit zijn slechts enkele feiten uit de publicatie 'De digitale economie 2009'. Het boek bevat nog veel meer informatie over het gebruik van ICT door personen, bedrijven en in de publieke sector. *Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1580-6. Kengetal: P-34. Prijs: € 35 (exclusief verzendkosten). Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.*

Jaarboek onderwijs in cijfers 2009 (2e editie)

Het jaarboek onderwijs in cijfers 2009 (2e editie) geeft informatie over aantallen leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven. Daarnaast wordt in deze editie onder andere extra aandacht besteed aan het opleidingsniveau van de bevolking in relatie tot de positie op de arbeidsmarkt, de uitgaven per geslaagde leerling en het internationale primair en voortgezet onderwijs. *Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1541-7. Kengetal: F-162. Prijs: € 39,70 (exclusief verzendkosten). Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.*

Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009

Is de kans op armoede in Nederland toe- of afgenomen? Welke groepen lopen de meeste kans op (langdurige) armoede? Hoeveel kinderen leven in huishoudens met kans op armoede? De antwoorden op deze en aanverwante vragen zijn terug te vinden in Lage inkomens, kans op armoede en uitsluiting 2009. In deze publicatie wordt op hoofdpunten verslag gedaan van de meest recente ontwikkelingen op het gebied van armoede. *ISBN: 978-90-357-1601-8. Kengetal: V-51. Prijs: € 10,20 (exclusief verzendkosten). Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.*

De Nederlandse economie 2008

In de reeks De Nederlandse economie geeft het Centraal Bureau voor de Statistiek elk jaar de stand van zaken op het terrein van onder meer de productie, investeringen, handel, consumptie, inflatie en de arbeidsmarkt. Verder wordt door middel van thema-artikelen nader stilgestaan bij actuele economische onderwerpen. De Nederlandse economie richt zich op economisch analisten, beleidsmakers, politici, journalisten en studenten.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-2038-1. Kengetal: P-19. Prijs: € 16,85 (excl. administratie- en verzendkosten). Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Emancipatiemonitor 2008

Dit is de vijfde editie van de Emancipatiemonitor. In deze monitor die tweejaarlijks verschijnt, worden de meest recente cijfers over de stand van zaken van het emancipatieproces gepresenteerd. Aandacht wordt er onder meer besteed aan de ontwikkelingen in de arbeidsdeelname van vrouwen, de combinatie van arbeid en zorg, de economische zelfstandigheid van vrouwen, de doorstroming van vrouwen naar hogere functies en geweld tegen vrouwen. Ook bevat deze monitor een nieuwe hoofdstuk over gezondheid. De Emancipatiemonitor is een gezamenlijke publicatie van het SCP en het CBS in opdracht van het ministerie van OCW.

Tweejaarlijks. ISBN: 978 90 377 0406. Prijs: € 22,50 (excl. administratie- en verzendkosten). Het rapport is verkrijgbaar via de boekhandel of te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau (www.scp.nl).

Armoedebericht 2008

Het Armoedebericht 2008 bevat de meest actuele gegevens over armoede in Nederland, verzameld en geanalyseerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Sociaal en Cultureel Planbureau. Het rapport brengt armoede in kaart op basis van de inkomenshoogte, de armoededuur, betalingsachterstanden en financiële beperkingen, en het oordeel van huishoudens over de eigen financiële situatie. In een speciale bijdrage van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting wordt de minimumvoorbeeldbegroting toegelicht. *Tweejaarlijks. ISBN: 978-90-357-2117-3. Kengetal: V-55. Prijs: € 10,70. (excl. administratie- en verzendkosten). Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.*

Jaarboek onderwijs in cijfers 2009

Dit is de elfde editie van het Jaarboek onderwijs in cijfers, met daarin de meest actuele cijfers over onderwijs van het CBS. Naast de vaste informatie over leerlingen, onderwijsinstellingen en onderwijsuitgaven wordt een aantal thema's speciaal belicht. In deze editie is er onder meer aandacht voor het opleidingsniveau van de bevolking en komen de kansen op de arbeidsmarkt aan bod van afgestudeerden van het middelbaar beroepsonderwijs, hoger onderwijs en gepromoveerden. Wat heeft een leerling of student nu eigenlijk aan het diploma dat hij of zij heeft behaald? Het Jaarboek bevat bovendien een apart tabellengedeelte. *Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1519-6. Kengetal: F-162. Prijs: € 38,50 (excl. administratie- en verzendkosten).*

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

De Nederlandse Samenleving 2008

Sociale en economische ontwikkelingen op wereldschaal en Europees niveau hebben hun uitwerking op de samenstelling van de bevolking, de werkgelegenheid, de rol van het onderwijs, de aard van de uitkeringen en ga zo maar door. Toch is de eigen leefomgeving, de wijk of buurt waarin we wonen, veelal het perspectief van waaruit we die samenleving in al zijn aspecten ervaren. In *De Nederlandse samenleving 2008* staat het perspectief van de burger centraal. Op vele maatschappelijke terreinen beschrijft het boek de actuele trends of geeft inzicht in de structuur en biedt zo een samenhangend beeld van onze samenleving op dit moment.

ISBN: 978-90-357-0554-9. Kengetal: A-314. Prijs: € 32,50 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarrapport Integratie 2008

Op welke gebieden komen allochtonen en autochtonen dichter bij elkaar? Waar blijven achterstanden bestaan? Welke factoren spelen hierbij een rol? Dit Jaarrapport Integratie 2008 is een bron van informatie over de feitelijke stand van zaken in de maatschappelijke integratieprocessen. Het kan een belangrijk hulpmiddel zijn voor iedereen die actief is op het beleidsterrein Integratie of inhoudelijk geïnteresseerd is in de ontwikkeling van de integratie van allochtone bevolkingsgroepen.

ISBN: 978-90-357-2057-2. Kengetal: B-61. Prijs: € 55,70. (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

2. Andere CBS-publicaties

Bevolkingstrends: Statistisch kwartaalblad over de demografie van Nederland

Bevolkingstrends houdt u op de hoogte van recente ontwikkelingen in de Nederlandse bevolking, zoals de ontwikkelingen rond relaties, het krijgen van kinderen, de huishoudenssamenstelling, immigratie en emigratie, allochtonen en autochtonen, en sterfte en doodsoorzaken.

ISSN: 1571-0998. Kengetal: B-15. Kwartaal, € 51,85 per jaar (incl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Jaarrapport 2009 Landelijke Jeugdmonitor

Het jaarrapport 2009 van de Landelijke Jeugdmonitor geeft een breed overzicht van hoe Nederlandse jongeren van

0 tot 25 jaar leven. Deze situatie is beschreven vanuit zes invalshoeken: jongeren en gezin, gezondheid, onderwijs, maatschappelijke participatie, arbeidsmarkt en veiligheid. De inhoud is gebaseerd op cijfers die op de website www.landelijkejeugdmonitor.nl staan. Het jaarrapport 2009 is een gezamenlijke publicatie van Jeugd en Gezin en het Centraal Bureau voor de Statistiek. Naast deze organisaties zijn ook de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Sociale Zaken en Werkgelegenheid en Justitie betrokken bij de Landelijke Jeugdmonitor.

ISBN: 978-90-357-1357-4. Kengetal: G-93. Prijs: € 6,30 (exclusief verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Leven in Nederland 2009

De publicatie *Leven in Nederland 2009* is ontstaan uit een samenwerking van het CBS en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. *Leven in Nederland 2009* bevat een grote hoeveelheid statistische gegevens op gemeentelijk niveau, die uitgebreid worden beschreven. De cijfers worden nader geïnterpreteerd in essays, die bovendien een blik werpen op de komende jaren.

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Het Nederlandse ondernemingsklimaat in cijfers 2009

Een goed ondernemingsklimaat heeft een positieve invloed op economische groei. Bedrijven zijn en blijven – ook in tijden van recessie – de primaire bron voor welvaart. Beslissingen over waar te investeren worden door bedrijven in toenemende mate op mondiaal niveau genomen. Overheden van individuele landen stellen zich hierdoor vaker de vraag: Hoe concurrerend is mijn land eigenlijk voor zittende bedrijven en eventuele nieuwe bedrijvigheid? Deze publicatie beschrijft aan de hand van een honderdtal indicatoren de economische prestaties en het bijbehorende ondernemingsklimaat van twintig landen. De meeste aandacht gaat hierbij uit naar de situatie in Nederland. Het CBS heeft de publicatie op verzoek van het Ministerie van Economische Zaken samengesteld.

Jaarlijks. ISBN: 978-90-357-1889-0. Kengetal: I-74. Prijs: € 39,20 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Nationale Rekeningen 2007

De Nationale rekeningen vormen de officiële overzichtsstatistiek van de nationale economie. De begrippen en classificaties in de nationale rekeningen zijn wereldwijd gestandaardiseerd en vastgelegd in internationale richtlijnen.

Jaarlijks, 262 blz. ISBN: 978-90-357-1709-1. Kengetal: P-2. Prijs: € 47,40 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Internationaliseringsmonitor 2008

Globalisering is inmiddels een bekend en veelbesproken begrip geworden. Het is een proces dat zowel economische, technologische en sociale dimensies omvat en verschillende effecten op onze samenleving heeft. Om de maatschappelijke discussie over globalisering en de effecten van open grenzen op bijvoorbeeld economische groei, welvaart en innovatie goed te kunnen voeren, is actuele en bruikbare statistische informatie essentieel. De Internationaliseringsmonitor 2008 heeft als doel zulke informatie op een samenhangende manier te publiceren.

ISBN: 978-90-357-1977-4. Kengetal: M-20. Prijs: € 23,10 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch jaarboek 2009

Het Statistisch jaarboek verschaft u actuele cijfers over vrijwel alle aspecten van de Nederlandse samenleving. Het verschijningsmoment van het Statistisch jaarboek is afgestemd op de beschikbaarheid van de belangrijkste jaarcijfers over economische groei, prijzen, arbeidsmarkt en bevolking. De informatie is per thema gerangschikt en wordt voorafgegaan door een korte beschrijving van de actuele ontwikkeling per thema. De informatie in het Statistisch jaarboek vormt slechts een beperkte selectie uit de schat aan gegevens waarover het CBS beschikt. De Wegwijzer in het eerste hoofdstuk van het boek verschaft toegang daartoe. Vrijwel alle statistische uitkomsten en de meest actuele cijfers van het CBS zijn terug te vinden via de databank StatLine. Deze databank is gratis toegankelijk. Ook de opzet van deze databank is vergelijkbaar met de thema-indeling in dit boek.

Jaarlijks, 265 blz. ISBN: 978-90-357-1710-7. Kengetal A-26.

Prijs: € 19,60 (excl. BTW, administratie- en verzendkosten). Het boek is verkrijgbaar via de reguliere boekhandel en de Sdu Klantenservice.

International Sourcing; Moving Business Functions Abroad

In deze publicatie worden de resultaten besproken van een onderzoek naar international sourcing in Denemarken, Finland, Nederland, Noorwegen en Zweden. Onder sourcing wordt het geheel of gedeeltelijk verplaatsen van bedrijfsactiviteiten naar het buitenland verstaan, bijvoorbeeld verplaatsing van productie naar een lagelonenland of uitbesteding van ict. Aan de orde komen de mate waarin deze verplaatsing plaatsvindt en om welke bedrijfsactiviteiten het gaat. Verder is er informatie over motieven van bedrijven voor sourcing, ondervonden belemmeringen, effecten en bestemmingsregio's.

De publicatie is een coproductie van Nederland en de Scandinavische landen.

ISBN: 978-87-501-1695-0. Prijs: € 12 (excl. administratie- en verzendkosten).

Te bestellen bij CBS afdeling verkoop, verkoop@cbs.nl, Postbus 4481, 6401 CZ Heerlen.

Statistisch bulletin

Het Statistisch bulletin verschijnt wekelijks met de meest recente uitkomsten van alle statistische onderzoeken van het CBS.

www.cbs.nl/publicaties

Teletekst

Conjunctuurinformatie en de meest recente CBS-persberichten staan op pagina 506 en 507 van NOS-Teletekst.

Internet

De CBS-website is te bereiken via <http://www.cbs.nl>. De site bevat statistische kerncijfers over de Nederlandse samenleving. Actuele statistische uitkomsten staan in persberichten die kunnen worden gedownload.

StatLine

StatLine is de gratis elektronische centrale databank van het CBS. In StatLine vindt u statistische informatie in de vorm van tabellen, teksten en grafieken.

Alle resultaten kunt u bekijken, printen of exporteren. StatLine bevat tevens tijdreeksen over vele maatschappelijke en economische onderwerpen, over de regio en de conjunctuur. U kunt StatLine vinden op onze website: <http://www.cbs.nl> of direct via: <http://statline.cbs.nl>

Webmagazine

In het Webmagazine zijn de afgelopen drie maanden onder meer de volgende artikelen verschenen:

- 09-11-2009 Kwart miljoen Oost-Europeanen in Nederland
- 04-11-2009 Consument leent minder makkelijk
- 04-11-2009 Opnieuw forse stijging WW-uitkeringen
- 02-11-2009 Minder werklozen snel aan de slag
- 02-11-2009 Niet-westerse allochtonen in het mbo verkiezen theorie boven praktijk
- 28-10-2009 Tweemaal zoveel mensen ontslagen door crisis
- 21-10-2009 Minder mensen van baan veranderd
- 14-10-2009 Vrouwen motor achter groeiende arbeidsdeelname ouderen
- 12-10-2009 Jongeren werken vaak 's avonds en in het weekend
- 05-10-2009 Verdere afname van de cao-loonstijging
- 30-09-2009 Onderwijsdeelname Nederlandse jeugd hoger dan gemiddeld in Europa
- 28-09-2009 65-jarige mannen hebben nog 11 gezonde levensjaren voor de boeg
- 28-09-2009 Groei aantal Oost-Europese werknemers komt tot stilstand
- 28-09-2009 Werkzame beroepsbevolking vergrijsd verder
- 23-09-2009 Organisatiegraad werknemers blijft dalen
- 09-09-2009 Groei bbp per inwoner vooral door stijging arbeidsproductiviteit

09-09-2009	Bijna 19 duizend deeltijd-WW-uitkeringen	21-12-2009	Klassiek rolpatroon in uitgaven alleenstaande mannen en vrouwen
08-09-2009	Steeds meer AOW'ers naar het buitenland	21-12-2009	Laagopgeleiden pessimistischer over vinden van werk
07-09-2009	Re-integratie-activiteiten spelen steeds grotere rol in sociale werkvoorziening	17-12-2009	Jeugdwerkloosheid verder gestegen
02-09-2009	Sterke groei zelfstandigen zonder personeel voorbij	16-12-2009	Werken in Nederland, wonen in België of Duitsland
02-09-2009	Steeds minder vrouwen ontvangen 'aanrechtsubsidie'	16-12-2009	Lage arbeidsparticipatie onder laagopgeleide vrouwen
31-08-2009	Steeds minder vrouwen gaan korter werken na geboorte eerste kind	14-12-2009	Kinderdagverblijf en buitenschoolse opvang dichtstbij in grote steden
26-08-2009	Jeugdwerkloosheid flink opgelopen	09-12-2009	130 duizend huishoudens met inkomen boven een ton
17-08-2009	Student verdient gemiddeld ruim 5 duizend euro per jaar bij	09-12-2009	Minder werkzekerheid voor flexwerkers
27-07-2009	Minder werknemers met ouderschapsverlof	07-12-2009	Bedrijfsleven geeft steeds meer uit aan onderwijs
22-07-2009	Nederland is Europees kampioen deeltijdwerken	26-11-2009	Aantal WW-uitkeringen in Noord-Holland en Overijssel fors toegenomen
20-01-2010	Meer zelfstandigen zonder personeel geven er de brui aan	18-11-2009	Bedrijven met buitenlandse moeder hebben hogere arbeidsproductiviteit
20-01-2010	Lichte groei aantal Oost-Europese werknemers	18-11-2009	Ruim een op de drie werknemers wil doorwerken tot 65 jaar
20-01-2010	Drie kwart AOW'ers heeft aanvullend pensioen	17-11-2009	Werkloosheid raakt ook allochtonen hard
20-01-2010	Eén op tien werknemers bouwt geen aanvullend pensioen op	16-11-2009	Uitbreken economische crisis remt productiviteitsgroei
18-01-2010	Veel Duitse studenten in Nederlands hoger onderwijs	11-11-2009	Milieu goed voor 109 duizend voltijdbanen
13-01-2010	Inkomenskloof tussen alleenstaande moeders en moeders met partner groter		
13-01-2010	Leerling uit rijker gezin zakt vaker in niveau		
13-01-2010	Ziekenhuisopnamen mede oorzaak van voortijdig schoolverlaten bij vwo'ers		
11-01-2010	Cao-lonen stijgen in 2009 met 2,9 procent		
06-01-2010	Inkomen huishoudens fors lager		
04-01-2010	Zelfstandigen hebben meeste vermogen		
23-12-2009	Aandeel vrouwen in de arbeidsongeschiktheid groeit		
23-12-2009	Gezonde levensverwachting korter bij lage inkomens		

Het Webmagazine verschijnt iedere maandag en woensdag om 9:30 uur op de CBS-website. Het meest recente webmagazine is te vinden op de homepage van het CBS. Een overzicht van alle webmagazine artikelen vindt u door op de homepage van het CBS te klikken op 'Publicaties' en dan te kiezen voor 'Webpublicaties'.

Zie voor een overzicht van alle publicaties:
<http://www.cbs.nl>.